

ספר תקצירים

הכנס הישראלי ה-9 לחקר רוחניות עכשווית

יום שלישי | ט"ו בסיון תשע"ח | 29/5/18 | אוניברסיטת חיפה

אתר הכנס - <http://spirit9.edu.haifa.ac.il>

הוועדה האקדמית של הכנס

יו"רות:

פרופ' עפרה מייזלס – אוניברסיטת חיפה
ד"ר מריאנה רוח-מדבר שפירא – המכללה האקדמית צפת

חברי הוועדה:

פרופ' חנן אלכסנדר – אוניברסיטת חיפה
פרופ' נדב דוידוביץ' – אוניברסיטת בן גוריון בנגב
פרופ' נורית ירמיה – האוניברסיטה העברית ירושלים
ד"ר הגר להב – המכללה האקדמית ספיר
פרופ' עודד מימון – אוניברסיטת תל אביב
פרופ' יעל קשת – המכללה האקדמית גליל מערבי
ד"ר חזקי שוהם – אוניברסיטת בר אילן

מזכירות הכנס

ד"ר שי פרוו
גב' נופר גבריאלי

תוכן העניינים

4	פתח דבר.....
7	מושבי הכנס במבט על ותכנית המושבים.....
19	תקצירי ההרצאות (בהתאם לסדר הופעתם בתוכנייה).....
19	סבב ראשון של מושבים מקבילים:.....
19	מושב א'1' כישוף עכשווי.....
26	מושב ב'1' ניאו חסידות במפגש עם תפיסות אחרות.....
39	מושב ג'1' מבט על רוחניות בטיפול.....
53	מושב ד'1' מיינדפולנס בחינוך ובמוסדות.....
65	מושב ה'1' מחשבה אסייטית עכשווית.....
	I - מושב סביב ספרו של ד"ר יורי סלע: מדואליזם לאחדות בפסיכואנליזה: התבוננות זן בשאלת יחסי גוף-נפש
	II - אסתטיקה ומחשבה אסייטית
77	מושב ו'1' תודעה הגות ומחקר.....
89	סבב שני של מושבים מקבילים:.....
89	מושב א'2' אמנות משנה תודעה.....
96	מושב ב'2' רוחניות, פוליטיקה ולאומיות.....
105	מושב ג'2' שיטת העבודה של ביירון קייטי (IBSR - Inquiry Based
112	Stress Reduction): מחקר ויישום.....
116	מושב ד'2' פאנל: ליווי רוחני.....
122	מושב ה'2' יחסי תלמידים-מורים רוחניים - פאנל.....
131	מושב ו'2' פרקטיקות מדיטטיביות: מחקרי מוח ופיזיולוגיה.....
131	סבב שלישי של מושבים מקבילים:.....
131	מושב א'3' רוחניות, טבע ומיניות.....
	I - רוחניות בטבע

II - רוחניות ומיניות

141	מושב ג'3 סדנאות ושיטות טיפול רוחניות.....
153	מושב ד'3 רוחניות ולימודים אקדמיים.....
161	מושב ה'3 מפגש עם הרוחניות דרך מסורות דתיות שונות.....
172	מושב ו'3 פסיכדליה ורוחניות.....
180	משתתפי פאנל המנהיגות הרוחנית.....
182	תכנית הכנס באנגלית.....

פתח דבר

בשערי הכנס הישראלי התשיעי לחקר רוחניות עכשווית

לפני כעשור התחלנו לחשוב ולהגות בדבר קיום כנס ישראלי ראשון לחקר רוחניות עכשווית. כלל לא יכולנו לשער באותה עת כמה אנשים בכלל יתעניינו בכנס, ואם יש די מחקרים שניתן יהיה להציג בו; אבל החלטנו לנסות. ההצעות הרבות שהגיעו לימדו, כי קיימת קהילה אקדמית פוטנציאלית גדולה בתחום. נקטנו בגישה מכלילה ופתחנו את השער לעשרות רבות של מחקרים מדיסציפלינות מגוונות כדי לסמן את הרב-תחומיות והבין-תחומיות של נושא המחקר. בנוסף, שמנו דגש על התבוננות ביקורתית במתודולוגיה המחקרית על גווניה השונים: מדעי הרוח, מדעי החברה, אומנויות, משפטים, מינהל עסקים, מדעים מדוייקים, מדעי ההתנהגות, מדעי הבריאות ועוד.

כעת אנו עומדות בפתחו של הכנס ה-9 לחקר רוחניות עכשווית וזוכות לראות בשגשוג המחקר בנושאי רוחניות עכשווית, ובכלל זה צמיחת מספר החוקרים המתעניינים בנושא – בכל הדרגים, התרחבות שאלות המחקר בתחום, וקיום שיתופי פעולה מחקריים, שחלקם אף רב-תחומיים. הלגיטימציה שקיימת כיום למחקר אקדמי בנושאים של רוחניות עכשווית ולחיבורו של מחקר זה לפן היישומי מצביעים על שלב אחר, בשל ומבוסס יותר של התחום. יתר על כן, בדיסציפלינות אחדות, פורחים גם השיח, החיבור וההעשרה ההדדית בין תחום המחקר ליישומיו בשדות השונים, כמו למשל בתחומי הבריאות, הטיפול הפסיכולוגי, החינוך וארגונים/חברות.

ההתעניינות הגוברת במרחב הציבורי במגוון התופעות בשדה הרוחניות העכשווית מביאה את הקול האקדמי גם אל הציבור הרחב והתקשורת, ותרמה בשנים האחרונות להקמת יוזמות אקדמיות אחדות שחלקן גם פונות לקהל הרחב תוך ביסוס המחקר האקדמי של התחום. בין אלו כלולים מרכז מיד"ע (מרכז מידע ישראלי לחקר דתות עכשוויות) שהוקם בחסות מכון ון-ליר ומספק מידע בנושא דתות חדשות בישראל, החוג למיסטיקה ורוחניות במכללה האקדמית צפת שמעניק תארי BA שמבוססים בחלקם על לימודי רוחניות עכשווית, מקומם הבולט של

שותפים ויזמים מתחומי המחקר של רוחניות עכשווית בהקמת האגודה הישראלית לחקר דתות, ועוד.

ההתעניינות הגוברת בתחומי הרוחניות העכשווית שצומחת בשנים האחרונות במוסדות לימוד אקדמיים, מתבטאת גם בקורסים המוקדשים לנושאי הרוחניות והדתות העכשוויים, ולעתים אף במסלולי לימוד שלמים. אנו רואות לנגד עינינו את השלב הבא, בו תחום זה מתרחב ומתבסס יותר: תוכניות לימוד בדיסציפלינות שונות המשלבות עיסוק בחקר רוחניות עכשווית, הרחבת מספר חברי הסגל בתחומים אלו במוסדות המחקר בארץ, תקציבי מחקר ייעודיים לתחום כולל למחקרים יישומיים, ומעורבות מחקרית גוברת בסוגיות ופעילויות ציבוריות. (וגם מושב מליאת הערב בכנס שלפנינו מייצג דוגמה לכיוון זה, של יצירת דיאלוג הדדי בין האקדמיה לשדה הרוחני.)

בנוסף, אנו רואות לנגד עינינו את החשיבות בקידום קשרים בינלאומיים עם מוסדות מחקר ומרכזי מחקר בעולם שעוסקים בנושאים דומים, עניין שהלך והתבסס אף הוא בעשור האחרון.

בימים אלו אנו מגשימות חלום, שכן מסגרת ארגונית אקדמית רחבת היקף מוקמת לקידום המטרות שהזכרנו. מדובר **במרכז הרב-אוניברסיטאי לחקר וטיפוח רוח האדם** (The Multi-University Center for the Study of Spirituality) שנמצא כעת בשלב ההקמה. המרכז מתוכנן להיות מרכז מצוינות רב-אוניברסיטאי, שיכלול התייחסות רב דיסציפלינרית לתחומי המחקר של רוחניות, ויתבסס על אפיסטמולוגיה הוליסטית ורחבה ביחס לרוח האדם.

מודל כזה של שיתוף פעולה רב-דיסציפלינרי ורב מוסדי הוא חדשני וייחודי בנוף האקדמי.

מרכז זה מערב חוקרים מחמש אוניברסיטאות וארבע מכללות, כמו גם אנשי שטח. חזונו כולל:

- להביא את חקר רוח האדם וטיפוחה למרכז הבמה באקדמיה, כראוי להם
- לקדם את הידע וההבנה האקדמיים של המימד הרוחני בקיום האנושי
- לייצר לגיטימיות ונגישות לנושאים אלו בשיח הציבורי

אנו מקוות שמרכז כזה יהווה בית אקדמי לקהילה של החוקרים הרבים בתחומי הרוחניות ורוח האדם, כמו גם לפעילים בשדה הרוחני המעוניינים לבסס את ידיעתם ועשייתם בתובנות מחקריות.

לסיכום, בהישענות נינוחה על הישגי העשור האחרון, ועם המבט קדימה – אנחנו שמחות לפתוח את הכנס הישראלי ה-9 לחקר רוחניות עכשווית, שכבר נעשה ליום חגה השנתי של הקהילה האקדמית בתחום.

ברוכים הבאים

עפרה ומריאנה

(מייסדות ויו"רות הכנס)

ד"ר מריאנה רוח-מדבר שפירא

המכללה האקדמית צפת

פרופ' עפרה מייזלס

אוניברסיטת חיפה

מבט-על: לוו"ז יום הכנס

יום שלישי | ט"ו בסיוון תשע"ח | 29/5/18 | אוניברסיטת חיפה

התכנסות וכיבוד קל (מבואה לאודיטוריום הנט)

8:00	מליאת בוקר חגיגית (אודיטוריום הנט)				
עד 9:00	פרופ' עפרה מייזלס (אוניברסיטת חיפה, יו"ר שותפה של הכנס) יו"ר: ברכות:	פרופ' רון רובין, נשיא אוניברסיטת חיפה	שירה גיטרה: לאת ציון – "גוס" (מילים: יואל צליק) "התנערי" (מילים: ר' שלמה הלוי אלקביץ; לחן: יואל צליק)		
10:00	השקת המרכז הרב-אוניברסיטאי לחקר וטיפול רוח האדם (בהקמה)				
10:00 עד 10:15 הפסקה					
מושבים מקבילים	מסלול א: רוח בחומר אודיטוריום, ספריה	מסלול ב: ישראל / יהדות רחבת ירושלים, מזיאון הנט	מסלול ג: השדה הטיפולי חדר הסטאג, מנדל דדאס, קומה 29 אשכול	מסלול ד: חתונות בחימר ובמסדות אגף אמנויות, מזיאון הנט	מסלול ה: מסורות רחוקות שונות רחבת רושאים, מזיאון הנט
עד 10:15	מישור נישורי	ניא-חידות במפגש עם תפיסות אחרות	מבט על רוחניות בטיפול	מיינדפולנס בחינור ובארגומים	מחשבה אסימטרית: 1-1 אודות גוף-נפש בפסיכואנליז - II-א אסתטיקה
עד 12:15	תודעה-המות ומחקר				

סבב ראשון של מושבים מקבילים

<p>הפסקת צהריים (עם כריזים למשתתפי הכנס) שולחנות SIG ושיח (Special Interest Groups) (רחבת הדשא האפופית, מוזיאון הכנס)</p> <p>שולחנות דיון ויצירת קשרי מחקר סביב נושאי עניין, כגון: הקשר בין האישי למקצועי בהיבט הרחני; מחקר על רוחניות באקדמיה – אפשרויות ומגבלות; רוחניות ושינוי חברתי; המשיכה והרתיעה מרוחניות ומתיג ל"רוחני" אך אפשר למדוד רוחניות?; רוחניות, טבע ותרבויות קדומות; פסיכומטריה ורוחניות; מוסיקה/אמנות רוחנית; חינך ותכניות לימוד.</p>		12:15 עד 13:15											
<p>הפסקה 13:30 עד 13:15</p>													
<p>מסלול א: רוח בחומר אודיטוריום, ספריה</p>	<p>מסלול ב: מסלול / יחדות ישראל / יהדות רחבת ירושלים, מוזיאון הכנס</p>	<p>מסלול ג: השדה הטיפולי חדר הסאטן, מנדל חדר הסאטן, קומת 29 אשכול, קומת 29</p>	<p>מסלול ד: רוחניות בחינוך ובמוסדות אגף אמוניות, מוזיאון הכנס</p>	<p>מסלול ה: מסורות רוחניות שונות רחבת ירושלים, מוזיאון הכנס</p>	<p>מסלול ו: תודעה רחבת הספנית, מוזיאון הכנס</p>	<p>מדיטציה: מחקרי מח ופיזיולוגיה רוחניים</p>	<p>יחסי תלמידים- מורים רוחניים</p>	<p>פאנל: ליזוי רוחני פאנל:</p>	<p>שיטת העבודה של בירן קייטי (IBSR): מחקר ויישום</p>	<p>רוחניות, פוליטיקה ולאומיות</p>	<p>אמנות משנה תודעה</p>	<p>13:30 עד 15:00</p>	<p>סבב שני של מושבים מקבילים</p>
<p>הפסקה 15:15 עד 15:00</p>													
<p>מסלול א: רוחניות בטבע רוחניות ומיניות</p>	<p>מסלול ב: מפגש עם הרוחניות דרך מסורות דתיות שונות</p>	<p>רוחניות ולמודים אקדמיים</p>	<p>סדנאות ושיטות טיפול רוחניות</p>	<p>רוחניות ולמודים אקדמיים</p>	<p>מפגש עם הרוחניות דרך מסורות דתיות שונות</p>	<p>פסיכדליה ורוחניות</p>	<p>15:15 עד 17:15</p>	<p>סבב שלישי של מושבים מקבילים</p>					
<p>הפסקה וניבוד 17:30 עד 17:15</p>													

<p>מליאת ערב: פאנל מנהיגות רוחנית בישראל (אודיטוריום הכנס) יו"ר: ד"ר מריאנה רוח-מדבר שפירא (המכללה האקדמית צפת, יו"ר שותפה של הכנס) פאנל בנושא: מבט רוחני על אתגרי החברה המערבית והישראלית בימינו</p>	<p>17:30 עד 19:00</p>
<p>דוברים: 1. הלה אשר (ליווי רוחני) 2. גבראל מאיר הלוי (מוסיקה מקודשת, sacred activism) 3. מאטרי כהן (שמאניזם ודרכי אדמה) 4. אוהד (פלא) אזרחי (מיניות מקודשת, ניא-חסידות) דיון בשיתוף הקהל</p>	

פירוט ההרצאות והמרצים במושבים המקבילים

סבב ראשון של מושבים מקבילים (10:15 עד 12:15)

מסלול א: רוח בחומר

מושב 1א' כישוף עכשווי (אודיטוריום, ספרייה)

יו"ר – פרופ' יעל קשת (המכללה האקדמית גליל מערבי)

1. פתיחה בספרים וניחוש בשנות התהוות המדינה – ד"ר צחי כהן (הקריה האקדמית אונו)
2. קמיעות: מאגיה ועיצוב עכשווי בישראל - גב' אפרת פרידנזון (אוניברסיטת בר אילן)
3. מאגיה וכישוף בקרב ניאופגאנים בישראל - ד"ר שי פרוו (המכללה האקדמית עמק יזרעאל והמכללה האקדמית צפת)
4. מפתח וחותרם שלמה: טרנספורמציה של פרקטיקה ריטואלית – מר גל סופר (אוניברסיטת בן גוריון בנגב)
5. האמונה בעל-טבעי ומעשי כשפים במשפט הפילי – ד"ר שרון ורשבסקי-ברוק (אוניברסיטת תל אביב, המכללה האקדמית אשקלון והמכללה האקדמית ספיר)

מסלול ב: ישראל/יהדות

מושב 1ב' ניאו חסידות במפגש עם תפיסות אחרות (רחבת ירושלים, מוזיאון הכט)

יו"ר – ד"ר חזקי שוהם (אוניברסיטת בר אילן)

1. הנחיות תנועת המוסר לרוחניות מוגברת – גב' אסתר סלמון (אוניברסיטת בר אילן)
2. אני הנני אתה – גב' אנא אוסימלאק ציפין (אוניברסיטת תל אביב)
3. כסף – בין חומריות ורוחניות: עיין ב"תורת הכסף" של הרבי מסאטמר – ד"ר מנחם קרן קרץ
4. עירום ושמאל | זיקות מבניות בין השיח הפרוידיאני לגישתו הפסיכולוגית-רוחנית של הרב קוק – מר אופיר אחימאיר (אוניברסיטת בר אילן)
5. המפגש בין האימון האישי (Coaching) לחסידות בקבוצות עבודה רוחנית – ד"ר רון וקס (המכללה האקדמית הרצוג)

6. מסלול ג: השדה הטיפולי

מושב ג'1 מבט על רוחניות בטיפול (חדר הסנאט, מגדל אשכול, קומה 29)

יו"ר – פרופ' נורית ירמיה (האוניברסיטה העברית ירושלים)

1. "לומר את הדברים בכל מאדם, כדרך שהם בעצמם | לא חשבו מעודם להיות": בין הארס-פואטיקה של ר. מ. רילקה לפוטנציאלים בתיאוריה הפסיכואנליטית ובחדר הטיפול – מר גיא פרל (אוניברסיטת חיפה)
2. מיחסי אובייקט ליחסים עם האלוהות: חשיפת הממד האמוני בתוך החשיבה הפסיכואנליטית – גב' עינת פלדחי (אוניברסיטת חיפה)
3. "חפש בתוך עצמך ותמצא את העולם"; טיפול נפשי כדרך רוחנית מודרנית – תרומת הגותו של שטיינר לפסיכואנליזה ולתפיסת הטיפול הנפשי – גב' טלי סלע (אוניברסיטת בר אילן)
4. תכנית 12 הצעדים- דרך חיים רוחנית להחלמה מהפרעות אכילה – גב' אור-שחר אנג'ל
5. הקשר בין הדרך הרוחנית האישית לבין ההתפתחות המקצועית של פסיכותרפיסטים – גב' איה רייס (אוניברסיטת חיפה)
6. פסיכותרפיה אנתרופוסופית – גב' הגר דרור מליניאק

מסלול ד: חינוך וקונטמפלציה

מושב ד'1 מיינדפולנס בחינוך ובמוסדות (חלל פנימי, אגף אומנויות, מוזיאון הכט)

יו"ר – פרופ' שי צפריר (אוניברסיטת חיפה)

1. מיינדפולנס בחינוך: מבט כללי – ד"ר אורן ארגז (המכללה האקדמית בית ברל) וד"ר לינור הדר (המכללה האקדמית בית ברל)
2. "בית ספר סגול" - גישת whole school למוח, מיינדפולנס וחינוך – מר עמוס אבישר (המרכז הבינתחומי הרצליה)
3. קשיבות בפעולה: השפעות על מורים ותלמידים – ד"ר ריקרדו טרש (אוניברסיטת תל אביב)
4. חקר מוח מתוך תודעה מתבוננת ככלי לטרנספורמציה אישית ומקצועית של מורים ומורות – ד"ר נעה אלבלדה (המרכז הבינתחומי הרצליה)
5. מיינדפולנס ואמונה בעצמי – גב' נעמה קטן (אוניברסיטת חיפה)
6. מיינדפולנס וארגונים בישראל - הילכו שניים יחדיו? מבט של עשור על החיבור המיוחד בין השניים – גב' שירי אביאל

מושב משולב 1ה' מחשבה אסייטית עכשווית (רחבת הבית הישראלי, מוזיאון הכט)

יו"ר – ד"ר אסתר פלד

I - מושב סביב ספרו של ד"ר יורי סלע: מדואליזם לאחדות בפסיכואנליזה: התבוננות זן בשאלת יחסי גוף-נפש

1. המפנה האחדותי בפסיכואנליזה – ד"ר יורי סלע (אוניברסיטת תל אביב)
2. גוף-נפש-משמעות: דואליזם ומוניזם של גוף ונפש מזווית אנתרופולוגית - הרהורים וממצאי מחקר ראשוניים – גב' תמר אשל ביאלר (אוניברסיטת חיפה)
3. גוף-נפש בין אחדות לאי-שניות: עיון בטרמינולוגיה של מורה הזן דוגן – ד"ר איתן בולוקן (אוניברסיטת תל אביב ואוניברסיטת חיפה)
4. אי שניות במרחב מפוצל: מחקר מהשטח על מושג הצי' (Qi) כציר מחבר במחלקה פסיכיאטרית – ד"ר אלון רשף (הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל)

II - אסתטיקה ומחשבה אסייטית

1. יופיו של המכוער: על האסתטיקה של הגועל – פרופ' דני רוה (אוניברסיטת תל אביב)
2. **Art, Aesthetics and a Glimpse of Spirituality from India's Northeast** – פרופ' בהגט אוינהם (Jawaharlal Nehru University, Delhi)

מסלול ו: תודעה

מושב 1ו' תודעה הגות ומחקר (רחבת הספינה, מוזיאון הכט)

יו"ר – פרופ' עודד מימון (אוניברסיטת תל אביב)

1. הגדרת שדה התודעה – מר משה קליין (אוניברסיטת תל אביב)
2. הפסיכואנליזה של האינטואיציה ותיאורה המתמטי – מר אמנון פוד (אוניברסיטת תל אביב)
3. רוחניות בעולם רווי אינפורמציה – ד"ר ישראל בלפר (אוניברסיטת בר אילן)
4. משפט גדל במרחב התודעה – ד"ר אורי בן יעקב (המכללה האקדמית כנרת)
5. אתגר היציבות: יוגה, טאי צ'י, מדיטציה והקשר גוף-תודעה – ד"ר דניאל מישורי (אוניברסיטת תל אביב)

סבב שני של מושבים מקבילים (13:30 עד 15:00)

מסלול א: רוח בחומר

מושב א' אמנות משנה תודעה (אודיטוריום, ספרייה)

יו"ר – ד"ר אדם קליין אורון (מכון ון ליר)

1. **תיאטרליזציה: שינוי תודעה ובריאה מחדש** – ד"ר אורי דייגין (המכללה האקדמית צפת)
2. **טכניקות מיסטיות-קולנועיות בסרט "2001: אודיסיאה בחלל"** – מר דני ווסרמן (המכללה האקדמית צפת)
3. **סייבורגים ושמאנים בשדות של חמלה: אמנות מרושתת, קולנועית ופולחנית** – ד"ר לילה מור (המכללה האקדמית צפת ו-Plymouth University, UK)
4. **השפעתו של מודל "המוזיקה ככלי לדיאלוג" ("Music for Dialogue") על שינוי תודעה בהיבטים שנוגעים לדיאלוג עם הזולת** – ד"ר אורי לשמן (המרכז הבינתחומי הרצליה ואוניברסיטת תל אביב)

מסלול ב: ישראל/יהדות

מושב ב' רוחניות, פוליטיקה ולאומיות (רחבת ירושלים, מוזיאון הכט)

יו"ר – ד"ר אוריאל סימונסון (אוניברסיטת חיפה)

1. **'הרוחני הוא פוליטי': ליווי רוחני ככלי לשינוי חברתי בישראל** – גב' אורלי טל (אוניברסיטת בר אילן)
2. **תרבות הנגד והעידן החדש: צמיחתה של פוליטיקה רוחנית?** – גב' איריס הרפז קיי (האוניברסיטה העברית ירושלים)
3. **"קבוצה גרמנית, ישראלית אני": שיח אשמה ותיקון בעקבות השואה בסיפור מסע להודו** – גב' כרמית רוזן אבן-זוהר (אוניברסיטת חיפה)
4. **מימוש עצמי טראגי? רוחניות בפולחן השכול** – ד"ר חזקי שוהם (אוניברסיטת בר אילן)

מושב 2' **שיטת העבודה של ביירון קייטי (IBSR - Inquiry Based Stress Reduction): מחקר ויישום** (חדר הסנאט, מגדל אשכול, קומה 29)

יו"ר – ד"ר שחר לב ארי (המרכז הרפואי תל-אביב ואוניברסיטת תל אביב)

1. שיטת העבודה של ביירון קייטי (IBSR): תיאוריה, מחקרים ויישום בישראל ובעולם ד"ר שחר לב ארי (המרכז הרפואי תל-אביב ואוניברסיטת תל אביב)
2. IBSR כגשר רעיוני חדשני בין הגל השני לגל השלישי ב-CBT – ד"ר נעמי אפל (אוניברסיטת תל אביב)
3. השפעת התערבות IBSR Inquiry based stress reduction על שחיקה ורווחה נפשית בקרב מורים – גב' קרן זפרני (אוניברסיטת תל אביב)
4. השפעה של התערבות IBSR Inquiry Based Stress reduction על חווית הגמגום הכוללת, איכות החיים ומדדים פסיכולוגיים של מגמגמים מבוגרים, ניסוי קליני מבוקר אקראי – גב' עמרית פלדמן (אוניברסיטת תל אביב)

מסלול ד: השדה הטיפולי

מושב 2' **ליווי רוחני – פאנל** (חלל פנימי, אגף אומנויות, מוזיאון הכט)

יו"ר – ד"ר פנינית רוסו-נצר (אוניברסיטת חיפה)

1. ליווי רוחני באובדן ושכול פתאומי – מר אילן שריף (משרד הרווחה והשירותים החברתיים)
2. שילוב ליווי רוחני ביעוץ חינוכי – גב' תמי אומנסקי (משרד החינוך)
3. התפתחות מקצוע הליווי הרוחני ושילובו במערכת הבריאות – הרב מייק שולץ (הקריה הרפואית רמב"ם)
4. מחקרים בשילוב ליווי רוחני בעבודה בשדה – ד"ר שירלי רזינצקי (מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל)
5. רוחניות וליווי רוחני במקצועות העזרה – גב' נאוה זוהר סייקס (ג'וינט ישראל אשלים)

מושב 2ה' יחסי תלמידים-מורים רוחניים - פאנל (רחבת הבית הישראלי, מוזיאון הכט)

יו"ר – ד"ר שלומי מועלם (אוניברסיטת בר אילן)

1. פרדוקסים ודילמות ביחסי מורה-תלמיד בדרך הרוחנית – מר עמיר פריימן (אוניברסיטת חיפה)
2. יחסי מורה רוחני – תלמידים בתורה האנתרופוסופית: כיצד ראה שטיינר את מקומו כמורה רוחני וכיצד ראו אנתרופוסופים במהלך השנים קשר זה? – ד"ר גלעד גולדשמידט (המכללה האקדמית ע"ש דוד ילין, המכללה האקדמית תל-חי והמכללה האקדמית אורנים)
3. שוליית הפילוסוף: בעיות ופתרון ביחסי הפילוסוף המדריך והפילוסוף המתלמד – פרופ' לידיה אמיר (המכללה האקדמית בית ברל)

מסלול ו: תודעה

מושב 2ו' פרקטיקות מדיטטיביות: מחקרי מוח ופיזיולוגיה (רחבת הספינה, מוזיאון הכט)

יו"ר – פרופ' נדב דוידוביץ' (אוניברסיטת בן גוריון בנגב)

1. תפיסת זמן וחוויית הזמן בחסך תפיסתי – פרופ' יוסי גליקסון (אוניברסיטת בר אילן)
2. להיות כאן ועכשיו: מדיטציית מיינדפולנס וחקר המוח – ד"ר אביבה ברקוביץ' - אוחנה (אוניברסיטת חיפה)
3. מדיטציית הריבוע - ממצאים התנהגותיים ומוחיים – ד"ר טל דותן בן שושן (Research Institute for Neuroscience, Education and Didactics, Italy)
4. מיינדפולנס ושולי התודעה – ד"ר אייל רוזנשטריך (המרכז האקדמי פרס)

סבב שלישי של מושבים מקבילים (15:15 עד 17:15)

מסלול א: רוח בחומר

מושב 3א'

I רוחניות בטבע (אודיטוריום, ספרייה)

יו"ר – פרופ' נורית בירד-דוד (אוניברסיטת חיפה)

1. התגלמות הרוח בטבע – גב' ליה נאור (אוניברסיטת חיפה)
2. מחדר הטיפולים למרחב הפראי – מר עמית בן דוד (אוניברסיטת חיפה)
3. המדבר כמגבר: חוויות של חיבור וגדילה במסעות לנוער בסיכון – מר איל מרגולין (האוניברסיטה העברית ירושלים)

II רוחניות ומיניות (אודיטוריום, ספרייה)

יו"ר – ד"ר הגר להב (המכללה האקדמית ספיר)

1. הלכות הנידה, כדרך לשליטה במיניות הנשים מפוקו ועד לרב עובדיה יוסף – עו"ד הילה נדב כרמל (Adam Mickiewicz University)
2. טבילה: בין צרכים של הגוף לבין צרכים של הנפש – ד"ר ענבל סיקורל (המכללה האקדמית אשקלון) וד"ר נעמי סילמן (המכללה האקדמית אשקלון)
3. שינויים בתפיסת הגבריות ובפרקטיקות מיניות בקרב גברים שעברו סדנאות התפתחות מינית רוחניות – גב' מיכל מעיין דון (אוניברסיטת בר אילן)

מסלול ג: השדה הטיפולי

מושב 3ג' סדנאות ושיטות טיפול רוחניות (חדר הסנאט, מגדל אשכול, קומה 29)

יו"ר – פרופ' אריה לזר (אוניברסיטת אריאל)

1. רוחניות, עבודת רגש ותוצאות עבודה – גב' סמדר ווינשטיין (אוניברסיטת בר אילן) וד"ר נדב גבאי (אוניברסיטת אריאל)
2. הפסיכולוגיה של הנשמה: מבט חדש על מושג הפסיכופתולוגיה – ד"ר ליאורה בירנבאום
3. קבוצות חמלה עצמית בישראל: פרקטיקות ואתנוגרפיה – גב' מיטל רונן (אוניברסיטת חיפה) וגב' יפית אורבך (אוניברסיטת חיפה)
4. ההארה כתכנית עבודה: רוחניות מבוססת תכנון בקרב מתרגלי בודהיזם טיבטי במינכן – מר יותם בורשטיין (אוניברסיטת תל אביב)
5. הכנה רוחנית ללידה והשפעתה על חווית הלידה – גב' נעה רחל בן דוד (אוניברסיטת בר אילן)

מושב 3ד' רוחניות ולימודים אקדמיים (חלל פנימי, אגף אומנויות, מוזיאון הכט)

יו"ר – פרופ' גיא אנוש (אוניברסיטת חיפה)

1. תפיסת הרוחניות וזיקתה לחינוך בקרב סטודנטיות להכשרת מורים במכללה הערבית – ד"ר אתי שחר סימן טוב (המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל)
2. מסע רוחני-אישי אך לא אנוכי: רפלקציות על רוחניות ועל משמעותה עבור סטודנטים הלומדים במכללה בגודל בינוני בגליל – ד"ר יונתן קסלר (המכללה האקדמית תל-חי)
3. הפוטנציאל בהזמנה להתמקדות בהכשרה בעבודה סוציאלית – ד"ר עפרה ולטר (המכללה האקדמית תל חי)
4. פרקטיקות קונטמפלטיביות-רוחניות בשירות החינוך – הלכה ומעשה – ד"ר סופי ברזילי (המכללה האקדמית אורנים) וד"ר גלית קליגר (המכללה האקדמית אורנים)

מסלול ה: מסורות רוחניות שונות

מושב 3ה' מפגש עם הרוחניות דרך מסורות דתיות שונות (רחבת הבית הישראלי, מוזיאון הכט)

יו"ר – פרופ' חנן אלכסנדר (אוניברסיטת חיפה)

1. רומנטיקה ומיסטיקה בחינוך – ד"ר יותם חותם (אוניברסיטת חיפה)
2. חינוך קוסמופוליטי והצורך בדמיון בין-דתי חדש: פרספקטיבה מוסלמית – ד"ר איימן אגבאריה (אוניברסיטת חיפה)
3. "אוונגארד לגאולת העולם" – עם ומדינת ישראל במשנה הקבלית של הרב י. ל. אשלג – ד"ר אלי וינוקור (מכללת גורדון)
4. מה בין ה'אינדיבידואציה' של ק.ג. יונג וה'אטמניזציה' באופנישדות ההודיות – גב' נעה שוורץ פוירשטין (האוניברסיטה העברית ירושלים)
5. האימוץ של מדיטציית הויפאסנה על ידי ישראלים יהודים-אורתודוקסים – מר אורי מאוטנר (University of Cambridge, UK)

מושב 13' פסיכדליה ורוחניות (רחבת הספינה, מוזיאון הכט)

יו"ר – ד"ר אורי שוויד (אוניברסיטת בן גוריון בנגב)

1. **אנתאוגן מזרח תיכוני: היסטוריה של חומרים פסיכואקטיביים בשימוש דתי-פולחני במזרח התיכון** – מר דניאל פלוטקין (המכללה האקדמית צפת)
2. **פסיכדלים: מסע אל המקדש הפנימי** – מר יאיר גולוב
3. **הפנומנולוגיה של החוויה הדתית והפסיכדלית** – מר אסף באר
4. **האקומי במחקר פסיכותרפיה מבוססת MDMA ל-PTSD** – ד"ר קרן צרפתי
5. **רשת ביטחון לחוקרי תודעה** – מר יגאל טרטקובסקי

תקצירי כל ההרצאות בכנס, לפי סדרם בתכניה

סבב ראשון של מושבים מקבילים

מושב א1': כישוף עכשווי

(אודיטוריום, ספרייה)

יו"ר המושב: פרופ' יעל קשת (המכללה האקדמית גליל מערבי)

מושב א1' – הרצאה 1: **פתיחה בספרים וניחוש בשנות התהוות המדינה**

ד"ר צחי כהן (הקריה האקדמית אונ)

הניחוש לסוגיו הוא ממיני הכישוף שנאסרו בתורה. המדובר בפרקטיקה לפיה מכריע אדם בהתלבטות מעשית העומדת לפתחו לאור סימן בלתי קשור שהתנה עליו מראש, ובו הוא רואה סימן שמימי לרצוי והמתבקש. עם זאת המשיך הניחוש בגילויים שונים להתקיים במסגרת תת תרבות מאגית שרחשה מתחת לפני השטח של החברה היהודית לאורך מאות שנות הלכה והנהגה רבנית. בספרות הרבנית המדרשית וההלכתית ניתן לזהות הדים למנהגים ופרקטיקות שכללו פרקטיקות ניחוש שונות. בשנות ההתהוות של החברה הישראלית, שנות השלושים עד החמישים של המאה העשרים, תועדו וסופרו מספר אירועים פורמטיביים שהיבטים של ניחוש נכללו בהם, בפרט בפרקטיקה המוכרת כ"פתיחה בספרים", כלומר ניחוש לאור משפט המתגלה באקראי בעת פתיחת ספר. בדברינו נסקור מדגם של הבולטים בין מקרים אלה ונעמוד על משמעותם החברתית והדתית של סיפורים אלה דווקא כסיפורים שסופרו בחברה הישראלית המתהווה.

רשימת מקורות

אורבך, אפרים אלימלך, *חלל*, פרקי אמונות ודעות, ירושלים: מאגנס, תשכ"ט

אידל, משה, "יהדות, מיסטיקה יהודית ומאגיה", *מדעי היהדות* 36 (תשנ"ו), עמ' 25–40

גרינולד, איתמר, "המאגיה והמיתוס, מחקר ומציאות היסטורית", בתוך: ח' פדיה (עורכת), *המיתוס ביהדות*, באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, תשנ"ו, עמ' 15-28

הלברטל, משה, "אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו", *תרביץ*, כרך סח, חוברת א, תשנ"ט, עמ' 39-59

הררי יובל, *הכישוף היהודי הקדום, מחקר, שיטה, מקורות*, ירושלים: מוסד ביאליק, תש"ע
פרנקל יונה, *עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה*, תל אביב: ספריית הילל בן חיים, הקיבוץ המאוחד,
1981

Bainbridge, Joyce; Malicky, Grace, *Constructing meaning: balancing elementary language arts*. Toronto Canada: Harcourt, 2000

Bar Ilan, M., "Between Magic and Religion: Sympathetic Magic in the World of the Sages of the Mishnah and Talmud", *The Review of Rabbinic Judaism* 5 (2002), pp. 383-399

Durkheim, E., *The Elementary Forms of the Religious Life*, (trns. J. W. Swain), New York: Macmillan, 1967

O'Keefe, D., *Stolen Lightning, A Social Theory of Magic*, New York: Random House, 1982

מושב א' – הרצאה 2: קמיעות: מאגיה ועיצוב עכשווי בישראל

גב' אפרת פרידמון (אוניברסיטת בר אילן)

בהרצאה אספר על מחקרי העוסק בניתוח של יצירות עיצוב ישראליות עכשוויות, שנוצרו במטרה לשמש כקמיע, בהשראת קמיע או שיש בהן אפיונים של קמע. הקמיע הינו חפץ ייעודי ומטרתו להשפיע על המציאות. הוא מעניק לנושא תחושת הגנה ותפקידו משויך בעיקר לשמירה על הנושא אותו. ייחודו בשדה העיצוב בכך, שצורתו

ואופן שימוש אינם מעידים על תפקודו המיועד או על השפעתו. אלא, הוא כלי ביניים, מתוך, אשר לא מבצע פעולה ישירה.

המחקר בודק את הקשר שבין עיצוב עכשווי של הקמיע, לתפקודו ומשמעותו במאה ה-21, דרך בחינת יוצרו בהיבט חברתי, תרבותי, רוחני ותהליך עיצובו.

עולם המאגיה והמיסטיקה מרגש ומרתק ולצד קמיעות מוכרים מן העבר צצים ומופיעים קמיעות חדשים. הקמיע מהווה מקור השראה למעצבים בפרויקטי גמר מוצלחים באקדמיות הגבוהות והחילוניות לעיצוב בארץ. תכשיטים עם אפיוני קמע מתגלים בתערוכות עיצוב, צורפות ופרויקטים עצמאיים. בנוסף לכך, בשדה המסחרי אפשר לגלות מוצרים מיסטיים חדשים המשמשים כקמיע. זוהי התפתחות של אובייקטים חדשים, עם משמעויות עדכניות ורעיונות רוחניים במוצרים עכשוויים אשר נעשים על ידי מעצבים ישראלים. אלה משקפים את מאפייני התקופה ומבטאים את צרכי הרוחניים והאסתטיים של היוצר כמו גם, את דעותיו והלך רוחו בנושאים חברתיים, פוליטיים ותרבותיים.

המחקר מתרכז בניתוח סמיוטי של ייצוגים ודימויים של קמיעות, ונאסף מתחומי עיצוב שונים: גרפי, תעשייתי, תכשיטים ואופנה. היצירות שנבחרו נעשו על ידי מעצבים ואמנים יהודיים, חילונים ודתיים, אשר ברובם למדו בבתי ספר גבוהים לעיצוב בישראל וכולן נוצרו במאה ה-21.

חדשנותו של מחקר זה בהתייחסותו לקמיע עכשווי כחפץ מעוצב וניתוחו בשדה העיצוב. המחקר מתמקד בהבנה חומרית וחזותית ומתבסס על מתודולוגיות מחקר מעיצוב תעשייתי. מחקר עיצובי של הקמיעות מאפשר בחינה של החפץ המעוצב כפן הפיזי-חומרי, ובפן התרבותי-חברתי. כיוון שקמיע הינו חפץ שצורתו חסרת פונקציה גשמית, למעצב יש חופש יצירתי להעניק לצורה משמעויות ופרשנויות חדשות. מעצבים הינם יוצרים המחדשים ומפתיעים ברעיונותיהם הויזואליים והתוכניים, ומעניין לבחון אילו קמיעות מעוצבים כיום וכיצד משפיע המעצב על איפיון חפץ זה.

בשנים אלו, נוכל לפגוש את מעצב הקמיע ולהתחקות אחר תהליך יצירת האובייקט ולבדוק את ההקשרים בהם פועל המעצב העכשווי בישראל.

רשימת מקורות

ונטורה, יונתן, "צבע, חומר, פונקציה ומה שביניהם: איך להשתמש בתרבות חומרית ובתרבות חזותית להבנת מוצרים מעוצבים", פרוטוקולאז', ירושלים, 2013, עמ' 178-205

מזל וברכה: מיתוסים ואמונות טפלות באמנות ישראלית עכשווית, (בית התפוצות, קטלוג תערוכה, אוצרות אורית שחם גובר; כרמית בלומנזון), תל-אביב, 2014

Paine, Sheila, *Amulets: A world of Secret Powers, Charms and Magic*, London, 2004

Ramljak, Suzanne, *On Body and Soul: Contemporary Armor to Amulets*, (Metal Museum, Memphis, Exhibition catalog), Tennessee, 2014

Schrire, Theodore, *Hebrew Amulets: Their Decipherment and Interpretation*, London, 1966.

מושב א' – הרצאה 3: מאגיה וכישוף בקרב ניאו-פגאנים בישראל

ד"ר שי פרו (מכללת עמק יזרעאל והמכללה האקדמית צפת)
"פגאניזם מודרני" הינו מעיין מונח-מטרייה המשקף את הניסיונות המודרניים במערב להחייאתן של מסורות אתניות ומאגיות שונות, בדרך כלל מן העולם האירופאי הקדם-נוצרי. המאפיינים המשותפים למסורות הפגאניות השונות כוללים בין השאר התנגדות לקיום מבנים רשמיים של ארגון, דוגמה ואורתודוקסיה; הסתמכות על מערכות יחסים ישירות עם האלוהות יותר מאשר על התגלות או על כתבי קודש; דתות טבע הכוללות הכרה ברוחניות אימננטית (במקום טרנסנדנטאלית), ומתן כבוד לאדמה ולמקום. פגאנים מודרניים במערב הינם בדרך כלל פוליטיאיסטים – מכירים בקיומם של אלים

ואלות שונות, ופעמים רבות מתקשרים לאחד או יותר מאלים אלו, או לפנתיאונים שלמים, במסגרת הפולחן שלהם.

הפגאניזם העכשווי בישראל הוא תופעה חדשה יחסית. ראיונות עם ישראלים פגאנים ותיקים מלמדים שעד לשנות התשעים המאוחרות חיו בישראל פגאנים ספורים בלבד, שהיו מבודדים ולא מודעים זה לקיומו של זה. התפשטות השימוש באינטרנט בקרב החברה הישראלית היווה תפנית ממצב זה, והמחקר שלי מוביל אותי להעריך את מספר האינדיבידואלים הנוטלים חלק בקהילה הפגאנית בישראל בכ-200. במסגרת הרצאה זו אבחן את הגישות כלפי השימוש במאגיה ובכישוף בניאו-פגאניזם באופן כללי, ובקרב ניו-פגאנים ישראליים באופן ספציפי, תוך כדי הסתמכות על ראיונות, ביצוע מחקר משתתף במסגרת טקסי הקהילה הפגאנית וישראלית, וממצאים מתוך סקר אינטרנטי אקדמי אותו השלימו רוב חברי קהילה דתית זו.

רשימת מקורות

Berger, H.A. (2005). Witchcraft and Neopaganism. In H.A. Berger (Ed.) *Witchcraft and Magic: Contemporary North America* (pp. 28-54). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Feraro, Shai (2016). "The return of Baal to the Holy Land: Canaanite Reconstructionism among Contemporary Israeli Pagans", *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 20:2, 59-81 .

Hutton, Ronald (1999). *The Triumph of the Moon: A History of Pagan Witchcraft*. Oxford University Press.

Luhrmann, Tanya M. (1989). "The Magic of Secrecy," *Ethos* 17, 131-165

מושב א' – הרצאה 4: **מפתח וחותם שלמה: טרנספורמציה של פרקטיקה**

ריטואלית

מר גל סופר (אוניברסיטת בן גוריון בנגב)

בעת העתיקה ובימי הביניים, נפוצה התפיסה כי חכמתו של שלמה המלך, החכם באדם, לא הייתה רק תיאורטית אלא גם פרקטית – שלמה ידע לשלוט בשדים ולעשות בהם כרצונו. באופן טבעי, חיבורים שעסקו בפרקטיקות של שליטה בשדים יוחסו לשלמה, וביניהם החיבור מפתח שלמה (Clavicula Salomonis) המציג טקס לזימון ושליטה בשדים, לטובת מטרות שונות.

בשני העשורים האחרונים נמכרים בחנויות ניו-אייג' "חותמי שלמה" – מדליונים המורכבים, לרוב, משני מעגלים קונצנטריים עם פסוקים, אותיות וסימנים שונים. חותמים אלו מיוחסים לשלמה המלך, וכל חותם מוצג כבעל שליטה בהיבט אחר בחיים המודרניים: פרנסה, זוגיות, הצלחה וכיו"ב. בחנויות מוצגים החותמים כקמיעות, אותם יש לשאת במהלך היום על מנת להשיג את האפקט הרצוי. אך מהו מקורם של חותמי שלמה?

בהרצאה זו אני מציע לראות בחותמי שלמה ביטוי לשלב האחרון של התקבלות ספרות מפתח שלמה (המכונה, לעיתים, Solomonic Magic), ששורשיה נטועים בימי הביניים ובמסורות יהודיות, נוצריות ואסלמיות. באמצעות מחקר פילולוגי-היסטורי, בכוונתי להראות את הטרנספורמציה אותה עברו חותמים אלו – מחפץ ריטואלי ששימש לזימון שדים, אל מדליון-קמיע הנישא להשגת מטרות שונות. כמו כן, אראה כיצד אופיים הסינקרטיסטי אפשר התקבלות רחבה שלהם, וקידם את הטרנספורמציה אותה עברו.

רשימת מקורות

Bohak, Gideon (2008). *Ancient Jewish Magic: A History*. Cambridge University Press.

Collins, D.J. (Ed.). (2015). *The Cambridge History of Magic and Witchcraft in the West: From Antiquity to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.

Feraro, Shai and James R. Lewis (Eds.), *Contemporary Alternative Spiritualities in Israel* (New York: Palgrave Macmillan, 2016).

Moshe Idel, "Italy in Safed, Safed in Italy: Toward an Interactive History of Sixteenth-Century Kabbalah", in David B. Ruderman and Giuseppe Veltri (eds.) *Cultural Intermediaries: Jewish Intellectuals in Early Modern Italy* (The University of Pennsylvania Press, 2004)

Otto, B.C. and M. Stausburg (Eds.) *Defining Magic: A Reader*. London: Routledge.

מושב א' – הרצאה 5: האמונה בעל-טבעי ומעשי כשפים במשפט הפלילי

ד"ר שרון ורשבסקי-ברוק (אוניברסיטת תל אביב, המכללה האקדמית אשקלון והמכללה האקדמית ספיר)

בעידן הנוכחי קיים בארץ ובמדינות מערביות מפותחות אחרות ענין הגדל והמתפתח בעל-טבעי, והאמונה בכך מבוססת כיום היטב הן בשדה התרבותי והן בשדה הכלכלי-עסקי. העיסוק בעל-טבעי אינו עוד נחלתם הבלעדית של סוטים, פרימיטיביים ומדוכאים חברתית.

לאור האמור, נשאלת השאלה האם גישת המשפט הפלילי תומכת בשינוי החברתי הזה ומגלה טולרנטיות והבנה כלפי הפונים למחוזות אלו, או שמא המשפט הפלילי פוסל על הסף עיסוקים ואמונות בעל-טבעי משל היו לבדיה, לאקט כוזב, ומבקש להוקיע כל התנהגות המערבת פנייה לעיסוק בעל-טבעי על ידי הגדרתה כפלילית ואסורה? ודוק, ההתנגשות בין המשפט הפלילי לעל-טבעי מורכבת מעצם טיבה וטבעה, שכן המשפט נוהג לתמוך פסיקותיו באמצעות הוכחות וראיות, ואילו כאשר עסקינן בעל-טבעי, במה שמעבר לחושים ולמדע המוכר, אין בנמצא – ואי אפשר שתהיה – אותה מעבדה, שבה תיתכן הוכחת תופעות מיסטיות כדרך שמוכיחים תופעות מדעיות

באמצעות ראיות אובייקטיביות או פורנזיות. מסיבה זו, הדיון בעל-טבעי בשדה המשפט הפלילי מחייב, דיון נפרד המתחשב בייחודיות ובמורכבות המטריה. אבקש במסגרת הכנס לבחון כיצד מתמודד המשפט עם תופעת טקסי הכישוף ומהי גישתו לאמונה ולעיסוק בעל-טבעי.

רשימת מקורות

ורשבסקי-ברוק, שרון. עבירת הכישוף במשפט הפלילי בישראל: (סעיף 417 לחוק העונשין), תיזת מ.א.: אונ' ת"א.

Collins, D.J. (Ed.). (2015). *The Cambridge History of Magic and Witchcraft in the West: From Antiquity to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mauss, M. and H. Hubert. (1972). *A General Theory of Magic*. London: Routledge & Kegan Paul.

Otto, B.C. and M. Stausburg (Eds.) *Defining Magic: A Reader*. London: Routledge

מושב 1ב': ניאו חסידות במפגש עם תפיסות אחרות

(רחבת ירושלים, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: ד"ר חזקי שוהם (אוניברסיטת בר אילן)

מושב 1ב' – הרצאה 1: הנחיות תנועת המוסר לרוחניות מוגברת

גב' אסתר סלמון (אוניברסיטת בר אילן)

רבי ישראל מסלאנט (1809-1883) רב ליטאי אורתודוקסי ייסד במאה ה-19 את תנועת המוסר (אטקס 1993). הוא וחניכי התנועה שלאחריו הניחו שרוחניות פירושה קירבת אלדים, שזו אפשרית אך למי שצרפו את עצמם בהתאם לרצון האלדים. לפי

הלך מחשבה זה, רוחניות בלא השתלמות עצמית היא אילוזיה. התנועה הדגישה את חשיבות טיב מידות האישיות ואת החיוב ההלכתי לפתחן.

הדור השני של תנועת המוסר ראה בהתפצלותה לענפים אחדים, שאחד מהם עוצב על ידי תלמידו העיקרי של רבי ישראל, הרב שמחה זיסל ברוידא (1824-1898).

הפרזנטציה שלי תחקור אחר אותם עקרונות ומעשים שראה הרב ברוידא כיסודיים ושאותם השתדל להחדיר לתלמידים (קלאוזן 2015).

הוא הגדיר כקצה הרע כל מפריע לקירבת האלדים, וסבר שאהבת האדם את עצמו היא המפריע הגדול לכך. הוא האמין כי האנטידוטה לדבר זה היא אהבת אחרים, ולכן הוא עודד בשיבתו נתינה לזולת. עידוד זה נעשה במכוון ובמתוכנן, ואכן נודעו תלמידי הישיבה בהצטיינותם ביצירת רגשות אחוה. העבודות הנחותות בתפעול הישיבה בוצעו דוקא על ידי התלמידים, כדי לפתח בהם את מושג האחריות ההדדית. הרב ברוידא עודד את תלמידיו להקדיש מחשבה תמידית אודות התכלית של אהבת הזולת וחשיבותה. הוא אף הרכיב רשימה של התנגויות וגישות רצויות שעל תלמידיו להרגיל עצמם בהן: לא לשמוח באם הזולת נפגע, לבקש הזדמנויות להיטיב לזולת, ו"לשאת בעול" עם הזולת.

הכלי העיקרי של הרב ברוידא לרכישת אהבת הזולת וכל התפתחות אישיותית היה בהירות המחשבה. הוא האמין שיכולת זו אינה בשימוש במידת האפשר. לדעתו אדם ממוצע הוא ילד מבחינה אינטלקטואלית, שלא התפתח בחשיבתו, בפרט בענין מוסר ודת. בהתאם לכך אימן הרב ברוידא את תלמידיו במיומנות בהעמקת המחשבה, ועשה זאת על ידי הקדשת כמה פרקי זמן של חמש דקות במשך היום, שבהם יחשבו התלמידים לעומק אודות נושאים מסוימים. בדרך זו למדו ופיתחו את היכולת להתמקד ולחסום מהמחשבה דברים המסיחים. הצעד הבא, בו שולבו מחשבה ומעשה, נעשה על ידי רתימת הרגש ועל ידי טכניקות אחדות שקידם רבי ישראל מסלאנט: שינון פסוקי מקרא בהתפעלות, מחשבה עמוקה אודות האדם עצמו ויכולותיו, ותפילה איטית בכוונה מרבית.

רשימת מקורות

דסלר, אליהו אליעזר, *מכתב מאליהו א-ה*, אריה כרמל ואלתר הלפרין (עורכים), ירושלים תשט"ו-תשנ"ז.

ברוידא, שמחה זיסל, *חכמה ומוסר א-ב*, ניו יורק תשי"ז-תשכ"ד.

הורוביץ, יוסף יוזל (מנובהרדוק), *מדרגת האדם*, ירושלים תשל"ו.

וולבה, שלמה, *עלי שור א*, באר יעקב תשל"ח.

אטקס, עמנואל, "הגר"א וההשכלה: תדמית ומציאות", בתוך: ע. אטקס, י. שלמון (עורכים), *פרקים בתולדות החברה היהודית בימי הביניים ובעת החדשה*, ירושלים תש"ס, עמ' קצ"ב – רי"ז.

הנ"ל, "הגר"א וראשית ההתנגדות לחסידות", בתוך: ש' אלמוג ואחרים (עורכים), *תמורות בהיסטוריה היהודית החדשה: קובץ מאמרים שי לשמואל אטינגר*, ירושלים תשמ"ח, עמ' 439-458.

בראון, בנימין, "אהבה, תמימות, שמחה, ומסורתנות: קווים לשיטת המוסר של ר' משה רוזנשטיין מלומז'ה", דוד אסף ועדה רפפורט-אלברט (עורכים), *ישן מפני חדש*, ירושלים, תשס"ט, עמ' 251-279.

הנ"ל, "גדלות האדם והקטנתו: תמורות בשיטת המוסר של ישיבת סלובודקה", בתוך: עמנואל עטקס (עורך), *ישיבות ובתי מדרשות*, ירושלים תשס"ז, עמ' 243-271.

גארב, יונתן, הקבלה בעת החדשה כתחום מחקר אוטונומי, *כרוב*, לוס אנג'לס, תשע"ו.

Claussen, Geoffrey, "Legacy of the Kelm School of Musar on Questions of Work, Wealth and Poverty," *Wealth and Poverty in Jewish Tradition*, Leonard Greenspoon (ed.), West Lafayette, Indiana, Purdue University Press 2015, pp. 151-184.

מושב ב'1 – הרצאה 2: **אני הנני אתה**

גב' אנה אוסימלאק ציפין (אוניברסיטת תל אביב)

מטרתי העיקרית היא להציג ולנתח את הפילוסופיה הדיאלוגית של מרטין בובר תוך התמקדות בקשר שבין הגותו לבין פילוסופיה הודית-אופנישדית ובודהיסטית. הטקסט המרכזי שיידון הוא חיבורו "אני ואתה" של מרטין בובר, בתור טקסט מדגים לעשייה פילוסופית דיאלוגית וחלופה לגישה ה"רגילה" של פילוסופיה השוואתית.

כשמדברים על פילוסופיה הודית במערב, אנחנו מדברים על פילוסופיה השוואתית – המפעל ההגותי המערבי ניכס לעצמו סובייקטיביות בלעדית מולה ניצבות מסורות הגות אחרות בתור אובייקט נחקר, שתמיד ניצב ביחס למסורת המערבית ואינו עומד בפני עצמו.

אופן החשיבה הינו בהשראת מאמריו של דאיה קרישנה "חשיבה מול מחשבה: אסטרטגיות של חשיבה יצירתית" (1988) ו"לחשוב ביצירתיות על יצירתיות" (1999), כאשר הנחת היסוד של שניהם היא חשיבה על דבר במונחיו שלו: בבואנו לבחון אופן חשיבה, יש לקחת בחשבון את מסורת החשיבה ממנה הוא מגיע, והתייחסות ראויה תהיה מתוך מונחים אלה ומסורת זו. הרחבתו של רעיון זה היא הבעייתיות בהקשר של פילוסופיה השוואתית, כאשר עצם ההתייחסות אליה כ"השוואתית" מקפלת בתוכה את ההתייחסות מתוך מבנה חשיבה שאינו שייך לתחומה. התייחסות דיאלוגית לעומת זאת, היא התייחסות לדבר מתוך מונחיו שלו ומתוך קריאה כזו של דיאלוג אנסה להראות את העשייה הדיאלוגית כחלופה לתפיסה הרגילה של פילוסופיה השוואתית.

אופן התייחסות זה יהווה את הקשר בין הפילוסופיה ההשוואתית להגות הדיאלוגית: ברובד הגלוי מרטין בובר מדבר על פילוסופיה דיאלוגית, זה תוכן הגותו. ברובד העמוק יותר הוא יוצר דיאלוג עם ההגות האופנישדית והבודהיסטית- במובן זה הוא מבצע את התוכן בהגות עצמה.

ביקורתו של בובר כלפי ההגות האופנישדית והבודהיסטית מושפעת משני גורמים מרכזיים- ניסיון התכחשותו לתקופתו המיסטית (ובעיקר לאיונו של ה"אני") ומה שנראה כמחסור בטקסטים מתורגמים מתוך הגויות אלו (מה שבהחלט אפשרי בהתחשב בזמן ובמקום בו "אני ואתה" נכתב). המחסור בטקסטים, או בחלקי טקסטים, הם ככל הנראה המובילים את בובר להבין את ההגות האופנישדית והבודהיסטית כקוראות לאיונו של העולם או לאיונו של האני, רעיונות השייכים לתקופתו המיסטית של בובר ואליהם הוא מתנגד בתוקף בתקופתו הדיאלוגית. אם זאת, נוכחותם

והשפעתם של רעיונות כמו אדוייטה או התהוות הגומלין הבודהיסטית ניכרים לאורך הטקסט ולעומק רעיונות ההגות. לבסוף, אדון בספרו של ראם-צ'נדרה גנדהי, אני הנני אתה (I Am Thou [1984]). אני הנני אתה נכתב כתגובה לאני ואתה של בובר ומציע במובן מסוים את הפרספקטיבה האדוייטית לרבים מרעיונותיו של בובר. אנסה להראות כי אני הנני אתה מהווה תגובה לרבדים השונים של אני ואתה- הן לקיום כיחסים עם העולם והן בהקשר של הקריאה אותה אני מציעה לאני ואתה דהיינו, כהגות רוויית רעיונות מתוך הפילוסופיה ההודית השומרת על נאמנות לזהותה התרבותית.

רשימת מקורות

Arindam Chakrabarti "Play, Pleasure, Pain: Ownerless Emotions in Rasa-Aesthetics", in *Science, Literature and Aesthetics*, Amiya Dev (ed.), PHISPC XV.3 (New-Delhi: Centre for Study in Civilizations, 2009). pp. 189-202

Ramchanra Gandhi *I Am Thou- Meditation on the Truth of India* (Pune: I.P.Q publications University of Poona, 1984)

Daya Krishna "Thinking versus Thought: Strategies for Conceptual Creativity" in *Contrary Thinking: Selected Assays of Daya Krishna*, ed. by Nalini Bhushan, Jay L. Garfield and Daniel Raveh (Oxford: Oxford University Press, 2011)

Daya Krishna "Thinking Creatively about the Creative Act" in *Contrary Thinking: Selected Assays of Daya Krishna*, ed. by Nalini Bhushan, Jay L. Garfield and Daniel Raveh (Oxford: Oxford University Press, 2011)

Daya Krishna "Thinking with Causality about Causality: Reflection on a "Concept" Determining All Thought about Action and Knowledge" in *Contrary Thinking: Selected Assays of Daya Krishna*, ed. by Nalini Bhushan, Jay L. Garfield and Daniel Raveh (Oxford: Oxford University Press, 2011)

Shail Mayaram (ed.) *Philosophy as Saṃvāda and Svarāj, Dialogical Meditation on Daya Krishna and Ramchandra Gandhi*, (New-Delhi: SAGE Publications, 2014)

A. Raghuramaraju *Ramchandra Gandhi: The Man and his Philosophy* (ed.), (Delhi: Routledge, 2013)

מרדכי מרטין בובר, "אני ואתה" (1923) בתוך *כסוד שיח* תרגום: צבי וויסלבסקי (ירושלים: מוסד ביאליק, 1959)

שמואל הוגו ברגמן "החשיבה הדו-שיחית של מ.בובר" בתוך *כסוד שיח* (ירושלים: מוסד ביאליק, 1959)
הילרי פטנאם *פילוסופיה יהודית כמדריך לחיים* (ירושלים: הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית 2012)

מושב ב' – הרצאה 3: כסף – בין חומריות ורוחניות: עיון ב"תורת הכסף" של הרבי מסאטמר

ד"ר מנחם קרן קרץ

בתורת הקבלה, ובמיוחד בביטוייה בחסידות, יש לכסף, הן כשם המתכת והן ככינוי לאמצעי התשלום, מעמד מיוחד. הכסף, המהדהד במילה 'כיסופים', מסמל שאיפה לשלמות ונמשל למידת החסד. כסף הוא מתכת אצילה, שבדומה לנשמת האדם יש לזקק אותה בכור ההיתוך כדי לסלק ממנה את הגורמים המזהמים. הכסף הטהור המבריק והנוצץ לאחר שלוטש שוב ושוב, מחזיר, כמו הירח הכסוף, את האור המוקרן עליו. גם האדם העומד מול משטח הכסף רואה בו את השתקפותו. סגולות אלו הפכו את הכסף לחומר ממנו עשויים תשמישי קדושה רבים.

גם למטבע, כסמל לאמצעי תשלום, יש משמעות רוחנית המתבטאת בשני צדיו: הצד הנכון והטהור, והצד האחר – הסיטרא אחרא – הטמא. הכסף הטהור הן למשל מטבעות 'מחצית השקל' שנתרמו לאחזקת בית המקדש, והכסף הטמא הן 'כיכרות הכסף' שהציע המן לאחשוורוש בתמורה להשמדת היהודים. השימוש בכסף כפלטפורמה רוחנית התפשט במיוחד בקרב החסידים. אז הפך ה'פדיון' לחלק מריטואל בקשת הברכה מן הצדיק, ובמקביל נשא השטר, או המטבע, את ברכת הצדיק לחסיד, כמו בדולרים שחילק הרבי מלובביץ לחסידיו.

הרבי מסאטמר נודע בהשקפתו הקנאית והאנטי-ציונית וכמי שהקים את החצר החסידית הגדולה והעשירה ביותר לאחר השואה. אחת הדרכים בהן הגיע להישג זה

הייתה באמצעות פיתוח תפיסה ייחודית של הכסף. הוא הרחיב את הרעיון הקבלי בדבר הצד הטהור והצד הטמא של הכסף, וקבע כי בשל היותה של ישראל מדינה 'טמאה', הרי שגם הכסף שלה הוא טמא. היות ולפי ההלכה טומאה יכולה לעבור בנגיעה של גוף בגוף, ולכן אסור למשל לגבר לגעת באשתו הנידה, גם הכסף הטמא של ישראל מטמא את כל מי שנמצא אתו במגע.

הדולר, לעומת זאת, הוא המטבע של ארצות הברית שקלטה את ניצולי השואה והפכה ל'מלכות של חסד'. לכן זהו מטבע טהור שראוי לצבור ממנו עוד ועוד, ובתנאי שיופנה למטרות חיוביות. מטרה אחת היא לקיים אורח חיים תורני אמתי, כלומר כזה שתורתו של הרבי מסאטמר מציעה לחסידיו. מטרה אחרת היא תרומה לחצר הרבי שכן בזכותה יכול החסיד להגדיל את מעשי החסד וכך משיגים גם החסיד וגם הכסף, המייצג את מידת החסד, את ייעודם.

השימוש הנעלה ביותר בכסף שאותו יכולה החסיד לעשות בין באופן ישיר ובין באמצעות מוסדות החצר, הוא התמיכה הכלכלית בחרדים 'האמתיים' המתגוררים בישראל המחרימים את 'הכסף הישראלי הטמא'. בזכות תרומתו של 'הכסף הטהור' מציל החסיד את הנתרם מפיתויי הכסף הטמא וכך הוא מקיים לא רק את מצוות הצדקה, אלא גם את מצוות ישוב ארץ ישראל. 'מצוות הכסף' היא כה חשובה עד שבניגוד ליתר הרבנים, דרש הרבי מסאטמר מחסידיו לצאת לעבודה לאחר נישואיהם ולא להמשיך בלימודיהם בכולל.

הערך הקבלי-רוחני שהקנה הרבי מסאטמר לכסף, והפרשנות המעשית שלו לכך, הפכה את סאטמר לחצר החסידית הגדולה ביותר שקמה אי פעם. הונה של החצר, שאליה משתייכים למעלה ממאה אלף חסידים והמחזיקה במאות נכסי נדל"ן ברחבי העולם, מוערך בלמעלה ממיליארד דולר (- טהורים כמובן...).

רשימת מקורות

Menachem Keren-Kratz, "Rabbi Yoel Teitelbaum—the Satmar Rebbe—and the Rise of Anti-Zionism in American Orthodoxy," *Contemporary Jewry*, 37:3 (2017), pp. 457-479

2. חביבה פדיה, "להתפתחותו של הדגם החברתי-דתי-כלכלי בחסידות: הפדיון, החבורה והעליה לרגל", בתוך: מנחם בן-ששון (עורך), *דת וכלכלה: יחסי גומלין*, ירושלים מרכז זלמן שזר, 1995, עמ' 374-311.

3. מנחם פרידמן, "מודל 'השוק' וההקצנה הדתית", בתוך: מנחם כהנא (עורך), *בחבלי מסורת ותמורה: אסופת מאמרים לזכרו של אריה לנג, רחובות: כיוונים, תש"ן*, עמ' 91-112.

4. David Assaf, "Money for household expenses": economic aspects of the hasidic courts," *Scripta Hierosolymitana*, 38 (1998), pp. 14-50.

מושב ב' – הרצאה 4: עירום ושמאל | זיקות מבניות בין השיח הפרוידיאני לגישתו הפסיכולוגית-רוחנית של הרב קוק

מר אופיר אחימאיר (אוניברסיטת בר אילן)

בהרצאה המוצעת, אבקש להסב את תשומת הלב לדמיון המבני שרווח בין תפיסתו הפסיכולוגית-רוחנית של הרב קוק לזו של אבי הפסיכואנליזה, זיגמונד פרויד, ולהציע לאור זאת קווים ראשוניים לתיאוריה התפתחותית קוהרנטית במשנת הרב קוק. הוגים יהודים אלו, חרף השוני התהומי ששרר ביניהם – פעלו במשך שבעים שנה תחת השפעתה של "רוח זמן" (Zeitgeist) אחת, דהיינו - בין השנים 1865 (שנת לידתו של הראי"ה) ל-1935 (שנת פטירתו). כפרויד בשעתו, אף ראי"ה ביקש להתחקות אחר סודה של אנרגיית-התשתית של נפש האדם, וכראשון כן האחרון הניחה, כפי שאבקש לטעון בהרצאתי – במערך תפיסתו הנפשית. יתירה מזו, בדומה לתבנית הפסיכוסקסואלית שגיבש פרויד, אשר הושפעה במוצהר מעבודותיהם פורצות הדרך של הפילוסוף שופנהאואר והזואולוגים ז'אן בטיסט למארק וצ'ארלס דרווין - גם הרב קוק, שאימץ את מסקנותיהם של אלו לכל הפחות באופן מסויג - טבע מודל פסיכולוגי-רוחני רב-שלבי, שתחילתו נעוצה בדפוס תודעתי עשיר ברכיבים פרימיטיביים, וסופו ברמת הכרה סובייקטיבית ובהירה. וכמו האחד כן האחר - נשען על "החוק הביוגנטי" הטוען להקבלה ממשית בין האונטוגנזה לפילוגנזה, וכראי"ה כך פרויד אינו מתעלם,

בניסוחה הסופי של משנתו הפסיכולוגית-רוחנית - מהימצאותם הקונפליקטואלית של שני כוחות יריבים בנפש האדם.

וכך גם ביחס למתודולוגיה אותה נקטו בעבודותיהם: הן פרויד והן ראי"ה חותרים להגיע דרך הנתון הגלוי והמודע אל ההוויה הסמויה והלא-מודעת, ומפעילים לשם כך כפי שיבואר בגוף ההרצאה, מאמץ "דה-מיתולוגיזציוני" במקרה של ראי"ה, או "דה-מיסטיפיקציוני" במקרה של פרויד. בנוסף, שניהם שותפים לפרויקט תרפויטי זהה: ריפוי פצעי-העבר באמצעות התמקדות בהווה.

בהרצאה זו, המהווה חלק ממחקר מקיף על תפיסת ההתפתחות הנפשית בהגותו של הרב קוק, אבקש להתייחס לזיהוי מבנית זו, כמו גם לפשר הפרשנות ההפכית שהעניקו השניים לסטרוקטורה - בראי נקודות המוצא הקוטביות מהן נגזרו תפיסותיהם. במסגרת זו אחיל על כתבי פרויד את קריאתו הניאו-מרקסיסטית והפאן-סקסואלית של הפילוסוף היהודי הרברט מרקוזה מראשי אסכולת פרנקפורט, כפי שעולה מחיבורו "ארוס וציוויליזציה", ובעזרתה אראה כיצד עשויה קריאה זו 'להתכתב' סטרוקטורלית ואולי אף היסטורית - עם 'קריאה' מקבילה בכתבי ראי"ה. הקבלת ה"קריאות" אפשרית לנוכח הדמיון המבני שרווח בין השניים, המעמיד אותן במעמד שווה ביחס לרוח הפרוגרסיבית-אסכטולוגית השולטת בהן, החותרת מצד אחד לשחרור האדם מכבליהם המלאכותיים של הממסד, החינוך והתרבות, ומן הצד האחר - להעצמת אישיותו של האדם והבאתו לגיבושה הסופי והמוחלט של חירותו.

רשימת מקורות

אחימאיר, א., חטא מפורש! - מסע התשובה של ה"אני": קריאה גדמריאנית במושג התשובה של הראי"ה קוק, *אקדמות כ"ז* (תשע"ב): עמ' 165-177.

אחימאיר, א., *ראיון עם הרב שלמה פפנהיים*; ירושלים, ח' באלול תשע"ב (26.8.12).

מרקוזה, ה., *ארוס וציוויליזציה*, עומרי, י. (תרגום), ת"א 1978

פרויד, ז., *כתבי זיגמונד פרויד*, איזק, ה. (תרגום), ת"א, 1966

קוק, א"י, שמונה קבצים, ירושלים תשס"ד.

רולניק, ע., עושי הנפשות: עם פרויד לארץ ישראל 1918-1948, ת"א תשס"ז.

Paul Ricœur, *Interpretation as exercise of suspicion, in: Freud and philosophy: an essay on interpretation*, trans. by Denis Savage, New Haven, Yale Univ., 1970

R. E. Palmer, *Hermeneutics*, Evanston, 1969

Gadamer, Hans Georg. (2004). *Truth and Method, second revised edition*. Revised and translated by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall. New York

Grubrich-Simitis, I., Metapsychology and Metabiology; in: Freud, S., *A Phylogenetic Fantasy : Overview of the Transference Neuroses*, trans. by Axel Hoffer and Peter T. Hoffer, Cambridge : Harvard Univ. Pr., c1987

מושב ב' – הרצאה 6: המפגש בין האימון האישי (Coaching) לחסידות בקבוצות עבודה רוחנית

ד"ר רון וקס (המכללה האקדמית הרצוג)

הרצאה זו באה לעמוד על משמעות המפגש של שני תחומים שיצרו התלכדות מרתקת של רעיונות ופעולות. התחום הראשון הוא התורה המיסטית חסידית שמקורה בתנועת החסידות שהחלה את דרכה במאה השמונה עשרה בפועלו של ר' ישראל בעל שם טוב. התחום השני הוא התחום של האימון האישי. בשלושים השנים האחרונות התפתח בעולם מקצוע חדש בשם: אימון אישי (Coaching). לאימון יש הגדרות ומטרות שונות בהם: סיוע למתאמן להשתמש ביכולותיו על מנת להגשים מטרות, למקסם את הפוטנציאל האישי והמקצועי במהירות וביעילות, להשיג צמיחה אישית בתחומים שונים. בשנים האחרונות התפתחו מסלולים יותר ספציפיים לתחום האימון כדי ליצור 'התמחויות' כמו אימון בשעת משבר, אימון לזוגיות, אימון עסקי וכו'. הכלים של האימון נלקחו מתחומים שונים: מדעי ההתנהגות ובעיקר תחום הפסיכולוגיה חיובית

ופסיכולוגיה קוגניטיבית וארגונית, ספורט, מנהל עסקים, NLP, הנחיית קבוצות ועוד כלים רבים ומגוונים וגם תורות המזרח תרמו את השפעתם.

בתנועה החסידית מראשיתה ניתן דגש על הדרכה רוחנית רחבת היקף בכל תחומי חייו של אדם. כבר בדמותו של הבעש"ט ניתן לזהות דפוסים של מדריך רוחני. עם זאת, אין בידינו שיטה מסודרת של דפוסי פעולה והנחיה שיטתיים של תורת הבעש"ט אלא בעיקר עצות והדרכות שנמסרו בעל פה על ידי תלמידיו. בדורות מאוחרים יותר יש נסיון לבסס הדרכות רוחניות ושיטתיות יותר אצל הוגים שונים כמו ר' שניאור זלמן מלאדי, ר' נחמן מברסלב ור' קלונימוס קלמיש שפירא מפיאסצ'נה ואחרים. עם זאת נדרש עדיין תרגום מעשי של תורות אלו לחיי האדם במאה העשרים ואחת.

התנועה החסידית קבלה תנופה מיוחדת בשנים האחרונות מסיבות שונות, גם מעלייתו של העידן החדש ועוד סיבות עליהם עמדו חוקרים שונים. החסידות כיום מגוונת מאד ומכילה מצד אחד את החוגים השמרנים החרדים החסידיים [בחצרות החסידיות השונות] אך גם חסידות חדשה ומגוונת ביותר. ההתפתחות החסידית באה לידי ביטוי גם בספרות מחקר ענפה גם בספרות מקור שנדפסת ומופצת באופן יוצא דופן וגם בהשפעות תרבותיות ואומנותיות.

המפגש בין שני התחומים – האימון והגישה החסידית יצר שילוב עם השלכות דרמטיות הן על התפתחות החסידות והן על התפתחות האימון האישי במגזרים שונים בחברה הישראלית. מפגש זה יוצר שפה וכלים להתפתחות אישית שמשפיעה הן על תחום האימון והן על תחום החסידות ומאפשר ליצור, אולי לראשונה, דרך שיטתית ופרקטית להתפתחות רוחנית אפקטיבית. (מסקנות מעדויות של אנשים שהשתתפו בסדנאות אלו והעידו: "למדתי הרבה שנים תורה ועסקתי ברוחניות אך כאן לראשונה הרגשתי שאני מגיע למקום אחר...")

בהרצאה נדגים שילוב זה של אימון ועבודה רוחנית חסידית אצל אישים בולטים העוסקים בחסידות, בהדרכה רוחנית ובאימון רוחני ועל התוצאות המרתקות של מפגש זה. ההרצאה תכלול דוגמאות ממחקר איכותני-אתנולוגי של קבוצות לעבודה עצמית רוחנית ואימונית שפועלת בירושלים ברחבי הארץ הנקראת 'בית מדרש

להתחדשות'. כמו כן נבחן פעילות של הכשרת מאמנות לאור החסידות במגזר החרדי – חסידי, וכיצד הן משלבות את החסידות והאימון זה בזה.

רשימת מקורות

- וקס, רון, (תש"ע) להבת אש קודש: שערים לתורתו של האדמו"ר מפיאסצ'נה, אלון שבות מרגולין, רון, (תשס"ה). מקדש אדם: ההפנמה הדתית ועיצוב חיי הדת הפנימיים בראשית החסידות, ירושלים.
- סליגמן מ. (2005), אושר אמיתי: הגשמה עצמית באמצעות פסיכולוגיה חיובית. בן שמן.
- שרלן, סמדר (2016) מי הזיז את היהדות שלי? יהדות, פוסטמודרניזם ורוחניות עכשווית, תל אביב.
- Cavanagh, M. J., & Grant, A. M. (2006) "Coaching psychology and the scientist practitioner model" in: Lane D. A. and Corrie S. (Eds.) *The modern scientist-practitioner: A guide to practice in psychology*. Routledge: New York. pp 258-284.
- George, M. (2013) "Seeking legitimacy: the professionalization of life coaching". *Sociological Inquiry*, 83(2): 179-208.
- Idel, moshe, (1994) *Hasidism: Between Ecstasy and Magic* SUNY Press, Albany.
- Kauffman, C. (2006) "Positive psychology: The science at the heart of coaching" in: Stober D. R. & Grant A. M. (Eds.) *Evidence based coaching handbook: Putting best practices to work for your clients*. John Wiley & sons: New Jersey. pp 219-253.
- Makinen, K. (2014) "The Individualization of class: A case of working life coaching" *The Sociological review*, 62: 821-842.
- Pagis, M. (2013) "Heroic individuality: Life coaching and the social making of self made selves." Paper presented at the American sociological association annual meeting: New York.
- Wildflower, Leni (2013). *The Hidden History of Coaching. Coaching in practice series*. Maidenhead: Open University Press

מושב ג'1: מבט על רוחניות בטיפול

(חדר הסנאט, קומה 29, מגדל אשכול)

יו"ר המושב: פרופ' נורית ירמיה (האוניברסיטה העברית ירושלים)

מושב ג'1 – הרצאה 1: "לומר את הדברים בכל מאדם, כדרך שהם בעצמם | לא חשבו מעודם להיות": בין הארס-פואטיקה של ר. מ. רילקה לפוטנציאלים בתיאוריה הפסיכואנליטית ובחדר הטיפול

מר גיא פרל (אוניברסיטת חיפה)

כותרתה של עבודת המחקר שלי הנה 'שירה ואינדבידואציה – עיון יונגיאני ונוימניאני בשירתם של רילקה, פיסארניק ופסואה' (בהנחיית ד"ר דנה אמיר, מסלול הדוקטורט הבין-תחומי בפסיכואנליזה בחוג לייעוץ והתפתחות האדם, אוני' חיפה). בכנס, אשווה בין תפיסותיו הארס פואטיות של ר. מ. רילקה לפיהן תפקידו של המשורר בעולם הנו לגשר באמצעות השפה בין הארצי לנשגב, לבין פוטנציאלים הקיימים בתיאוריה הפסיכואנליטית ובחדר הטיפול. אציע קריאה באלגיות דואינזו של רילקה (2004) - מיצירות המופת של העת החדשה הנפתחת בשורה המוכרת: "מי, לו זעקתי, הִיָּה שומע קולי מִבֵּין / מְעֵלוֹת מְלֶאכִים?" (שם, עמ' 7). הכמיהה אל הנשגב מהווה ציר מרכזי באלגיות, והמלאך או המלאכים מהווים בהן אחד מסמליו המרכזיים. בדברי אשווה את הדברים לתפיסתו של נוימן (2013) את תהליך היצירה כנובע מן המתח שבין המודע ללא מודע, באופן המביא לידי ביטוי את השפעתו של 'העצמי' כשדה פנימי על-זמני. אקביל בין תפיסות אלו לבין אחד הפוטנציאלים הגלומים בתהליך הטיפולי על פי הגישה היונגיאנית - גישור בין המודע לבין הלא מודע באופן החושף, בין השאר, את הנשגב הפנימי (Jung, 1939) ואדון במשמעותו הקלינית של המושג 'טמנוס' – המרחב המקודש ביותר במרכזם של מקדשי יוון העתיקה שיונג ראה אנלוגיה בינו לבין המיכל הטיפולי (Samuels, Shorter & Plaut, 1991). כהקדמה להרצאותיהן של חברותי אקריא מכתב ששלח רילקה בשנת 1912 אל ידידתו הטובה לו אנדריאס סלומה, הפעילה בחוג מקורביו של פרויד (ברודסקי, 1994).

רילקה, שהתבודד אז בארמון דואינו בעודו מתמודד עם יסורי נפש וכותב את האלגיות הראשונות, פרט במכתבו את הסיבות להתנגדותו לעבור פסיכואנליזה (שהייתה אז בחיתוליה). בעקבות מכתבו של רילקה אשאל מהו מקומם של השדים ויותר מכך - של המלאכים - בחדר הטיפול בן זמננו. במכתבו, מציין רילקה כי היה מסכים לעבור טיפול פסיכואנליטי, במידה והיה מעוניין להפסיק לחלוטין את יצירתו. מתוך המכתב: "במקרה זה לא הייתה שום מניעה להניח למי שלא יהיה לגרש מתוכי את השדים, שהרי בחיים האזרחיים המהוגנים באמת אינם אלא בבחינת טרדנים ומזיקים; ואם באותה הזדמנות יימלטו גם המלאכים, יש גם בזה משום פישוט, שהרי במקצוע הבא-בתור (איזה?) מן הסתם אין בהם שימוש". (שם: עמ' 339).

רשימת מקורות

- ברודסקי, ע. (1994). ריינר מריה רילקה: דרכו של משורר (כרך ב'). ירושלים, ישראל: כרמל.
- נוימן, א. (2013). *אדם ומשמעות – שלוש מסות*. מגרמנית - תמר קרון ודוד וילר. תל אביב, ישראל: רסלינג.
- רילקה, ר. מ. (2004). *אלגיות דואינו*. מגרמנית - שמעון זנדבנק. תל אביב, ישראל: הקיבוץ המאוחד.
- Jung, C.G. (1939). *Conscious, Unconscious, and Individuation*. In Jung, C. G., collected works of C. G. Jung, vol 9 2nd ed., Princeton University Press, 1966. (pp. 275-290)
- Samuels, A., Shorter, B. & Plaut, F. (1991). *A Critical Dictionary of Analytical Psychology*. London & New York: Routledge.

מושב ג'1 – הרצאה 2: **מיחסי אובייקט ליחסים עם האלוהות: חשיפת הממד**

האמוני בתוך החשיבה הפסיכואנליטית

גב' עינת פלדחי (אוניברסיטת חיפה)

עבודת המחקר שלי ('שלושה היבטים של שפת האמונה הפסיכואנליטית', בהנחיית ד"ר דנה אמיר, החוג ליעוץ והתפתחות האדם, אוניברסיטת חיפה) תעסוק במושג האמונה

בתוך החשיבה הפסיכואנליטית ותנסה לפתח מתוך עולם המושגים השגור בתוכה 'שפת-אמונה' פסיכואנליטית, אשר נשענת על שלוש הגדרות של אמונה המופיעות בספרות המחקרית: אמונה כהתעלות וחיבור לממד טרנסצנדנטי (Smith, 1979), אמונה כחיפוש אחר משמעות קיומית בתוך העולם (Crosby, 2011), ואמונה במובן של התמסרות, אמן וביטחון באחר (Fowler, 1981).

במסגרת הכנס, אתאר בקצרה את המסע שעברה החשיבה הפסיכואנליטית מהישענותה על שפה מושגית הנסובה בעיקר סביב תאוריית הדחף ויחסי האובייקט, אל עבר עולם דימויים רחב ועשיר יותר, הכולל בתוכו את הממד המטאפיסי והרוחני של החוויה. אתאר את האופן שבו תהליך זה נשען על שינויים אפיסטמולוגיים שחלו בעשורים האחרונים, אשר העבירו את מוקד החקירה הפסיכואנליטי מהרובד הגלוי, הנצפה ובר המדידה, אל עבר הרובד הסמוי – אשר אינו ניתן לידיעה באמצעות השכל והחושים כי אם באמצעות האינטואיציה. על מנת להמחיש את השינויים האפיסטמולוגיים הללו, אערוך השוואה בין גישתו הפוזיטיביסטית של פרויד לחקר המנגנון הנפשי ובין נקודת המבט המיסטית ממנה יצא וילפרד ביון. אתייחס בפרט, למושג המהפכני שתבע ביון – O, אותו הגדיר כ"מציאות עליונה, אמת מוחלטת, האלוהות, האינסופי, הדבר בפני עצמו" (Bion, 1970:26), אשר אליה צריך המטפל להתכוונן במהלך כל פגישה בכדי להיות מסוגל לתפוס את האמת הרגשית אודות המטופל.

תרומתי המחקרית הראשונית, תהווה ניסיון להראות כיצד ההתפתחות שחלה בעשורים האחרונים בתוך החשיבה הפסיכואנליטית במושג 'הזדהות השלכתית', מכניסה לתוכו ממד של אמונה. באופן ספציפי, אראה כי באמצעות השינוי שחל בהגדרה של מושג זה, מפנטזיה תוך-נפשית של התינוק אשר באמצעותה הוא משליך לתוך דמות האם חלקים בלתי נסבלים ובלתי רצויים המצויים בתוכו (Klein, 1946), אל עבר הגדרתו כתהליך אינטראקטיבי המצוי בליבם של יחסי אמן-תינוק (Bion, 1962) נכנס לתמונה רובד של אמונה כבסיס להתפתחות נפשית. בהמשך לדבריו של ביון, אנסה לטעון כי במידה והאם מצליחה להכיל את השלכות התינוק ולהשיב אותן אליו לאחר מכן בצורה מעוכלת ומרוככת, נבנים בין האם והתינוק יחסים של אמן וביטחון אשר באמצעותם

הוא יכול בהדרגה להתחיל לחשוב, לסמל, להבין ולארגן את עולמו הפנימי ואת המציאות החיצונית. יחסי האמון הראשוניים הנבנים בין האם והתינוק, אשר באים לידי ביטוי גם ביחסים האטימולוגיים שבין המילים אם-אמון-אמונה, מהווים בסיס להתפתחותה של אמונה ברבדים נוספים בניהם האמונה באלוהים.

רשימת מקורות

- Bion, W.R. (1962). *Learning from Experience*. London: Karnac Books.
- Bion, W.R. (1970). *Attention and Interpretation*. London: Karnac Books.
- Crosby, D. (2011). *Faith and Reason*. Albany, NY: State University of New York Press .
- Fowler, J.W. (1981). *Stages of Faith*. San Francisco, CA: Harper & Row .
- Klein, M. (1946). *Notes on some schizoid mechanisms*. In: M. Klein, P. Heimann, S. Issacs, & J .
- Riviere (Eds.), *Developments in Psycho-Analysis* (pp. 292-320). London: Hogarth Press .
- Smith, W.C. (1979). *Faith and Belief*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

מושב ג'1 – הרצאה 3: "חפש בתוך עצמך ותמצא את העולם"; טיפול נפשי כדרך רוחנית מודרנית – תרומת הגותו של שטיינר לפסיכואנליזה ולתפיסת הטיפול הנפשי

גב' טלי סלע (אוניברסיטת בר אילן)

הרצאה זו תציע התייחסות אל הפרקטיקה של טיפול נפשי כדרך רוחנית מודרנית תוך התבססות על הגותו של רודולף שטיינר (1861-1925). על אף ריבוי הכתיבה העוסקת בעשורים האחרונים בהפגשתה של הפסיכואנליזה עם מגוון גדול של תורות רוחניות, דתיות

ומיסטיות, לא נעשה עד כה ניסיון להפגיש בינה לבין התורה האנתרופוסופית והפילוסופיה שבבסיסה. סיבות אפשריות לכך הן הנתק שנוצר בין העולם האקדמי לבין שטיינר, כאשר עבר מהגות שמבוססת על העיון הפילוסופי המופשט לכזו המבוססת גם על חקירה רוחנית, וחוסר ההיכרות עם התורה האנתרופוסופית מחוץ למעגלים העוסקים ביישומיה.

המחקר שואף לפתוח דלת להתייחסות אקדמית אל משנתו של שטיינר, לבחינתה הביקורתית וליצירתו של דיאלוג בינה לבין החשיבה הפסיכואנליטית. לשם כך נבחנו שני חלקיה של משנה זו: כתביו המוקדמים של שטיינר, בהם הוא מכונן את שיטתו הפילוסופית, והרצאותיו וכתביו המאוחרים בהם מתוארת תורתו האנתרופוסופית. המתודולוגיה ליצירתו של דיאלוג זה הינה בין-תחומית ומשלבת מתודות הרמנויטיות המתייחסות לטבע הדיאלוגי של פרשנות והבנה, ומתודות מתחום הפילוסופיה של השפה המתייחסות לאופני פעולתה של השפה בתחומים הנחקרים.

מטרת המחקר היא תיאור מאפייניה של תפיסה טיפולית המתכוננת על בסיסו של הדיאלוג בין אסכולות פסיכואנליטיות מרכזיות – הפסיכואנליזה הפרוידיאנית, הקליינאינית, הקוהוטיאנית וההתייחסותית – לבין משנתו של שטיינר. ביצירתו של דיאלוג זה נוקט המחקר עמדה שונה מעמדתו של שטיינר עצמו, שביקר בחריפות את היבטיה הרעיוניים והפרקטיים של התורה הפסיכואנליטית בת זמנו. אנשים רבים נמשכים לפסיכואנליזה, לטענתו, מתוך חיפוש, המאפיין את תקופתו, אחר בסיס רוחני לקיום והבנת המציאות הפנימית של נפש האדם. בשל עמדתו זו לא התפתח בימיו של שטיינר יישום אנתרופוסופי בתחום הטיפול הנפשי, ואילו מתודות טיפוליות שהתפתחו בהמשך נותרו מוגבלות בהיקפן ובהשפעתן.

המחקר טוען שבכוחן של הפילוסופיה והאנתרופוסופיה של שטיינר להציע תרומה משמעותית לחשיבה הטיפולית. שיטתו הפילוסופית של שטיינר מעצבת אונטולוגיה של אחדות בין אדם לבין עולם, המעוגנת ב"מוניזם של מחשבה" שלפיו מהווה החשיבה כוח רוחני המצוי בתוכו של העולם המוחשי ובאדם; מכוננת אפיסטמולוגיה הגורסת שביכולתו של אדם לדעת את העולם באמצעותה של החשיבה הפועלת בשניהם; ומבססת אתיקה המתייחסת למימושן החופשי של אידאות מוסריות אינדיווידואליות אותן ממצה האדם מתוך העולם האידאי המשותף.

בהתבסס על שיטתו הפילוסופית מכוננת התורה האנתרופוסופית מושג של ה"אני" האנושי כישות הנעה בין אחדות עם רוח העולם לבין ידיעה עצמית, ובין הווייה נתונה לבין התכוננות.

התפתחותו של ה"אני" מתוארת כהליך רוחני של התהוותו של אדם אל עבר המושג האמתי של טבעו. האנתרופוסופיה קושרת בין מגע של אדם עם מהותו הרוחנית לבין המפגש עם אדם אחר, ובין פיתוח הכשרים לידיעתם של עולמות עליונים לבין הכרתו של אדם את מניעיו הבלתי מודעים ועיבודם. הדיאלוג בין השקפת עולם זו לבין הפסיכואנליזה מאפשר תפיסה של התהליך הטיפולי כדרך מודרנית להתפתחות רוחנית של ה"אני", מתוך עיבוד רגשי, ידיעה עצמית ומפגש.

רשימת מקורות

- ברגמן, ש.ה. (1967). *רוחולף שטיינר כפילוסוף*. בתוך: ברגמן, ש.ה. אנשים ודרכים; מסות פילוסופיות (עמ' 238-248). ירושלים: מוסד ביאליק.
- ויטגנשטיין, ל. (1995). *חקירות פילוסופיות*. (ע. אולמן-מרגלית (מתרגמת)). ירושלים: מאגנס.
- לב, ג. (2012). שיפוטיות, התעלמות, היקסמות; יחסה המשתנה של הפסיכואנליזה לאמונה. מארג, ג, 53-89.
- שטיינר, ר. (1960). *כיצד קונים דעת העולמות העליונים*. (ב. וולקוביץ (עורך), נ. בר-שלום (מתרגם)). תל-אביב: הוצאת מיכאל.
- שטיינר, ר. (1994). *הפילוסופיה של החירות*. (צ. מדר (מתרגם)). בת-ים: תג הוצאה לאור.
- Gadamer, H.G. (2004). *Truth and Method* (second revised edition). (J. Weinsheimer, D.G. Marshall, Trans.). New-York: Continuum .
- Steiner, R. (1981). *Truth and Knowledge; Introduction to "Philosophy of Spiritual Activity"*. (P. Allen, Ed., R. Stebbing, Trans.). Great Barrington: SteinerBooks.
- Steiner, R. (2001). *Freud, Jung & Spiritual Psychology*. (M. Laird-Brown, S. Seiler, & R. Smoley, Trans.). Great Barrington: Anthroposophic Press.
- Steiner, R. (2006). *Autobiography; Chapters in the Course of My Life 1861-1907*. (P. M. Allen, Ed., R. Stebbing, Trans.). Great Barrington: Steiner Books.
- Stolorow, R.D.; Orange, D.M. & Atwood, G.E. (2001). Psychoanalysis without Descartes. *The International Journal of Psychoanalysis*, 82(6), 1263-1266.

מושב ג' – הרצאה 4: תכנית 12 הצעדים- דרך חיים רוחנית להחלמה מהפרעות
אכילה

גב' אור-שחר אנג'ל

ההרצאה תדון במחקר המציג את חוויות החולי וההחלמה מהפרעות אכילה של המשתתפות בתכנית 12 הצעדים, תכנית בינלאומית המציעה דרך חיים על פי 'עקרונות רוחניים' לטיפול בבעייתן. תכנית 12 הצעדים נולדה ב-1935 מתוך תהליך הטרנספורמציה של קבוצת אלכוהוליסטים בארה"ב, אשר מצאו פיתרון ופתרון לבעייתם לאחר שנים רבות של ניסיונות כושלים. תהליך הטרנספורמציה המפורט בצעדים מתאר ניסיון משותף זה של המייסדים בהחלמה מהתמכרות לאלכוהול, שבסופו מובטחת "התעוררות רוחנית". עם הצלחת השיטה ברחבי העולם, התכנית אומצה ועברה התאמה עבור הסובלים מהפרעות אכילה, והועתקה לאורך השנים למספר קבוצות "אנונימיות" של הפרעות אכילה בישראל: אכלני-יתר אנונימיים (OA), גריישיט (GSA) ואנורקסיות-בולימיות אנונימיות (ABA).

המשתתפות מציגות את התכנית כמערך תפיסתי הכולל מושגים, אמונות, ערכים ופרקטיקות ההופכים אותה לקסומולוגיה לכל דבר, אשר מזמנת דיון ומשא ומתן מתמיד עם סוגיות של זהות, שליטה, בריאות וצרכנות מול השיח ההגמוני של חברה מערבית פוסט-מודרנית.

הפרעת האכילה כפי שהוא מתבטאת באופניה השונים לפי כל משתתפת, מקבלת פרשנות חדשה מעולם ההתמכרות לאלכוהול וסמים אל דפוסי חשיבה והתנהגות באכילה וניהול הגוף. באמצעות מושג המפתח של "חוסר אונים", מתאפשרת המשגה של המשתתפות למחלה משותפת, ויצירת קהילת תמיכה בעלת אותה בעיה ואותו פתרון, אשר מהווה כוח של החלמה. החיבור לקהילה, ושייכות לכוח הגדול מהפרט עצמו, מקנה משמעות חדשה בחיי המשתתפת, ואלו שזורים בחוויה הרוחנית הנחוות כהחלמה.

שיח הרוחניות המוצג בתכנית איננו בהכרח מערב אמונה דתית, אלא אמונה השואפת לפיתוח קשר אישי וחוויתי עם 'כוח עליון', כוח מופשט של קבלה ואהבה שיועיל

להחלמתן, ואשר מעניק מיקום ומשמעות חדשה בחייה של המשתתפת. אותו חיבור לכוח מרפא המומשג כ"כוח עליון" בתכנית, נבנה כמערכת יחסים המאתגרת את התפיסה הקיימת לגבי קדושה, אלוהות ואף מוסר, אל פרשנות סובייקטיבית של הפרט למטרותיו וצרכי ההחלמה האישיים שלו, בצורה המהדהדת את שיח העידן החדש. בהרצאה זו נבחן את האופן הייחודי שבו המשתתפות בתכנית מבנות קשר סובייקטיבי עם כוח עליון להחלמה מהפרעות אכילה שונות. יחד עם זאת, נדון באופן שבו השינוי הקוסמולוגי והאמוני המתרחש ברמת הפרט ממצב של חוסר סיפוק, שליטה ומאבק, אל מצב של קבלה, שייכות ואחדות, מספר רבות על משמעותם של הערכים התרבותיים של שליטה, כוח ורוחניות, בעיצוב חווית הרווחה של הפרט והחברה ככלל.

רשימת מקורות

"אלוהים בצלחה: על כוחם של חוסר אונים ושל רוחניות מרפאת-חולי והחלמה מהפרעות אכילה בקוסמולוגיה של תכנית 12 הצעדים. מאת אור-שחר אנג'ל

Gremillion, H. 2002. "In Fitness and in Health: Crafting Bodies in the Treatment of Anorexia Nervosa". *Signs*. 27(2): 381-414

Hirschman, E. C. 1992. "The Consciousness of Addiction: Toward a General Theory of Compulsive Consumption". *Journal of Consumer Research*. 19 (2): 155-179

Minnick, A.M. 1997. *Twelve step programs: A contemporary American quest for meaning and spiritual renewal*. Westport, CT: Praeger Publishers

מושב ג' – הרצאה 5: הקשר בין הדרך הרוחנית האישית לבין ההתפתחות המקצועית של פסיכותרפיסטים

גב' איה רייס (אוניברסיטת חיפה)

הקשר המשמעותי המתקיים בין הרובד האישי והמקצועי בקרב אנשי טיפול נבחן לא אחת בספרות המחקרית (Orlinsky & Rønnestad, 2005). כך למשל, ממצאים שונים מצביעים על כך שפסיכולוגים קליניים טובלים מדיכאון יותר מהאוכלוסייה

הכללית, וכי חוויות אלו משפיעות על הבחירה שלהם במקצוע (Murphy & Halgin, 1995) - מה שיוגג כינה "המטפל הפצוע". למרות ידיעה זאת, עדיין מעטים הפסיכולוגים שידו בשימוש בתרופות פסיכיאטריות למשל.

האם אותה הסטיגמה קיימת עבור המטפל הנמצא במסע רוחני? האם המטפל הנמצא במסע רוחני יכול לשלב את דרכו הרוחנית בעבודתו הטיפולית רק כאשר הוא מהווה "מודל לבריאות רוחנית"? הרי גם המסע הרוחני כרוך פעמים רבות בדילמות, אובדן אמונה, ומשברים (Exline & Rose, 2005).

שאלה זו רלוונטית במיוחד בימינו, מכיוון שאנשים רבים פונים לטיפול במקום להכוונה רוחנית (Sperry, 2013) ולכן פעמים רבות נדרשת מאתנו התייחסות לסוגיות קיומיות, וכך המסע הפסיכולוגי הוא לפעמים תחילתו של מסע רוחני (Shafranske & Sperry, 2005).

מחקר זה נולד מתוך השאלה האישית שלי על דרכי המקצועית והרוחנית, והצורך שלי להסתיר את הממד הרוחני שלי במהלך ההכשרה, הן מהאחר והן מעצמי, ומתוך המסע שלי להלימה בין הרובד הפסיכולוגי והרוחני בזהותי המקצועית והאישית.

בכמעט שלושה עשורים מתרחשת לא רק פריחה מחודשת של הקשר בין דתיות ורוחניות לבין הפסיכותרפיה, אלא ממש שינוי פרדיגמתי ביחסים בין השניים (Sperry, 2015) עם אלפי מאמרים, כתבי עת שמוקדשים לנושא וסדרה של יותר מתריסר ספרים של APA- על הנושא. ההכרה בהכרחיות להתייחס להיבט הרוחני של הפונה לטיפול כבר מוכרת ומבוססת בארה"ב, בעיקר בתיאוריה, אם כי לא לגמרי בפרקטיקה - אך גם שם רוב תשומת הלב היא על אמצעי ההתערבות, על מודלים של טיפול אינטגרטיבי, ועל כשירות המטפל הרב-תרבותי המתייחס גם לנושא של דתיות ורוחניות (Pargament, 2007; Vieten et al., 2013). מעט מאוד מחקר נעשה על המטפלים עצמם. זה מעניין לאור העובדה שישנה ספרות הולכת וגדלה המצביעה על מרכזיותו של המטפל, מה שנקרא therapist effects, על תוצאות הטיפול (Castonguay & Hill, 2017).

המחקר שלי נקרא "הקשר בין הדרך הרוחנית האישית לבין ההתפתחות המקצועית של פסיכותרפיסטים: מחקר נרטיבי-פנומנולוגי" (בהנחייתה של פרופ' עפרה מייזלס) ויתבסס על ראיונות עומק עם פסיכולוגים קליניים המגדירים עצמם כנמצאים במסע רוחני. המחקר מתמקד בהשפעה ההדדית לאורך החיים בין הדרך הרוחנית והדרך המקצועית בקרב פסיכולוגים קליניים, וכן בוחן את המוטיבציה והחסמים לגבי אינטגרציה של רוחניות בחדר הטיפול. עבור אלה העושים אינטגרציה, אני שואלת כיצד הם עושים זאת, מה האתגרים, מה היו החוויות שלהם במהלך ההכשרה, מה מקורות ההדרכה והתמיכה שלהם? עבור אלו שאינם חווים הלימה בין האישי למקצועי בהקשר הרוחני, מדוע זה כך? בהרצאה זו אתאר את הממצאים הראשוניים מתוך המחקר.

רשימת מקורות

Castonguay, L.G., & Hill, C.E. (2017). *How and why are some therapists better than others?: Understanding therapist effects*. American Psychological Association.

Exline, J.J., & Rose, E. (2005). Religious and spiritual struggles. In R.F. Paloutzian & C.L. Park (Eds.) *Handbook of the psychology religion and spirituality* (pp. 315-330). New York, NY: Guilford Press.

Murphy, R. A., & Halgin, R. P. (1995). Influences on the career choice of psychotherapists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 26(4), 422–426 .

Orlinsky, D. E., & Rønnestad, M. H. (2005). *How psychotherapists develop: A study of therapeutic work and professional growth*. Washington, DC: American Psychological Association .

Pargament, K.I. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. New York and London: The Guilford Press.

Shafranske, E.P. & Sperry, L. (2005). Addressing the spiritual dimension in psychotherapy: Introduction and overview. In L. Sperry & E.P. Shafranske (Eds.) *Spiritually oriented psychotherapy* (11-30). Washington, DC: American Psychological Association.

Sperry, L. (2013). Distinctive approaches to religion and spirituality: Pastoral counseling, spiritual direction, and spiritually integrated psychotherapy. In K.I.Pargament, J.J. Exline, & J.W. Jones (Eds.) *APA handbook of psychology, religion, and spirituality* (Vol. 2, pp.223-238). Washington, D.C., American Psychological Association.

Sperry, L. (2015). Spiritually sensitive psychotherapy: An impending paradigm shift in theory and practice. In L.J. Miller (Ed.) *The Oxford handbook of psychology and spirituality*.(pp. 223-233). Oxford: Oxford University Press.

מושב ג' – הרצאה 6: פסיכותרפיה אנתרופוסופית

גב' הגר דרור מליניאק

פסיכותרפיה ברוח האנתרופוסופיה מאפשרת לסייע למטופל במצבי משבר או מצבים בהם הוא עומד "על פרשת דרכים" – כאשר עליו לבחור כיוון חדש בחייו. היא מאפשרת למטופלת לראות את חייה מנקודת מבט חדשה, רחבה יותר. להבין אירועים ותהליכים שעד כה נראו לא מובנים, מאיימים או נתפסו כ"מכות גורל". כאשר אנו מסוגלים למצוא פשר ומשמעות לחיינו וליחסים שאנו מקיימים עם העולם – אנו גם מסוגלים להבין אותם ולהוות אותם כמספקים יותר. חויית חוסר משמעות מביאה עמה תחושות מרמור, תסכול וריקנות ועלולה להוביל אף לדיכאון. בעזרת התהליך הטיפולי מתאפשרת הבנה עמוקה של הביוגרפיה האישית – מדוע סוג יחסים מסוים חוזר שוב ושוב בחיינו, מדוע עלינו להתמודד שוב ושוב עם קשיים מסוג מסוים? התהליך הטיפולי מאפשר, בנוסף להבנה, גם לאמץ דפוסי התמודדות בריאים ומפותחים יותר. גישה זו רואה את האדם כמורכב מגוף, נפש ורוח, ומטפלת בקשר שבין שלושת המרכיבים במטרה להביא ליחסים תקינים ומאוזנים ביניהם. בנוסף לטיפול פרטני, ניתן ליישם סוג טיפול זה גם ביחסים זוגיים, ועל ידי כך להניע יחסים "תקועים" ומאכזבים.

הפסיכותרפיה האנתרופוסופית נובעת ממשנתו של רודולף שטיינר – פילוסוף, הוגה דעות ומדען, שחי במרכז אירופה בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. רודולף שטיינר היה מילדותו המוקדמת בעל ראייה על-חושית. בבגרותו ראה את משימת חייו בייסוד "מדע רוח" – שיאפשר הכרה ותובנה רוחנית המשתמשת בכלים מדויקים מדעיים.

מתוך הגותו התפתחו ענפי ידע שונים המזוונים הידע העשיר שהביא: רפואה, חקלאות, חינוך וחינוך מרפא, תרפיות שונות: תרפיה בתנועה (אוריתמיה מרפאת), תרפיה באמנות, תרפיה גופנית (עיסוי ריתמי ומשיחת שמן ריתמית), תרפיה בעיצוב דיבר, בשיארה ובמוזיקה.

רודולף שטיינר תאר בהרצאותיו אפשרות חדשה לתמונת אדם עשירה ומרתקת, שכנוסף לראייתה את האדם כישות גוף, נפש ורוח – מזהה הקבלה בין התפתחות האדם במהלך חייו האישיים – לבין התפתחות התודעה האנושית על פני תקופות תרבות נרחבות.

הוא יצר תמונה נפש מרתקת, השונה במידה רבה מתמונת הנפש שיצרה הפסיכולוגיה, אך מתייחסת אליה ומתדיינת איתה.

בהמשך להגותו של רודולף שטיינר, הוגים רבים נוספים פיתחו את הגישה האנתרופוסופית בפסיכותרפיה, ובהם ברנרד ליווכוד – פסיכיאטר הולנדי. ליווכוד (שנפטר בסוף המאה ה-20) העמיק בחקר ההפרעות הנפשיות ובמשמעות הרוחנית שלהן. הוא פיתח את הידע שנתן שטיינר בנושא ההשפעות הפלנטריות על נפש האדם, וכן תאר דרכי טיפול בהפרעות השונות, הניזונות מידע זה ומידע רוחי אחר.

רודולף טרייכלר – פסיכיאטר גרמני – העמיק גם הוא בחקר הפרעות נפשיות ובמשמעות הנפשית-רוחית המשולבת שלהן.

בתקופתנו אפשר לציין את הנרייטה דקס-אפל – פסיכותרפיסטית הולנדית הממשיכה במחקר בתחומים אלה. גב' אפל מתמחה בעיקר בחקר הפרעות אישיות, ומתארת

למשל את קשיי ההתגשמות הספציפיים של הסובלים מהפרעה זו, וכן את דרכי הטיפול האפשריות.

בישראל תחום הפסיכותרפיה האנתרופוסופית חדש ומצומצם בהיקפו- אך בשנים האחרונות גדל בהתמדה.

המחקר שלי מתמקד בתהליך הטיפולי בפסיכותרפיה האנתרופוסופית. גישה זו רואה את האדם כישות רוחית- המתגשמת לחיי האדמה מתוך עולם רוח, כשבעברה חיים קודמים על האדמה, ולרוב מספר מחזורי חיים. בהמשך לתפיסתו של רודולף שטיינר לגבי מדע-רוח, איננו מתיימרים לידע על-חושי או רוחי אחר, אלא פועלים מתוך התבוננות במטופל ובסיפור חייו, ומתוך כך מנסים להגיע לתמונה רחבה יותר של האדם – הכוללת גם הבנה מסוימת לגבי גורלו הספציפי, לגבי משימות חייו הנוכחיות ועוד. ההסתכלות על המטופל תהיה תמיד בפרספקטיבה של כל מהלך חייו, מלידה ועת מוות, ומתוך רצון להבין ארועי חיים קשים בפרספקטיבה רוחנית. נשאף לראות ארועי חיים קשים לא רק כמכות גורל שרירותיות, אלא נחפש את הפשר המסוים שלהן, ביחד עם המטופל. נשאף להבין ביחד מהם הכוחות שהתפתחו אצל המטופל כתוצאה מאורעי חיים קשים, ואיך אפשר להבין ארועי חיים אלה בתוך המארג הכללי של חייו. באופן מרומז ועדין יותר ננסה לראות את מהלך החיים הספציפי גם בהקשר של חיים חוזרים. דפוסים מקובעים, תבניות התנהגות חוזרות-עשויים לרמז על המשמיה שאיתה הגיע אדם מסוים לחיים אלה, ובעיקר במצבים שאין רמזים בילדות להתפתחות דפוסים אלה.

הגישה המסורתית בפסיכולוגיה הפסיכודינמית, המנסה להסביר דפוסים והתנהגויות עכשוויים בבעיות/ חסכי ילדות. עם זאת קיימים מקרים רבים של אנשים שאצלם אפשר לראות דפוסים בעייתיים למרות שגדלו במשפחות מטפחות דיין וההסבר הדינמי נראה דחוק לעתים. כשאנחנו לוקחים בחשבון אפשרות שאדם מסוים זה הביא איתו מחייו הקודמים נטיות מסוימות, טראומות שנצרכו בישותו הרוחית-נפשית ומתבטאות בהתנהגויות בחיים אלה- גישתנו הטיפולית משתנה.

מכיוון אחר- כשאנו מבינים שהישות הרוחית של האדם, לאחר המוות בחיים הקודמים – מתבוננת אחר בחייה ולומדת את הטעויות שעשתה, את הפגיעות והכאבים שגרמה, ומתוך כך- בשלב מסוים של המהלך שבין המוות הקודם והלידה הנוכחית – לוקחת על עצמה התגשמות חדשה מסוימת; אז נוכל להבין באופן חדש קשיים מסוימים שאדם נאלץ להתמודד איתם.

למשל- אדם בעל נכות פיזית מלידה המסוגל ללכת, אך במאמץ רב. במשך כל חייו עליו להפעיל לצורך הליכה מאמץ העולה פי כמה על המאמץ שמפעיל אדם רגיל. התבוננות פשוטה מראה לנו שאדם זה מפעיל כוחות רצון עצומים. אפשר להניח שהפעלה מסיבית זו של כוחות הרצון מחזקת לאורך חייו את כוחות הרצון שלו. מתוך כך אפשר לשער למשל שבחיים קודמים אדם זה נטה לחולשת רצון מסוימת. חולשת רצון עלולה לגרום לבעיות בין-אישיות מוסריות. ייתכן שלאחר המוות בחיים הקודמים ישותו הרוחית ראתה את חולשת הרצון ואת הפגיעות שגרמה ומתוך כך בחרה להתגשם בגוף נכה שייאלץ אותו לחזק את כוחות הרצון. זו כמובן דוגמה סכמטית, ונדרשת התבוננות ספציפית באדם מסוים והבנה מדויקת של מצבו. הצבעתי כאן רק על אופי של התבוננות רוחנית אפשרית.

בגישה האנתרופוסופית אנחנו מתייחסים לשלושת כוחות הנפש: חשיבה, רגש ורצון. חלק מתהליך ההערכה של מטופל מתייחס לעוצמת כוחות אלה ולקשר התקין או הפגוע ביניהם. בתהליך הטיפולי נעבוד כדי לשקם יחסים פגועים בין כוחות הנפש. אנחנו רואים את שלושת כוחות הנפש כקשורים לשלוש מערכות בגוף- החשיבה למערכת עצב חוש, הרצון למערכת מטבולית ולגפיים, והרגש למערכת לב ריאה ולמערכת הנשימה. לכן נוכל לעבוד גם דרך תפקוד המערכות הגופניות כדי לשקם את כוחות הנפש ואת היחסים ביניהם.

פסיכותרפיה אנתרופוסופית קושרת את הטיפול לכוחות הרצון, בניגוד לקשר היותר חד מימדי של טיפול רגיל אל החשיבה, שעסוק יותר בעבר. בחשיבה בפסיכותרפיה האנתרופוסופית אנחנו מנסים לחדור אל תהליך ההתהוות של האדם/ המטופל. לחדור מעבר לנקודת הזמן הנוכחית שבה אנחנו פוגשים אותו, אל העבר ואל העתיד.

- Buckhardt, Gudrun – *Taking charge*. Floris books. 2002.
- Lievegoed, Bernard – *Man on the threshold*. Hawthorn press. 1985 .
- Steiner, Rudolf – *The psychology of body, soul and spirit* .Anthroposophic press. 1999
- Treichler, Rudolf – *Soulways*. Hawthorn press. 1989

מושב ד'1: מיינדפולנס בחינוך ובמוסדות

(אגף אמנויות, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: פרופ' שי צפריר (אוניברסיטת חיפה)

מושב ד'1 – הרצאה 1: **מיינדפולנס בחינוך: מבט כללי**

ד"ר אורן ארגז (המכללה האקדמית בית ברל) וד"ר לינור הדר (המכללה האקדמית בית ברל) הרצאה זו תתבסס בעיקרה על מחקר גדול של השיח של מיינדפולנס בחינוך. מחקר זה, הנערך בימים אלו, ממפה למעלה מ 300 מאמרים שפיטים אשר עוסקים ביישומים של תרגול מודעות קשובה בחינוך מגישות מחקר אמפיריות ועיוניות. מתוך המחקר עולה כי השיח מורכב הרבה יותר מכפי הנדמה ובו קולות רבים, המשגות רבות, התלהבות וגם ביקורת.

ההרצאה תתמקד במבט על "איך נראה מיינדפולנס בחינוך?" מן הפרספקטיבה של מאמרים הנכתבים בתחום. בכלל זה נדבר על שתי נקודות עקרוניות שהשיח נאחז בהן על מנת לבסס את טענותיו: המקורות העתיקים של הפרקטיקה במסורות חכמה ובראשן הבודהיזם מצד אחד, וההמשגה ה"חילונית"-מדעית-תרפויטית של מיינדפולנס שהופיעה משנות ה 80 של המאה ה-20 מאידך (ארגז, 2016). נתאר כיצד הוגים

וחוקרים נסמכים על שתי הנקודות הללו במינונים שונים, ובכך מייצרים מרחב של פרשנויות סביב התופעה שמכונה "מיינדפולנס בחינוך" (Hyland, 2015). נראה גם כיצד מתוך ערבוב זה של מסורות חכמה ומחקר מדעי נוצר מרחב של מטרות חינוכיות הנעות בין הבנה של מיינדפולנס כאסטרטגיית התמודדות עם מתח ושחיקת מורים לבין מטרות חינוכיות נשגבות ו"רוחניות" כביכול. מדוע כביכול? משום שבאופן מפתיע, המילה "רוחניות" עצמה כמעט ואיננה מופיעה במאמרים אלו (כולל אלו הנסמכים על מסורות החוכמה) גם אם משמעויות שונות המיוחסות למושג זה - חיבור פנימי, חיבור אל האחר, מסע, מופיעות בהם (מייזלס, 2014; תדמור ופריימן, 2015).

ההצגה של המחקר תסתיים בתיאור של זרם ביקורתי שהולך ומתפתח בו (Purser, Forber & Burke, 2016). זרם זה מצביע על פוטנציאל גדול שקיים במיינדפולנס בחינוך אך גם על מתחים רבים, אי-דיוקים, ציפיות מוגזמות, ובעיות הכרוכות ביישומים הללו. כביטוי לבעיות אלו יוצגו גם מספר נושאים הנידונים בימים אלו ברשתות אינטרנטיות שהחברים בהם עוסקים בתחום. בין אלו שאלות כמו: כיצד ניתן להימנע משרלטנות בתחום? האם אפשר לייצר סטנדרטיזציה של הוראת מיינדפולנס בחינוך, והאם בכלל רעיון כזה הוא רצוי? מהן הדרכים בהן ניתן לטפח מיינדפולנס באופן שמחולל שינוי?

רשימת מקורות

ארגז, א' (2016). חינוך קונטמפלטיבי, מודעות קשובה, ופדגוגיות התבוננות: מבט-על. גילוי דעת,

מייזלס, ע' (2014). רוחניות וחינוך. עיונים בחינוך 12-11, 99-118.

תדמור, י', פריימן ע' (2015). חינוך-שאלות האדם. ת"א: מופת.

Hyland, T. (2015). On the contemporary applications of mindfulness: Some implications for education. *The Journal of Philosophy of Education* 49 (2), 170-186.

Purser, RE, Forbes, D., & Burke, A. (Eds.). (2016). *Handbook of mindfulness: Culture, context, and social engagement*. New York, NY: Springer.

מושב ד' – הרצאה 2: "בית ספר סגול" - גישת whole school למוח,

מיינדפולנס וחינוך

מר עמוס אבישר (המרכז הבינתחומי הרצליה)

אחד האתגרים הגדולים ביישום תוכניות התערבות חינוכיות, הוא יצירת שינוי אמיתי וארוך טווח בבית הספר. למשל, מחקרים מראים כי לעיתים רבות, למרות השתתפות בתוכניות התערבות שמטרתן שיפור פרקטיקות פדגוגיות, מורים ומורות ימשיכו ליישם את דרכי ההוראה הישנות שלהם ולא יתרחש כל שינוי בזהותם המקצועית כתוצאה מההתערבות (Opfer & Pedder, 2011) (תופעת ה"התנגדות לשינוי", resistance to change, ראו Kegan & Lahey, 2001). לאור האמור לעיל, יתכן שתוכניות התערבות שאינן נקודתיות וקצרות טווח, אלא מיישמות גישה של whole school יעזרו להטמיע פרקטיקות חדשות בבתי ספר ולשמר אותן לאורך זמן. תוכניות התערבות שמבוססות על גישת ה-whole school הן תוכניות שלוקחות בחשבון ומשתפות בתהליך ההתערבות רבדים שונים של הקהילה הבית ספרית (למשל הורים ומשפחות) ולא רק את סגל ו/או תלמידי בית הספר. מחקרים מראים כי תוכניות מעין אלו לא רק מובילות לתוצאות חיוביות, אלא הן בעלות השפעה רחבה ולטווח רחוק הן על בית הספר והן על הקהילה שבתוכה הוא יושב (Dorado et al., 2016; Kielty et al., 2017). מרכז סגול למוח ותודעה ומכון מודע למיינדפולנס מדע וחברה מפתחים בימים אלו תוכנית הסמכה בת שלוש שנים לבתי ספר המבוססת על גישת ה-whole school ומשלבת ידע מחקר המוח, מיינדפולנס וחינוך שמטרתה הסמכת בית הספר ל"בית ספר סגול". המחקר המוחי כיום מדגיש את היכולת לרתום את הפלסטיות המוחית, ויכולות של מודעות וקשב לקידום היבטים רגשיים, חברתיים וקוגניטיביים באופן אופטימלי (Slagter et al., 2011; Davidson & McEwen, 2012). בהתאם לכך, בית ספר סגול הוא בית ספר שמיישם תובנות אלו לקידום התפתחות מיטבית של התלמידים/ות, המורים/ות ושאר חברי/ות הקהילה הבית-ספרית. טיפוח

של מודעות קשובה (מיינדפולנס) נמצא בבסיס ההוויה הפדגוגית של בית הספר ומשפיע על כל תהליך בו, החל מהתקשורת הבינאישית ועד ללימודי מתמטיקה. קהילת בית הספר (1) עוסקת בלמידה תאורטית ויישומית מתחום חקר המוח והפסיכולוגיה, (2) מתרגלת ומפתחת כלים של מודעות קשובה, (3) משלבת עקרונות ופרקטיקות של מודעות קשובה וחקר מוח בפדגוגיה הבית-ספרית ו(4) מנהלת תרבות, שיח ומערכות יחסים המושתתים על עקרונות אלו. בהרצאה נציג את תהליך החשיבה שהוביל לפיתוח המודל של "בית ספר סגול", את התהליך התלת-שנתי אותו עובר בית הספר במהלך ההסמכה, את הרציונל שעומד מאחורי תהליך זה וכן כיצד המודל של בית ספר סגול עונה על הצרכים של מנהלים/ות, מורים/ות ותלמידים/ות במערכת החינוך בישראל כיום.

רשימת מקורות

Davidson, R. J., & McEwen, B. S. (2012). Social influences on neuroplasticity: stress and interventions to promote well-being. *Nature neuroscience*, 15(5), 689-695.

Dorado, J. S., Martinez, M., McArthur, L. E., & Leibovitz, T. (2016). Healthy Environments and Response to Trauma in Schools (HEARTS): a whole-school, multi-level, prevention and intervention program for creating trauma-informed, safe and supportive schools. *School Mental Health*, 8(1), 163-176.

Kegan, R., & Lahey, L. L. (2001). *The real reason people won't change*. HBR's 10 Must Reads on Change, 77.

Kielty, M. L., Gilligan, T. D., & Staton, A. R. (2017). Whole-School Approaches to Incorporating Mindfulness-Based Interventions: Supporting the Capacity for Optimal Functioning in School Settings. *Childhood Education*, 93(2), 128-135.

Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing teacher professional learning. *Review of educational research*, 81(3), 376-407.

Slagter, H. A., Davidson, R. J., & Lutz, A. (2011). Mental training as a tool in the neuroscientific study of brain and cognitive plasticity. *Frontiers in human neuroscience*, 5.

מושב ד1' – הרצאה 3: קשיבות בפעולה: השפעות על מורים ותלמידים

ד"ר ריקרדו טרש (אוניברסיטת תל אביב)

בהרצאה נדון על הקשר הבלתי אמצעי שבין קשיבות לחינוך. בקשיבות מתרגלים התבוננות במתרחש ברגע הנוכחי, מבחינת מחשבות, רגשות ותחושות פנימיות וחיזוניות. תחושות חיזוניות כוללות את נוכחות האחר. מורים עם יכולת נוכחות גבוהה, מלמדים טוב יותר, ומצליחים לשמור טוב יותר על בריאותם הנפשית. כאשר סטודנטים נוכחים, הם לומדים טוב יותר (Schoeberlein & Sheth., 2009). קשיבות תורמת להפיכת המרחב הכיתתי לסביבה תומכת ונעימה, וגם מונעת שחיקה אצל המורים.

ההרצאה תתמקד בהנגשה של קשיבות במערכת החינוך, החל מההתאמות הדרושות לעבודה עם ילדים והשילוב של קשיבות כחלק מההוראה עצמה, וכלה בעבודה עם מורים במסגרת בית ספרית ובמסגרת קורסי העשרה למורים ותיקים. השיח אף יתמקד בקשיים העומדים בפני הכנסת קשיבות למערכת החינוך, הקושי בהעברת התכניות עצמן, והקשיים בהטמעת התכנים ברמה היומיומית. במסגרת ההרצאה יוצגו ממצאים של מחקרים הבוחנים את השפעות התרגול ברמה הרגשית, הקוגניטיבית וההתנהגותית. יוצגו מחקרים בהם נראו ירידה ברמות הלחץ והשחיקה בקרב מורים, עליה במידת היעילות בהוראה, וכן ניהול כיתתי תומך יותר ברמה הרגשית והניהולית. בקרב ילדים, נתמקד באחת ההשפעות המרכזיות של אימון קשיבות, שהיא השיפור ביכולת הוויסות הרגשית. יכולת זו חיונית הן לקיומן של אינטראקציות חברתיות והן ללמידה (Willis & Dinehart, 2014). בהתאם, לדברי Zelazo & Lyons (2012), תרגול קשיבות בילדים עוזר בהתפתחות יכולת הויסות העצמי, וכך תורם לשיפור

בכישורים אקדמיים וחברתיים. נדגיש את החשיבות הרגשית-חברתית של תרגול קשיבות, ואת היתרון של הגישה המתייחסת לבית הספר כאל מכלול, ובהתאם - דוגלת ביישום של קשיבות וחמלה בקרב מורים ותלמידים כאחד (Dodson-Lavelle) (Heineberg, 2016).

רשימת מקורות

Dodson-Lavelle Heineberg, B. (2016). Contemplative training for educators and students. In K. A. Schonert-Reichl & R. W. Roeser (Eds.), *Handbook of Mindfulness in Education, Mindfulness in Behavioral Health* (pp. 285–294). New York, NY: Springer-Verlag. doi:10.1007/978-1-4939-3506-2_18

Schoeberlein, D., & Sheth., S. (2009). *Mindful Teaching and Teaching Mindfulness*. Boston, MA: Wisdom.

Willis, E., & Dinehart, L. H. (2014). Contemplative practices in early childhood: implications for self-regulation skills and school readiness. *Early Child Development and Care*, 184(4), 487–499. doi:10.1080/03004430.2013.804069

Zelazo, P. D., & Lyons, K. E. (2012). The potential benefits of mindfulness training in early childhood: A developmental social cognitive neuroscience perspective. *Child Development Perspectives*, 6(2), 154–160. doi:10.1111/j.1750-8606.2012.00241.x

מושב ד' – הרצאה 4: חקר מוח מתוך תודעה מתבוננת ככלי לטרנספורמציה אישית ומקצועית של מורים ומורות

ד"ר נעה אלבלדה (המרכז הבינתחומי הרצליה)

על בסיס מחקרים שמעידים כי מיינדפולנס היא שיטה יעילה להפחתת מתחים ועל בסיס מחקרים המעידים כי מקצוע ההוראה מאופיין ברמות גבוהות במיוחד של מתח, נראה כי הפוטנציאל של התערבויות מבוססות מיינדפולנס לתרום לחייהם האישיים

והמקצועיים של מורים ומורות הוא גבוה במיוחד. אכן, בשנים האחרונות, פותחו הרבה תכניות התערבות מבוססות מיינדפולנס המיועדות לפיתוח אישי ומקצועי של מורים ומורות (Crain et al., 2016; Roeser et al., 2012, Skinner & Beers, 2016). יחד עם זאת ולמרות תוצאות מחקריות מבטיחות, הקשיים והאתגרים בהטמעת תוכניות מבוססות מיינדפולנס במסגרות חינוכיות עדיין רבים. אתגרים אלו נובעים מאופי העבודה של מורים ומורות בכלל ומהיחס שלהם/ן כלפי מיינדפולנס בפרט וכוללים צורך בקבלת כלים פרקטיים ליישום מידי בכיתות, קושי להתחייב לתרגול בבית לאור עומס עבודה גבוה, תפיסה של מיינדפולנס כמשהו רוחני שעשוי להתנגש עם עולם האמונות האישי של המורה (למשל לאור תפיסות דתיות/ערכיות שונות) ותפיסה של מיינדפולנס כמשהו שלא מתאים למורה באופן אישי (למשל תפיסה של המורה את עצמו/עצמה ככזה שמתקשה לשבת בשקט לאורך זמן). לאור האמור לעיל, ניכר כי קיים צורך להתאים תכניות התערבות מבוססות מיינדפולנס לעולמם האישי והמקצועי של מורים בדרכים שיקלו עליהם לקבל, להפנים וליישם את הידע והכלים שרכשו במסגרת התערבויות אלו בכיתות הלימוד שלהם (Ergas et al., under review).

בהרצאה נציג סדנה שפותחה על ידי מרכז סגול למוח ותודעה ומטרתה לאפשר חשיפה ראשונית של מורים ומורות לטכניקות מעולם המיינדפולנס, תוך חיבורן לתחום הידע של מדעי המוח והדגשת הרלבנטיות שלו לעולם הפדגוגיה. באמצעות גישה של "נירופדגוגיה קונטמפלטטיבית" המשלבת העברת חומר תאורטי מתחום הידע של מדעי המוח עם ביצוע תרגילי "חקר מוח אישיים", המשתתפים והמשתתפות נחשפים באופן חווייתי ועמוק לדרכים שבהן תפקוד המוח משפיע על רגשות, התנהגויות ותהליכים מנטליים כמו קשב וריכוז, ויסות עצמי, יחסים בינאישיים, אמפטיה, ניהול עצמי, התמודדות עם סטרס, תשומת לב לגוף ועוד (Binnun & Tarrasch, 2014). בנוסף, הסדנה שמה דגש על פלסטיות המוח והאופנים שבהם ניתן להשתמש בה כמנוע אפשרי לשינוי וצמיחה. בהרצאה יוצגו גם תוצאות של מחקר מלווה ראשוני שמעיד כי ההשתתפות בסדנה שינתה את התפיסה של מורים לגבי יכולתו של המוח ושל האדם

להשתנות וכך הרחיבה את ההבנה שלהם לגבי חשיבותו של המורה בתהליכי צמיחה והתפתחות של תלמידיו. כמו כן, על אף שהסדנה אינה סדנת מיינדפולנס ולא הוצגה ככזו למורים ולמורות שלקחו בה חלק, ניכר כי ההשתתפות בה חשפה את המרים והמורות באופן חיובי להתנסויות ראשוניות מעולם התרגול הקונטמפלטיבי, מה שעשוי לעודד נכונות גבוהה יותר בעתיד לעבור סדנאות מיינדפולנס "רשמיות" במסגרת השתלמויות מקצועיות (Ergas et al., under review).

רשימת מקורות

Binnun, N. L., & Tarrasch, R. (2014). Relation between contemplative exercises and an enriched psychology students' experience in a neuroscience course. *Frontiers in psychology*, 5.

Crain, T. L., Schonert-Reichl, K. A., & Roeser, R. W. (2016). Cultivating Teacher Mindfulness: Effects of a Randomized Controlled Trial on Work, Home, and Sleep Outcomes. *Journal of Occupational Health Psychology*.

Ergas, O., Hadar, L., Albelda, N. & Levit-Binnun, N. (under review in *Mindfulness*). Contemplative neuroscience as a gateway to mindfulness: A case study of a teacher development program focused on brain plasticity .

Roeser, R. W., Skinner, E., Beers, J., & Jennings, P. A. (2012). Mindfulness Training and Teachers' Professional Development: An Emerging Area of Research and Practice. *Child Development Perspectives*, 6(2), 167–173.

Skinner, E., & Beers, J. (2016). Mindfulness and teachers' coping in the classroom: A developmental model of teacher stress, coping, and everyday resilience. K. A. Schonert-Reichl & R. W. Roeser (Eds.). *Handbook of mindfulness in education* (pp. 99-118) Springer

גב' נעמה קטן (אוניברסיטת חיפה)

מיינדפולנס, מודעות קשובה, פירושו להיות נוכח למה שקורה כאן ועכשיו באופן לא שיפוטי (Kabat-Zinn, 2005). השורשים של המיינדפולנס נמצאים בבודהיזם ובעשרים השנים האחרונות עברו התאמה לחברה המערבית וזכו לתיקוף מדעי במספר עצום של מחקרים מדעיים. מחקרים אלה מצביעים על השלכות חיוביות של תרגול מיינדפולנס על אנשים כגון, הפחתת לחצים, כאב וחרדה (Grossman, et al., 2004; Kabat-Zinn, 1990; Wolever, al., 2012; Levy, et al., 2012) והגברת המחויבות, ההנאה והזכרון בביצוע משימות (Stajkovic & (Luthans, 1998). כתוצאה מכך, ארגונים בסקטור הפרטי והציבורי הבינו את היתרון הטמון בתירגול מיינדפולנס והחלו להציע אותו לעובדיהם על בסיס יומי. למרות הגידול העצום בעשור האחרון במספר המחקרים הבוחנים מיינדפולנס והשפעותיו, לא נעשה מחקר מקיף הבוחן את השפעת תירגול המיינדפולנס על החוללות העצמית (self-efficacy) של עובדים בארגון. זאת למרות התרומה העצומה של האחרונה על ביצועי העובדים, על יכולתם לסיים משימה ועל הצלחתם בהכשרות והדרכות למיניהן (Hackett & Lent, 1992; Pinquart, et al., 2003). חוללות עצמית הינה תחושה של מסוגלות עצמית כללית אשר נבנית מתוך אמונה חזקה בעצמי וביכולת להתמודד עם מה שהחיים מביאים (Bandura, 1997). מכאן, המחקר הנוכחי בא לבחון את ההשפעה של תרגול מיינדפולנס על חוללות עצמית של עובדים בעת שינוי ארגוני. לשם כך, נבחרה מחלקת מחקר ופיתוח בחברת הייטק אשר נמצאת בימים אלו בשינוי ארגוני. לעובדים הוצע לעבור קורס Mindfulness Bases Stress (Reduction) MBSR (Good et al., 2015; Kabat-Zinn, 1982).

שיטה:

מערך המחקר:

מעריך המחקר הנו מערך ניסוי אמיתי (Campbell & Stanely, 1963) רב-שלבי, ובא לבחון את השפעת התערבויות שבוצעו על החוללות העצמית של המשתתפים אל מול קבוצת הביקורת. שתי הקבוצות חולקו אקראית מתוך מאגר העובדים אשר הביעו עניין בהתערבות. קבוצת המחקר עברה שתי התערבויות: קורס MBSR ותקופת תרגול עצמי, ונבדקו עבורה ערכי המדדים בשלושת נקודות-זמן, לפני הקורס, לאחריו וחודשיים לאחר מכן. לקבוצת הבקרה נמדדו אותם ערכים ללא התערבויות אלו. מדדים:

חוללות עצמית – החוללות העצמית של המשתתפים נבחנה באמצעות שאלון ה New General Self-Efficacy (NSGE) (Chen, Gully & Eden, 2001).
מיינדפולנס – נבדק על ידי שאלון (Freiburg Mindfulness Inventory (FMI)
(Walach, et al., 2006) מדד זה הינו אחד מהמדדים הפופולריים למדידת מיינדפולנס.

תרגול עצמי – נבדק על ידי שאלות שנוצרו לצורך המחקר ובדקו תדירות והקף תרגול עצמי במהלך הקורס, חודשיים לאחר ההתערבות ועד המדידה. סטטוס המחקר:

קורס ה MBSR לקבוצת המחקר הסתיים והועברו השאלונים משלושת תקופות הזמן לקבוצה זו. כמו כן בוצעה קבוצת מיקוד בסוף הקורס וחודשיים לאחר סיומו. בימים אלו מועבר קורס ה MBSR לקבוצת הביקורת, ומנותחות תוצאות המחקר.

רשימת מקורות

Baer, R. A. (2003). Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review. *Clinical psychology: Science and practice*, 10(2), 125-143.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.

Chen, G., & Gully, S. M. (1997, August). Specific self-efficacy, general self-efficacy, and self-esteem: Are they distinguishable constructs? Paper presented at the 57th Annual Meeting of the Academy of Management, Boston.

Chen, G., Gully, S. M., & Eden, D. (2001). Validation of a new general self-efficacy scale. *Organizational research Research Methods*, 4(1), 62-83.

Good, D. J., Lyddy, C. J., Glomb, T. M., Bono, J. E., Brown, K. W., Duffy, M. K.,... & Lazar, S. W. (2016). Contemplating mindfulness at work: an integrative review. *Journal of Management*, 42(1), 114-142.

Kabat-Zinn, J. (1982). An outpatient program in behavioral medicine for chronic pain patients based on the practice of mindfulness meditation: Theoretical preliminary results. *General Hospital Psychiatry*, 4, 33-47.

Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your mind to face stress, pain, and illness*. New York, NY: Dell.

Walach, H., Buchheld, N., Buttenmüller, V., Kleinknecht, N., & Schmidt, S. (2006). Measuring mindfulness—the Freiburg mindfulness inventory (FMI). *Personality and Individual Differences*, 40(8), 1543-1555.

מושב ד'1 – הרצאה 6: מיינדפולנס וארגונים בישראל - הילכו שניים יחדיו? מבט של עשור על החיבור המיוחד בין השניים

גב' שירי אביאל

משנת שנת 500 לפנה"ס, ועד למאה ה-21, לעידן ה-VUCA (Volatile - Uncertain Complex Ambiguous) world שלנו - המיינדפולנס עושה את דרכו, באיטיות אך בסבלנות, אל שולחנם של מנהלים בכירים בארגונים עסקיים בעולם כולו, ובשנים האחרונות גם מפלס את דרכו אל נבכי התרבות הישראלית על ארגוניה השונים.

בהרצאה על מיינדפולנס בארגונים בישראל, אנסה לשפך מעט אור על ההסטוריה של היטמעות הגישה העתיקה והמעשית הזו בתרבות הארגונית של ארגונים ישראליים, על

הדרך המפותלת, רבת המשמעות והערך, אך רבת קשיים ושאלות מהותיות על החיבור העדין שבין התורה שבבסיסה עומק, חקירה וסבלנות, לבין המולקולות המרכיבות את התרבות הארגונית של ארגונים בעידן ה-VUCA.

ההרצאה תתייחס להתפתחות ההסטורית של התחום בעשור האחרון בארץ, לתרומה הגדולה שיש לאימון הזה לעובדים ולמנהלים בארגונים שונים, לדרך שעוד ראוי לנו לעשות כחברה ישראלית, ולקשיים העולים במפגש הזה בין השניים – המפגש שבין מושגים של התבוננות, חמלה, הקשבה, חקירה, מודעות, עצירה והשתתות – לבין מושגים של האצת הקצב, עמידה ביעדים, עבודה מהבית, רווחים, הישגים, תחרות, ועוד. מפגש מרתק ולא פשוט, אשר יותר מהכל – נותן מענה משמעותי להתמודדות עם רמות הסבל הגבוהות אותן חווים עובדים ומנהלים בארגונים בחברה המערבית.

מושב 1ה': מחשבה אסייטית עכשווית

(הבית הישראלי, מוזיאון הכט)

I - מושב סביב ספרו של ד"ר יורי סלע: מדואליזם לאחדות בפסיכואנליזה: התבוננות זן בשאלת יחסי גוף-נפש

מושב ה' – הרצאה 1: המפנה האחדותי בפסיכואנליזה

ד"ר יורי סלע (אוניברסיטת תל אביב)

דרכי הובילה אותי מן העיסוק בזן-שיאצו, רפואה סינית וטאי-צ'י לעיסוק בפסיכולוגיה קלינית, פסיכותרפיה הומניסטית ופסיכואנליזה. הספר מתווה את העקרונות ההגותיים שליוו מהלך זה ואת תרומתה של תפיסה של "אי-שניות" - המאפיינת דיסציפלינות זן-בודהיסטיות ודאואיסטיות - לעשייה הפסיכואנליטית בימינו. "אי-שניות" הוא מושג זן-בודהיסטי המבטא הבנה שהדברים בעולם חדורים זה בזה ואינם נפרדים באופן מהותי, אף - ואולי משום - שאינם מאוחים לכלל ממד אחדותי אחד.

הספר יוצא משתי נקודות מוצא:

1. הפסיכואנליזה בת-זמננו פועלת באופן המניח אי-שניות גוף-נפש ויוצרת מושגים המבטאים אחדות גוף-נפש בלא שיש לה הבסיס הרוחני או הפילוסופי להמשגה כזאת.
2. זן-בודהיזם ודאואיזם מציעות מצע מושגי ורוחני שעשוי להסביר מושגים רבים המשמשים היום את העולם הפסיכואנליטי בהמשגותיו לגבי השדות המיסטי, הרליגיוזי והקדם-סימבולי.

במחקר המשגתי ארבעה קווי-יסוד תשתיתיים הנגזרים מתוך הבנת הגוף-נפש בזן-בודהיזם ובדיסציפלינות רפואיות המתבססות עליו. קווי-יסוד אלו משרתים את ההבנות הפסיכולוגיות והפסיכותרפויטיות של הבנת יחסי גוף-נפש בפסיכואנליזה בת-זמנינו, והם:

1. הממד הפוטנציאלי כמקיים ישות הקודמת להוויה הגלויה
2. השתנות מתמדת כעמדה מהותית
3. מגבלות וכשלים מובנים בשימוש בשפה כאמצעי להכרות עם העולם
4. המצב המדיטיטיבי כמצב המאפשר היות של אי-מובחנות פסיכוסומאטית.

תיארת את שני המצבים הראשונים כנוגעים לעמדה מהותית – אונטולוגית - בעולם. גוף נפש אינם מובחנים זה מזה באופן מהותי מאחר והם:
1. מהווים ביטויים שונים של מצב פוטנציאלי מהותי בו לא מתקיימת שניות
2. אפיוניהם הבסיסיים הם חלופיים, הם משתנים תדיר ועשויים להתחלף, להשתנות ולהמיר עצמם זה בזה.

אודות שני אלו טוען טקסט מכונן של הבודהיזם מזרם המהיאנה שנקרא "התעוררות האמונה במהיאנה":

"... כל הדברים מן הראשית אינם חומר או תודעה, אינם חוכמה או מודעות, אינם הוויה או אי-הוויה..." (הקדה, 2006, עמ' 78)

תיארת את שני המצבים השניים כאפיסטמולוגיים - נוגעים להכרה. המטפל החווה אי-שניות ער ל:

1. מצב מדיטטיבי קשוב המאופיין במגוון תחושות, חוויות ודימויים שלא ניתן ליחסם למבנה או לתוכן שהוא גופני או נפשי.
2. מצב בו עצם הווייתו, נוכחותו וחיוניותו מעניקים פשר ומשמעות מעבר לנראטיב המילולי המתגלה במפגש הטיפולי.

אודות מצב זה מציע מורה הזן דוגן את ההתוויה הבאה:

"ללמוד את דרך הבודהא פירושו ללמוד את עצמי

ללמוד את עצמי פירושו לשכוח את עצמי

לשכוח את עצמי פירושו לקבל את אישור קיומי מן התופעות כולן".

(רז, 2007, עמ' 76).

ובחזרה להרצאה:

בנוסף לתיאור תהליך המחקר ומסקנותיו אציג מהלך טיפולי קצר המדגים עקרונות אלו ואציע קווים להמשך התפתחותה של הפסיכואנליזה לאור תוצאות מחקרי זה.

רשימת מקורות

- רוז, י. (2007). *זן בודהיזם: פילוסופיה ואסתטיקה*. תל-אביב: האוניברסיטה המשודרת, משרד הביטחון
- Hakeda, Y. (2006) Trans. *The Awakening of Faith*. New-York: Columbia University Press.
- Alfano, C. F. (2005). Traversing the Caesure. *Contemp. Psychoanal.*, 41, 223-247
- Shaner, D. E. (1985). *The Bodymind experience in Japanese Buddhism*. New York: State University of New-York press .
- Nagatomo, S., & Leisman, G. (1996). An East Asian perspective of mind-body. *Journal of Medicine and Philosophy*, 21(4), 439-466.
- Moncayo, R. (1998). True subject is no-subject: The Real, Imaginary, and Symbolic in psychoanalysis and Zen Buddhism. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 21, 383-422.

מושב ה' – הרצאה 2: גוף-נפש-משמעות: דואליזם ומוניזם של גוף ונפש מזווית אנתרופולוגית - הרהורים וממצאי מחקר ראשוניים

גב' תמר אשל ביאלר (אוניברסיטת חיפה)

ההרצאה עוסקת באופן שבו נתפסים ומיושמים מודלים אלו בפועל בממשק שבין הרפואה העוסקת בגוף לרפואה העוסקת בנפש. ההתבוננות במרחב זה תהייה מתוך פרספקטיבה אנתרופולוגית. נקודת המוצא האישית שלי אל שדה המחקר נוגעת לעבודתי הטיפולית כפסיכולוגית קלינית, והעיסוק שליווה אותי שנים רבות במקביל

בעבודה גופנית הכוללת היבטים של קשיבות ותנועה בעלת איכויות של ריפוי. תפיסות ודרכי טיפול אלו מצאו את דרכן אל תוך עבודתי הטיפולית, תהליך שהתרחש ומתרחש בקרב מטפלים בנפש מדיסיפלינות שונות. הפרקטיקה של שילוב העבודה הגופנית-נפשית הקדימה בעבורי את התיאוריה. בכדי להתבונן בהיבטים התיאורטיים המשתקפים בתהליך זה פניתי ללימודי האנתרופולוגיה. האנתרופולוגיה המודרנית עוסקת באופן שבו האדם מייצר משמעות. קליפורד גירץ, מאבות האנתרופולוגיה המודרנית, טוען שייחודו של האדם הוא בהיותו הומו-סימבוליקוס, יצור שמגיע לעולם עטוף סבכי משמעות שהוא עצמו (ובני מינו) טווה לעצמו. אותם סבכי משמעות הם התרבות במסגרתה אנו חיים. בהתאם לגישה זו גם המושגים גוף נפש הם הבניות תרבותיות. בספרו של יורי סלע ניתן למצוא סקירה המצביעה על מקומה המרכזי של בעיית הגוף-נפש בפילוסופיה המערבית, וכיצד הגישה הדואליסטית מוטמעת כה עמוק בתרבות המערבית כך שההשערה שהאדם עשוי מנפש (mind) וגוף נתפסת כעובדת טבע. המערך הטיפולי הרפואי בתרבות המערבית מבוסס בהתאמה לכך על אותה גישה דואליסטית המבחינה בין גוף לנפש. בהתאם לחלוקה זו פונים הסובלים ממצוקות פיזיות לרופא האמון על הטיפול הפיזי, קרי (בישראל) - לרופא המשפחה. המחקר מתמקד במטופלים הפונים לרופא משפחה אולם לאחר בירורים רפואיים לא נמצא הסבר פיזי-רפואי לסבלם. לעתים מופנים מטופלים מסוג זה למערך הטיפולי הנפשי. המחקר ביקש לבחון מהו המודל הפנימי על פיו מפנה רופא משפחה מטופל המבטא מצוקה פיזית אל פסיכיאטר האמון על טיפול בבעיות הנפש? הפניה מסוג זה סותרת את ההנחה הדואליסטית המתייחסת אל הגוף והנפש כשתי רשויות נפרדות. האם דרך ההפניות ניתן יהיה לזהות מודל מוניסטי או אחר על פיו מבנה הרופא את תפיסתו אודות המצוקה הפיזית של המטופל?

המחקר שממצאיו יובאו בהרצאה נערך כחלק ממחקר מקדים לעבודת דוקטורט המבקשת להתבונן בתופעה זו של מצוקות פיזיות לא מוסברות רפואית והתמודדות המערך הטיפולי איתן. המחקר נערך במרפאה לבריאות הנפש במרכז רפואי העמק. במסגרת המחקר נסקרו כל ההפניות שהגיעו מרופאי משפחה אל המרפאה במהלך

חודש קלנדרי אחד. במחקר נותח הטקסט החופשי שכתב הרופא בהפניה תוך ניסיון לזהות את המודל אודות יחסי גוף-נפש הנמצא בבסיסה. בהרצאה יוצגו הממצאים המרכזיים של המחקר, דיון בממצאים וכיוונים למחקר המשך.

רשימת מקורות

גירץ, קליפורד. 1990. "האדם כהומו סימבוליקוס" (ראיון) בתוך *מחשבות*. 48. ע' 18-29

Good, B.J. (2010). Medical Anthropology and the Problem of Belief. In: Good, B. J., Fischer, M. M., Willen, S. S., & Good, M. J. D. (Eds.). *A reader in medical anthropology: theoretical trajectories, emergent realities*, (Vol. 15). John Wiley & Sons.

Greco, M., & Stenner, P. (2017). From paradox to pattern shift: Conceptualising liminal hotspots and their affective dynamics. *Theory & Psychology*, 27(2), 147-166.

Hahn, R. A., & Kleinman, A. (1983). Biomedical practice and anthropological theory: frameworks and directions. *Annual review of anthropology*, 12(1), 305-333.

Hills, J., Lees, J., Freshwater, D., & Cahill, J. (2016). Psychosoma in crisis: an autoethnographic study of medically unexplained symptoms and their diverse contexts. *British Journal of Guidance & Counselling*, 1-13.

Sella, Y. (2018). *From Dualism to Oneness in Psychoanalysis: a Zen Perspective on the Mind-Body Question*, London:Routledge

Scheper-Hughes, N. & Lock, M. M. (1987). The mindful body: A prolegomenon to future work in medical anthropology. *Medical anthropology quarterly*, 1.1: 6-41.

מושב ה' – הרצאה 3: **גוף-נפש בין אחדות לאי-שניות: עין בטרמינולוגיה של**

מורה הזן דוגן

ד"ר **איתן בולוקן** (אוניברסיטת תל אביב ואוניברסיטת חיפה)

אחת מהשאלות העמוקות והמורכבות שעולות בבחינת הגותו של מורה הזן היפני איהי

דוגן, בן המאה השלוש-עשרה, היא שאלת היחס הדיאלקטי שבין קטגוריות

דואליסטיות: האם ראוי לקבוע כי אלה שריוות באחדות אורגנית-מוניסטית אשר

הולכת אל מעבר לכל ריבוי, או שמא כל שניתן לומר עליהם הוא כי הם מתאפיינים

ביחס אשר אינו-דואלי? כיצד עלינו לנסח את היחס שבין הריבוי האונטולוגי הגלוי בפנינו לבין התובנה האפיסטמית העמוקה, בדבר האחדות הדיאלקטית שבבסיסו? האם ראוי לקבוע כי "הכל אחד", או שמא כל שניתן לומר בשפה הינו "לא שניים"?

קריאה בכתביו ודרשותיו של דוגן מציגה בפנינו את העובדה כי שתי דרכי הניסוח ראויות בעיניו. מחד גיסא, דוגן מוצא טעם בהגדרת יחסן של קטגוריות דואליסטיות כחס מוניסטי, למשל "גוף אחד" ו"תודעה אחת". מאידך גיסא, אנו מוצאים ביטויים רבים אשר מציגים את היחס שבין קטגוריות דואליסטיות שלא מבחינת אחדותן, כי אם מותרים אותן בבחינת אי-שניותן. למשל: "מהות וצורה אינם שניים" ו"אימון והגשמה הם בלא שניות". הכרת אוצר המונחים בו השתמש דוגן בכתביו ודרשותיו הינו מהלך קריטי למען להבהרת סוגיית היחס שבין קטגוריות דואליסטיות, ובפרט ליחס שבין גוף ונפש בהגותו ובהגות הזן בכללה.

הרצאתי נוגעת בשאלה מרכזית אשר נידונה בספר לו מוקדש המושב, ומבקשת לערער על הקביעה השגורה במחקר כי הגישה המוניסטית היא ההולמת להגותו של דוגן. כתביו ודרשותיו הותירו אוצר מילים מגוון, אשר כוחו אינו אך-ורק בקביעה הפוזיטיבית בדבר קטגוריית האחדות, כי אם בדבר החכמה הרבה שבעצם הקטגוריה של אי-שניות.

רשימת מקורות

Itō Shūken 伊藤秀憲. "Ippō wo shōsuru toki wa ippō wa kurashi no ronri 一方を証するときには一方はくらしの論理," *Komazawa daigaku bukkyō gakubu ronshū* 駒沢大学仏教学部論集7 (1976): 160-174

Kurebayashi Kōdō 樽林皓堂. *Dōgen zen no honryū* 道元禅の本流. Tokyo: .Daihōrin-kaku, 1980

Minami Jikisai 南直哉. *Shōbōgenzō wo yomu* 正法眼蔵を読む. Tokyo: Kodansha, 2008

Tagami Taishū 田上太秀. *Zen no shisō: indo genryū kara Dōgen made* 禅の思想-インド元流から道元まで. Tokyo: Shoseki, 1998

Tsunoda Tairyū 角田泰隆. "Bendōwa no seikaku 弁道話の性格," *Shūgaku kenkyū* 宗学研究31 (1989): 72-77

Yoshizu Yoshihide 吉津宜英. *Hōzō: ichi soku issai issai soku ichi to iu hōkai engi* 法蔵: 一即一切という法界縁起. Tokyo: Kōsei Shuppan, 2010

Bielefeldt, Carl. *Dōgen's Manuals of Zen Meditation*. University of California, 1990

Kim, Hee Jin. *Eihei Dōgen: Mystical Realist*. Boston: Wisdom Publications 2004. (Originally published as *Dōgen Kigen – Mystical Realist*. Tucson: University of Arizona Press, 1975.)

מושב ה'1 – הרצאה 4: אי שניות במרחב מפוצל: מחקר מהשטח על מושג הצי'

(Qi) כציר מחבר במחלקה פסיכיאטרית

ד"ר אלון רשף (הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל)

From Dualism to Oneness in Psychoanalysis: a Zen לספר הרצאתי תתייחס

Perspective on the Mind-Body Question - מאת יורי סלע.

בספרו מציע סלע שהמשגות מזרחיות, דאואיסטיות וזן בודהיסטיות, הן בעלות

פוטנציאל הפרייה והעשרה של המשגה המערבית – פסיכואנליטית בסוגית גוף נפש.

אני רוצה לטעון, ולהדגים, כיצד הנסיון להמשגה לא דואלית היא בעלת יישום ממש

בעשייה קלינית טיפולית בשטח – במסגרת מחלקה פסיכיאטרית אשפוזית.

המחלקה הפסיכיאטרית בבי"ח העמק היא מחלקה פתוחה ומאושפזים בה מטופלים

הסובלים מהפרעות נפשיות שונות, רובן מעורבות – גוף ונפש. בהיות המחלקה מסגרת

רפואית המנוהלת ע"י צוות רפואי, היא פועלת לאור המודל הרפואי - הפסיכיאטרי.

מודל זה מבוסס על חלוקה לקטגוריות בכל המרכיבים שלו – המקצועיים, הארגוניים

והסקטוריאליים. לפיצול לקטגוריות ודיכוטומיות יש כוח ואפקטיביות רבה אך יש לו מחיר – הוא עלול להיות בעל איכות מקבעת וחוסמת אפשרות לשינוי וצמיחה. בהרצאתי אני מבקש לדון במושג הצ'י – Qi, כמושג המאפשר גישור חווייתי פנומנולוגי בין מהויות מפוצלות מחד, וכמושג המאפשר המשגה אפיסטמית של היחסים וההתרחשויות.

אין תרגום טוב של מושג הצ'י לעברית (או לאנגלית). הצ"י מבטא חוויה, תנועה, ואיכויות של חומר – אנרגיה גם יחד. כהדהוד לחשיבה של מרלו פונטי ניתן לומר שנוכל להבין את הצ'י רק "כשנשתמש" (בדיבור ובחוויה) בו.

האופי החמקמק והרב גוני של מושג הצ'י מאפשר דווקא את השימוש בו כציר מחבר, וכמבטא אי שניות. הצ'י נפרט לאינסוף מופעים ואפיונים, ובמקביל הוא גם "הכל". בהרצאתי אנסה להראות כיצד השימוש היומיומי דווקא, ולא הפילוסופי, אפשרי במרחב של מחלקת אשפוז פסיכיאטרית. במחלקה כבי"ח העמק בעפולה הוטמע טיפול ברפואה סינית מזה מספר שנים. במסגרת הטיפול השוטף נכנסו לשיח הקליני במחלקה מושגים של רפואה סינית, והעיקרי בהם – הצ'י. השיח כולל שאלות כגון – מהו הצ'י של המטופל? מה מאפיין את הצ'י של האינטראקציה שלך המטפל, עם המטופל? מהו הצ'י בחדר כרגע, ומה הצ'י של הקבוצה? הדיון המתפתח בתשובה לשאלות הללו כולל התייחסויות למרכיבים גופניים, רגשיים, מחשבתיים אסוציאטיביים, שפתיים ועוד ועוד. נקל לראות שזהו שיח המכיל גוונים רבים של מופעים שונים (כאמור – גופניים, רגשיים ומנטאליים וכו'), אך כולם נוכחים יחד ברגע ומרחב מסוימים בהוויה כולית. בהרצאה אציג מקרה המדגים כיצד לגישה כזו יש פוטנציאל ריפוי. זהו הריפוי הנובע מתנועה וזרימה. בניגוד לתקיעות והסטאטיות החזרתית המאפיינת את רוב (ואולי כל) המצבים הפתולוגיים, האפשרות לתנועה וטרנספורמציה פותחת פתח לחיוניות וחיות, ובכך גם לריפוי.

חשוב לי להדגיש – אני מבקש להראות כיצד רעיון האי שניות יכול לחלחל לעשייה ממשית במסגרת מוסדית "בשטח". כך, לדעתי מקבלים הרעיונות הללו משמעות אמיתית של קיום בעולם.

Goffman, E. (1968). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. AldineTransaction.

Margulies, Alfred. "Hidden in Plain Sight on Locked Wards—On Finding and Being Found." *American journal of psychotherapy* 70.1 (2016): 101-116.

Yorai Sella (2018), *From Dualism to Oneness in Psychoanalysis: a Zen Perspective on the Mind-Body Question*, London:Routledge

The quintessential sincerity of the therapist , Elizabeth rochat dela Vallee, http://www.elisabeth-rochat.com/docs/39_sincerity.pdf, from http://www.elisabeth-rochat.com/docs_en.html

II - אסתטיקה ומחשבה אסייתית

יו"ר המושב: ד"ר אסתר פלד

מושב ה' – הרצאה 1: יופיו של המכוער: על האסתטיקה של הגועל

פרופ' דני רווה (אוניברסיטת תל אביב)

אין זה בלתי שכיח שאנו קוראים ספר או רואים סרט מזעזע, קשה, רווי באלומות, שמתאר מציאות אכזרית, ובצאתנו מהסרט, או לאחר שסיימנו לקרוא את הסיפור, אנחנו מדווחים (לעצמנו ולאחרים) שהספר, או הסרט, היה "יפה". האסתטיקה ההודית הקלאסית (מה שמכונה "תורת הרסה") מקדישה מקום ניכר לדיון באסתטיקה של הגועל (בִּיֶּהָטְסָה בסנסקריט), כלומר בשאלה מה אפשר לעשות, או צריך לעשות, כדי שהמפגש עם המכוער יעבור טרנספורמציה, ויקבל משמעות אסתטית. מתוך התכתבות עם ארינדם צ'קרבטי, תיאורטיקן בן זמננו, ועם חומרים קלאסיים, אציע שש דרכים לחשוב על גועל וכיעור בהקשר של חוויה אסתטית "חיובית":

1. גועל אינסטרומנטלי (א'): הקורא נגעל מדמות בסיפור שהיא כה "מגעילה" (נצלנית, אכזרית), עד שראוי להיגעל ממה. כלומר זיהוי המכוער ככזה הוא ביטוי של לקיחת אחריות מוסרית מצידו של הקורא.
2. גועל אינסטרומנטלי (ב'): הכיעור כמראה הפוכה שמבליטה ומאירה, ומאפשרת להעריך את ההופכי שלו, כלומר את היפה.
3. גועל אינסטרומנטלי (ג'): כשכיעור חיצוני מפסיק להיות מכוער בזכות "עינו של המתבונן", למשל מבט אוהב יכול להפוך את המכוער ליפה. הגועל במקרה הזה ממחיש את כוחו של המבט בכינון התמונה הניבטת לנגד עינינו.
4. גועל משחרר (א'): כשהמכוער הופך לגרוטסקי, ומוליד צחוק משחרר. בזכות הצחוק אפשר להמשיך לצעוד עוד כמה צעדים במציאות שהכיעור הוא חלק בלתי נפרד ממנה.
5. גועל משחרר (ב'): כאן נכנס לתמונה אֶפְּהֵינּוּה-גוֹפְּטָה, תיאורטיקן הודי מהמאה ה-10, שמדבר על מטמורפוזה של תחושת הגועל למה שהוא מכנה וְיָרְאָגְנָה, מעין "דיסטנס" שהצופה מפתח ביחס למציאות; "דיסטנס" שמקורו בהבנה עמוקה שתלאות היומיום, כמו גם הנאות היומיום, אינן אלא בוקי סריקי, הבל הבלים. הגועל מעורר לכן תשוקה אל "הנשגב שמעבר". אבהיננה-גופטה מתכתב פה עם מושג "הטהרה היוגית" (שאוצ'ה) ביוגה-סוטרות של פטנג'לי. פטנג'לי, מדבר בהקשר הזה על סלידה מגופו שלו, או לפחות מגופו הגשמי, שמתעוררת ביוגי, תוך כדי מסעו היוגי-רוחני.
6. גועל משחרר (ג'): כאן אני חושב למשל על "סרטי אימה" כז'אנר אהוב ופופולארי. מה שהגועל בסרט אימה עושה זה "מעורר" אותנו מהיומיומיות המרדדמה, הישנונית, הרגילה, הבנאלית. הגועל, הכיעור, והפחד שמתלווה אליהם מצליחים לאפשר לנו לחוש "ערים" בכל תא בגופנו, להרגיש "חיים" ולא "מתים" מרוב יומיומיות. תרגיל החשיבה שאני מציע בתור פרזנטציה, יהיה מלווה בדוגמאות של גועל וכיעור, והאפקט האסתטי שלהם, מתוך סיפוריו של סעאדת חסן מנטו, "סופר הפרטישן" בשפת האורדו (שלקט מסיפוריו עומד לצאת בשבוע הבא בתרגום לעברית בהוצאת הקבוץ המאוחד), ומתוך הקורפוס הצילומי של סבסטיאו סלגדו, הצלם הברזילאי.

Arindam Chakrabarti (2002) "Disgust and the Ugly in Indian Aesthetics", *La Pluralita Estetica: Lasciti e irradiazioni oltre il Novecento*, *Associazione Italiana Studi di Estetica, Annali 2000-2001*, Turin, Italy: Trauben, pp. 345-363

" (2003) -Faith, Faiths and the Future: The First two Limbs of Yoga", in Joseph Runzo, Nancy Martin and Arvind Sharma (eds.) *Human rights and responsibilities in the world religions*, Oxford: Oneworld, pp. 51-65

" (1983) -Is Liberation (mokṣa) Pleasant?", *Philosophy East and West* 33, pp. 167-182

Daya Krishna (1999) "Thinking Creatively about the Creative Act", *Punjab University Research Bulletin*, 30:1&2, pp. 18-26

Ramchandra Gandhi (1984) "*I am Thou*", Pune University Press

Art, Aesthetics and a Glimpse of Spirituality :2 מושב ה'1 – הרצאה 2
from India's Northeast

פרופ' בהגט אוינהם (Jawaharlal Nehru University, Delhi)

Indigenous aesthetics in India's Northeast is paradoxically both old and new. It is old in the sense that people's association with their land and embedded life is captured through different folk narratives (dance, music and story) for ages. It is also new as influence of a global language like English, and contemporary themes (nation, autonomy, self-determination, gender) are visible in the narratives coming from the region. Vernacular and English writings have indeed captured different layers of everyday experiences across the region. The

paradox is further reflected in few binaries often used like, tradition versus modernity, oral versus literate, primitive versus cultured, and pre-colonial versus post-colonial. The term 'orature' perhaps can overcome these hierarchised divide. Orature, not as opposed to literature, but representing a different genre of creative expression that reflects embedded life-world of the indigenous community, as found in the works of Ngugiwa Thiong'o, calls for close evaluation.

Two distinct forms – performance and poetry – are most originary to understand these communities. Theatre performances of two directors, Kanhailal and Ratan Thiyam, break those popular binaries and show a fine blend of tradition, modernity and creativity. Kanhailal's *Pebet* shows helplessness to retain native values and cultural sensibility to the onslaught of powerful alien cultures. Ratan Thiyam's *Uttarpriyadarshi* uses grand Buddhist narratives on the life of Emperor Ashoka to newly address the problem of violence through use of ethnic props. Poems of Temsula Ao, Thangjam Ibopishak, Mamang Dai, Kympham Nongkynreih, Robin Singh Ngangom, too, show this blend. Themes like violence, politics, homeland, freedom, gender, etc. are used to capture the everyday experiences of the people. Nuanced shift is also seen in the writings of women poets in the choice and treatment of themes. But violence has remained a broad theme for quite some time, be it Thangjam Ibopishak's satire poem 'I want to die with an Indian bullet' depicting the politics of nation narrative, loyalty, and death, or Temsula Ao's 'These Hills called Home' depicting a victim's lamentation on the streams of violence in the

region by the forces of politics. One ceaseless voice that emerges with each of these works is the drive to nurture life amidst the call of death.

מושב 1': תודעה הגות ומחקר

(רחבת הספינה, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: פרופ' עודד מימון (אוניברסיטת תל אביב)

מושב 1' – הרצאה 1: הגדרת שדה התודעה

מר משה קליין (אוניברסיטת תל אביב)

תפיסת מציאות אובייקטיבית היא בגדר אשליה, משום שהיא מתעלמת מהנוכחות הקבועה של הצופה בתופעה. מודעות האדם מתעוררת ברגע שהוא מבחין בו זמנית, הן באובייקט שהוא צופה בו והן בהיותו צופה באובייקט. התודעה הופכת להיות מצב של ערנות קבועה, חיה ונושמת. מטרת המחקר שלנו היא לאפיין את המושג החמקמק של התודעה כמושא למחקר מדעי בסיסי. נקודת המוצא שלנו היא לאפיין בצורה מתמטית את אותן תופעות שבהן הצופה יכול לבחור בין פרשנויות שונות של המציאות. דוגמאות אלו הן חשובות, בגלל שהם מזכירות לצופה את עצם נוכחותו. אנחנו מפתחים מודל מתמטי חדש שנקרא לוגיקה רכה. ההכרה האנושית יכולה להכיל בו זמנית מצבים שונים ואף הפוכים לכן יש צורך לפתח שפה שהיא יותר עשירה מהלוגיקה הדיכוטומית של אמת ושקר. התאוריה מבוססת על מספרים חדשים שנקראים מספרים רכים. למספרים הללו קיים רכיב אינפיניטסימלי המקיים את חמשת האקסיומות הבאות של הלוגיקה הרכה.

Zero Axis

Order : If then : 1 •

• 2: Addition :

• 3: Infinitesimal :

Zero and one Axes

• 4: Affinity :

• 5: Non-commutativity :

אנו מפתחים מערכת צירים חדשה לא קארטזית המבחינה בין 0- ל 0+. באמצעות מערכת הצירים בחדשה אנו חושפים את הקיום המוחשי של ציר האפס. אנחנו משמשים בשיטות אלגבריות וגאומטריות בכדי לתאר את העולם החדש שאנחנו יוצרים ומגלים. תכונת האי-קומוטיביות מאפשר לתאר את המספרים הרכים כנקודות על פני טבעת מבווס. אנו מפתחים שפה מתמטית חדשה שהייחודיות שלה היא הקיום של יותר מנקודת מבט אחת על התופעות. אלו הם מספרי התודעה:

לתאוריה המתמטית זו יהיו השלכות מעשיות טכנולוגיות והנדסיות. ציר האפס שפיתחנו מאפשר להדגים את ההשפעה המידית בין שתי נקודות במרחק ובכך לתאר בצורה מתמטית את מה שהמדענים מכנים היום כאי-מקומיות. אנו חוקרים יישומים טכנולוגיים שונים בתחום חישוביות חדשה, באבחון רפואי של מצבי קדם מחלה ועוד.

רשימת מקורות

Dascal M. 2008. (Ed.) Leibniz: What Kind of Rationalist Logic, Epistemology, and the Unity of Science, Vol. 13, Springer Netherlands.

Klein, M. and Maimon, O. 2016. "The mathematics of soft, IOP second international conference on mechanical engineering and automation science.

Klein, M. and Maimon, O. 2016. "Developing soft logic in kindergarten, to be published at Literature and Arts Review (ISSN ,2517-9446USA)

Klein, M. and Maimon, O. 2016. Consciousness—the fifth dimension, presented at the conference Theory of Consciousness Arizona.

Klein, M. and Maimon, O. 2017. Network of computation and soft logic, presented at the International school and conference on Network Science.

Klein, M. and Maimon, Soft Logic and Soft Numbers, Pragmatics; cognition, John Benjamins Publishing Company 2016

Marks, T., Hay, M. and Klitzner, H. 2015. Quaternions, Chirality, Exchange Interactions: a New Tool for Neuroscience", Society for Chaos Theory in Psychology, Life Sciences newsletter, Vol. 23, No. 1, pp. 8-14.

Hay, M., "Recursive Distinctioning, Tetracoding and the Symmetry Properties of Chiral Tetrahedral Molecules", Journal of Space Philosophy, 5, No. 2, (Fall 2016).

מושב 1' – הרצאה 2: הפסיכואנליזה של האינטואיציה ותיאורה המתמטי

מר אמנון פוד (אוניברסיטת תל אביב)

פרויד אמר שהפסיכואנליזה עוסקת בתכנים של הלא מודע. הלא מודע הוא אוסף של מחשבות יצריות שמופקות מדחפים (איד/סתמי), ומודחקות לרמה תודעתית לא מודעת, כיוון שהן לא עומדות במבחן המצפון החברתי (סופר אגו). מטרת ההדחקה היא לאפשר לחשיבה המציאותית (אגו) ולתודעה להישתמש בהגיון כדי לנהל את החיים ללא הפרעה מאסיבית של המחשבות ה"אסורות". שם פרויד אמר שחקר האגו והתודעה הוא נושא לפילוסופים (כלומר חקירת המחשבות של האגו) ולא לפסיכואנליטיקאים (חקירת הלא מודע המודחק). גישה זו היא המוטיב המרכזי של כל הזרמים בפסיכואנליזה מאז פרויד ועד לימים אלה.

ווילפרד ביון, שפעל וכתב בסוף המאה הקודמת, טען שהפסיכואנליזה יכולה להשתמש בתצפית המדוקדקת גם על תנועות של מחשבות המודעות (אגו) במהלך הפגישה המהודקת הפסיכותרפויטית. כמו כן בכלים שפיתחה הפסיכואנליזה אפשר להתבונן באופן בו אנשים תופסים ומבינים את חיי היום יום, רגע אחר רגע. משמע: לשיטת התצפית הפסיכואנאלטית יש תנאים וכלים שמאפשרים לחקור את פעולת התודעה באופן שאף שיטה מדעית אחרת לא יכולה. באמצעות התבוננות על תנועות

המחשבות המודעות יש גילוי של התהליכים הלא מודעים שיוצרים את המודע (האינטואיציה שהיא מחשבה ללא צורה, והיא יוצרת את המחשבות המודעות).
ביון חשב שתודעה מחשבתית (מחשבות שניתנות לביטוי בסמלים ובמילים) היא הגרעין הסגולי של אנושיות המבחינה בין כל ייצור חי לבין אדם. זאת בעיקר בגלל שהיא הכלי שמאפשר הישרדות של הגזע האנושי. לשם ההישרדות, התודעה מעבדת רשמים חושיים (עוררות פנימית שהמציאות החיצונית יצרה) למחשבות באמצעות אינטגרציה בין תחושות (מתח) ורגשות (פחד) שהם מעוררים – הנוצרת למחשבה (שמסוכן). המחשבות הן מיפוי של החיבור שבין רשמים של מציאות החיצונית (האריה) לבין התגובה הפנימית שהיא יצרה.

אחת השאלות הבסיסיות שחקר התודעה האנושית, וגם ביון, מעלים, היא מה התהליך שמחבר פאזל של רשמים חושיים למפה מחשבתית, שמטרתה לייצג את ריאליית המציאות.

ביון אמר שהלא מודע הבסיסי שבתודעה הוא האינטואיציה, שמכילה בתוכה גם את הלא מודע הפרוידיאני המודחק. האינטואיציה היא שדוחפת לחיבור מסויים שבין זרם הרשמים החושיים עד שמופיעה בדמיון תמונה סטטית שאנו קוראים לה מחשבה מציאותית. ביון חקר את תהליכי האינטואיציה שבתודעה ואת הקשר שביניהם לבין תהליכי ההגיון שבתודעה במהלך המאמצים לבנות מחשבה הגיונית, ורשת של מחשבות (מודל, תיאוריה) שיפענחו וייצגו את ריאליית המציאות.

בעזרת המודל המתמטי האקסיומטי של התודעה יתוארו העקרונות של התהליכים הללו. נוכל בעזרת סימנים בודדים לתאר את המרכבות של הרעיונות ובכך להציגם בצורה חסכונית, פשוטה ובהירה. זה מקל על חיפוש של יחסי הגומלין בין הרכיבים הבהירים, ומסייע בהסקת מסקנות טיפוליות.

רשימת מקורות

W. R. Bion, Attention and Interpretation, London: Tavistock Publications, 1970

[[Reprinted London: Karnac Books, 1984

M. Klein & O. Maimon, The Mathematics of Soft Logic, IOP Second International
;Conference on Mechanical Engineering and Automation Science, Japan 2016

M. Klein & O. Maimon, Soft Logic and Soft Numbers, Pragmatics & Cognition,
;John Benjamins Publishing Company, 2017

M. Klein & O. Maimon, idem., Soft Logic for Consciousness Science, Proceedings
of the Science and Scientist Conference, Nepal, 2017

מושב 1' – הרצאה 3: רוחניות בעולם רווי אינפורמציה

ד"ר ישראל בלפר (אוניברסיטת בר אילן)

בהרצאה זו אציג את ההשפעה של מושג האינפורמציה (במובן תורת האינפורמציה של שנון) כפי שהוא משדד את מערכות הבנת העולם המדעי, ובאופן ספציפי בהתמקדות על האופן בו הוא מקרין על מושגי הרוחניות בעידן המידע. אטען כי בעידן המידע מתעורר פוטנציאל מחודש לעיסוק בעל משקל רוחני במערכות טבעיות, זאת בהדהוד עם מסורות רוחניות וותיקות.

ההתפתחות בה אעסוק מתרחשת בהקשר כפול: מצד אחד, הפעילות הרוחנית האינטנסיבית של המאה האחרונה, מהרוחניות של העידן החדש ועד לתנועות הליברליזם הדתי ואף השאיפות הפונדמנטליסטיות של השנים האחרונות. מאידך ובמקביל, המרחב המדעי-טכנולוגי-חברתי נהיה רווי באינפורמציה כשפה המדעית החדשה, כאובייקט המחקר ולעיתים אף כמוקד אונטולוגי.

המאה האחרונה ראתה עליה בכמות ובגיוון של חיפוש אחר רוחניות, ממסורות רבות וכן בשאיפות חדשות למימוש הפוטנציאל האנושי ומעבר לו. פריחה זו של התנועות למימוש רוחני אישי וחברתי מתרחשת במקביל ולעיתים בהתכתבות מפורשת עם הצמיחה חסרת התקדים במדעים ובטכנולוגיות המידע.

במרחב המדעי, רעיונות כגון It from Bit (ווילר), היקום ההולוגרפי (ט'הופט ובקנשטיין) או העולם המתמטי-פיתגוראי (טגמרק), מספקים תשתית אונטולוגית

חלופית לחלקיקים וכוחות, של טבע דומם. העולם רווי האינפורמציה הינו מרחב של מידע המועתק, (לא) נמחק, פועל, נשלח, נקלט, מעובד. אינפורמציה הינה מושג מכוון בחברה, במדע ובטכנולוגיה העכשוויים – בקנה מידה של מהפכה מדעית, שינוי בסגנון החשיבה הכולל בו עיבוד ומשלוח מידע מהווים את מוקד המחקר והאיפיון של העולם. התפיסה של חוק טבע מתפתחת באגפים שונים של המחקר המדעי לכלול מושגים של אלגוריתמיקה והתאמה תקשורת ומחשוב. בהתכתבות עם תהליך זה, התפיסה של הרוחני – הטרנסצנדנטי או האימננטי – גם הוא מקבל קידוד מחודש. זאת במסגרת החזית של התעוררות החיפוש הרוחני המתחדש. חיפוש זה מתאפיין בהעשרת אוצר המילים של החוויה הרוחנית. זוהי גם שפה פוריה עבור שאיפות רוחניות חדשות בעולם רווי האינפורמציה, כגון סינגולריות (מעולם המיחשוב), אוטופיזם טכנולוגי-חוייתי (סיינטולוגיה כדוגמא אחת), וזנים השונים של פוסט-הומניזם.

יחד עם שינויים אלה מתרחש טישטוש-גבולות בין העולם הטבעי והמלאכותי, ובאופן פרדוקסלי קמעה מתאפשרת כניסה של מושגים מן העולם הקלאסי והטרומ-מודרני, אל תוך השיח הרוחני, דווקא בהישענו על טרמינולוגיה מדעית וטכנולוגית. מושגים בעלי השלכות רוחניות כגון 'צורה' ו'אין', תפיסות גנוסטיות ומיסטיקה של המספר והאות – חוזרות לרלוונטיות לאחר ירידת קרנן בעידן המדעי המודרני. זאת לא כדעיכה אלא דווקא עם השכלול העצום בתיאוריה ובטכנולוגיה.

התודעה האנושית כמבנה אינפורמציה מורכב הינה השיא של תהליך זה, בו התבניות המדעיות והרוחניות משתמשות במערך רעיוני ובארגז כלים פנומנולוגי משותף. השאיפה הרוחנית לפן-קישוריות, התמקדות פנימית, זינוק אל המעבר, מובעים במונחים של עיבוד מידע ותקשורת, אלגוריתמיקה והוליוזם רשתי.

רשימת מקורות

Lloyd, Seth (2006), *Programming the Universe: A Quantum Computer Scientist Takes On the Cosmos*, New York: Knopf

Wheeler, John A. (1989), *It From Bit, Proceedings 3rd International Symposium on Foundations of Quantum Mechanics*, Tokyo .

Brand Stewart (1987), *The Media Lab: Inventing the Future at MIT*, Viking Penguin

Good, I. J., Speculations Concerning the First Ultra-intelligent Machine, *Advances in Computers*, vol. 6, 1965

Erik Davis (1998), *TechGnosis: Myth, Magic and Mysticism in the Age of Information*, Three Rivers Press

Pierre Teilhard de Chardin (1964), *The Future of Man*, trans. Norman Denny, New York: Harper Torchbooks

Nelson David W. (2006), *Judaism, Physics and God: Searching for Sacred Metaphors in a Post-Einstein World*, Jewish Lights Publishing

Schatz, Moshe (1996), *Sparks of the Hidden Light: Seeing the Unified Nature of Reality Through Kabbalah*, Ateret Tiferet Institute, Jerusalem

מושב 1' – הרצאה 4: משפט גדל במרחב התודעה

ד"ר אורי בן יעקב (המכללה האקדמית כנרת)

מטרת ההרצאה היא להראות שניתן להגיע, בעזרת כלים מדעיים קיימים, להכרה והבנה של איך התודעה בנויה ואיך מתנהלים תהליכים תודעתיים. כתיאור מאפיין ראשוני, ניתן לראות את התודעה האישית כמרחב שבו המידע המגיע אלינו (הן מידע גופני והן מידע אחר), כמו גם החוויות שלנו, מקבלים משמעות. משיתוף של מידע ומשמעויות בתוך קבוצת בני-אדם נוצרת התודעה העל-אישית, המשותפת.

התהליך שבו מידע וחוויות מקבלים משמעות, בפרט בתודעה העל-אישית, נתפס כתהליך לוגי, ומקובל לחשוב כי, לפחות בעיקרון, ניתן להחיל את כללי הלוגיקה בכל

תהליך כזה. אך משפט אי-השלמות של גדל (Gödel) קובע ש"בכל מערכת עשירה מספיק ועקבית של אקסיומות קיימות טענות אשר לא ניתן להוכיחן או להפריךן". באמצעות משפט זה מצביעה הלוגיקה, בכלים לוגיים, על מגבלותיה שלה עצמה. ניתוח משמעותו של משפט זה תוך שימוש בפרדוקסים פופולריים הממחישים אותו (פרדוקס השקרן, פרדוקס הספר, הפרדוקס של ראסל, פרדוקס הספרן) מצביע על-כך שכשל לוגי נוצר כאשר מועלות טענות המתייחסות לעצמן (referential-self). הפתרון לבעיית ההתייחסות העצמית, ומתוך כך למשפט גדל ולפרדוקסים האמורים, במסגרת תורת הקבוצות, הוא לבנות היררכיה אינסופית של קבוצות, כאשר במדרג הראשון קבוצות שניתן לראותן כ"פשוטות", במדרג השני קבוצות של קבוצות "פשוטות" כאלה, במדרג השלישי קבוצות של קבוצות של קבוצות "פשוטות", וכן הלאה. מאחר וכל הליך לוגי מתרחש בתודעה שלנו, וההתייחסות עצמית היא תהליך נפוץ בתודעה, יש לראות גם את התודעה כבנויה בצורה היררכית, וכי ההתייחסות של התודעה אל עצמה יכולה להיות רק מתוך רמת תודעה גבוהה אל רמת תודעה נמוכה יותר: שונויות, הנראות כניגודים ברמת תודעה מסוימת, נראות מרמת תודעה גבוהה יותר כמרכיבים המשלימים זה את זה ומשולבים יחד ליצירת מיכלול אחד; ישויות הנראות נפרדות וזרות ברמת תודעה מסוימת נראות מרמת תודעה גבוהה יותר כמהוות חלק משלם (ראה "הַ עַן רַ ים וְהַ פּ יל"). זו, לפחות בפוטנציה, היררכיה אינסופית, אשר עפ"י הידוע לנו מתורת הקבוצות גדלה באופן מעריכי (אקפוננציאלי). תוצאת משפט אי-השלמות גם מפריכה את האפשרות למצוא אי-פעם "תיאוריה של הכל" (TOE – Theory of Everything) שתהיה מבוססת על מספר סופי ומצומצם של עקרונות יסוד (אקסיומות), כיוון שבהכרח לכל תיאוריה כזו (או לכל בסיס אקסיומטי כזה, מספיק מקיף) ניתן יהיה למצוא טענות (של התייחסות עצמית) שהתיאוריה לא תוכל להכריע לגביהן. ככל שנעלה ברמת התודעה כך גם גדלה, באופן מעריכי, כמות המושגים והקשרים ביניהם (= תובנות), כך שתמיד יהיה יותר מה לגלות, לא פחות; כמו בהנחיה הסוקרטית "דע את עצמך" וההכרה ש"ככל שאני יודע יותר אני יודע שאני יודע פחות". ההנחה הסמויה שכמות המידע שאנו

צריכים על-מנת להיות בעלי הכרה של העולם (היקום) היא סופית וקבועה נראית שגויה בעליל.

רשימת מקורות

Gödel, Kurt (1931). "über formal unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme I", *Monatshefte für Mathematik und Physik*, Vol. 38, pp. 173-198.

Gödel, Kurt (1992). *On Formally Undecidable Propositions of "Principia Mathematica" and Related Systems*. B. Meltzer (Translator). Dover Publications.

Nagel, Ernest and Newman, James R. (1958). *Gödel's proof*, New-York University Press, New-York.

נאגל, א. וניומן, ג'. (1993). משפט גדל. תורגם ע"י ניצה מובשוביץ-הדר ויעל הרפז-רובין. הוצאת הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל.

Hofstadter, Douglas R. (1989). *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*, Vintage Books, New-York.

Robertson, Robin (1995). *Jungian Archetypes: Jung, Gödel, and the History of Archetypes*. Samuel Weiser.

Robertson, Douglas S. (2000) Goedel's Theorem, the Theory of Everything, and the Future of Science and Mathematics, *Complexity*, Vol. 5, p. 22-27

Hawking, Stephen W. (?) Gödel and the End of the Universe. Retrieved (2.10.2017) from <http://www.hawking.org.uk/Gödel-and-the-end-of-physics.html>

John Godfrey Saxe, *The Blind Men and the Elephant*

ק ע ר ים ו ק פ יל, תרגום: שמואל רוזן, ציורים: פרידל שטרן, הוצאת "צבר" תל-אביב, תשי"ח

מושב 1' – הרצאה 5: **אתגר היציבות: יוגה, טאי צ'י, מדיטציה והקשר גוף-תודעה**

ד"ר דניאל מישורי (אוניברסיטת תל אביב)

כיצד ניתן לחקור את התודעה? כיצד ניתן ללמוד לשלוט בה? מהי התודעה, וכיצד היא קשורה לעולם שבחוץ או לגוף? שאלות אלה, שהן מושגיות במהותן, אמורות לעמוד בבסיסו של כל מחקר הבוחן 'תודעה' ולכן גם 'רוחניות', שכן צריך להיות ברור מה אינו נכלל בתחום של ה'מנטלי' ומה כן.

שתי הנחות מוסוות מקובלות הן (1) שהתודעה אינה זהה לגוף, ו-(2) שהתודעה שוכנת במוח/ מיוצרת במוח/ היא פונקציה של המוח. הנחות אלה הן שגויות או בעלות תוקף מוגבל בלבד. על סמך הניסיון הנצבר בפרקטיקות גוף-תודעה, אפשר להניח גם הנחות מנוגדות, שלפיהן התודעה היא פונקציה של הגוף, שוכנת בכל הגוף או מעוצבת על ידי הגוף, וכדי לחקור אותה יש צורך לחקור את הגוף כמכלול. למען הסר ספק, אינני טוען שאין תודעה אלא גוף, אלא (1) שהגוף כולו הוא משכן התודעה, (2) ושקשה מאוד ואולי גם לא ניתן להבינם בנפרד.

כדי להוכיח אפשרות זו אדון במאמר בפרקטיקות גוף-תודעה שמוכרות לרבים, אם כי לרוב ללא הבנת עקרונותיהן הבסיסיים: יוגה, טאי צ'י וצ'י קונג, וזאת על-סמך תרגול רב-שנים ומעמיק בפרקטיקות גוף-תודעה אלה.

המייחד את היוגה ואת הטאי צ'י (ושיטות נוספות, כמו אייקידו, שלא אתייחס אליהן כאן) הוא שהן מתיימרות ללמד כיצד לשלוט בתודעה באמצעות תרגול הגוף. בכך הן מצביעות על קשר בין גוף לתודעה שאינו מיוצג כראוי במחקר המדעי, ובכלל זה במחקר העדכני המתייחס למדיטציה או למיינפולנס.

הרקע למחקר זה הוא עיסוק ממושך בשאלות על הקשר שבין ארגומנטציה ואפיסטמולוגיה, ובמיוחד הקשר בין מה שנחשב החוש הפנימי—שמגלה מחשבות, דימויים ורגשות, כלומר תכנים של התודעה—לבין טענות שמתבססות על תצפיות אינטרוספקטיביות. בקצרה, התוכן "הפנימי" של התודעה אינם אלא מצבים של

תחושות, שמקורן בגוף או שממוקמות בגוף, ושהייחוס שלהן לתודעה ששוכנת לכאורה במוח אינו הכרחי.

כמו כן, בפרקטיקות גוף-תודעה מתבטאת ההצלחה בלימוד השליטה בגוף במצבים 'עמוקים' של תודעה: ריכוז, מדיטציה, סמאדהי, שליטה באנרגיית הפראנה/בצי'; לא פחות מכך, הצלחה במיומנויות אלה מסוגלת להביא את המתרגל למצב של 'יציבות' - כלומר ליכולת לשהות לאורך זמן בישיבה, בעמידה או בתנועה, בהרפיה וללא מאמץ. אתייחס כאן להצלחה להגיע למצבים אלה של 'יציבות' (firmness) כאל קריטריון חשוב בדיון על הקשר שבין גוף ותודעה, וכך גם ליכולת לכאורה לשלוט בגוף באמצעות מצבי תודעה אלה.

'יציבות' הופכת כאן למידה טובה (virtue) של הגוף-תודעה, לצד מידות טובות אחרות כמו מתינות, בוננות (היכולת לשבת זמן ממושך במדיטציה), שלווה נפש, רגיעה (בתודעה) והרפיה (בגוף), ועוד. איכויות אלה עשויות לכלול גם מידות טובות אקולוגיות, של יכולת להתחבר לטבע ולעולם. בתחילת ההרצאה יודגמו בקצרה מצבים של 'יציבות'.

מישורי, דניאל (2018). יציבות: מחקר על הקשר גוף-תודעה וסביבה. הוצאת גרף.

מישורי, דניאל (יפורסם). אתגר היציבות: יוגה, טאי צ'י, מדיטציה, והקשר גוף-תודעה. בתוך: עודד מימון ואבי אלקיים (עורכים). קובץ מאמרים בנושא חקר התודעה.

Mishori, D. (2003). The Dilemmas of the Dual Channel: Reid on Consciousness and Reflection. *The Journal of Scottish Philosophy* 1 (2): 141-155 .

Mishori, D. (2003). *Arguing from Inner Experience: The Inner Sense from Locke to Reid*. Tel-Aviv University.

Mishori, D. (2004). Locke on the Inner Sense and Inner Observation. *Locke Studies* 4: 145-181 .

Mishori, D. (2005). Subjective arguments: Instances of introspective moves in Empiricism. In Dascal, Marcelo & Barrotta, Pierluigi (eds.). *Subjectivity and Controversies*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia: 251-262.

Mishori, D. (2012). Introspective Arguments in Locke: And what about Leibniz? In H. Breger, J. Herbst und S. Erdner (eds.). *IX. Internationaler Leibniz-Kongress: Natur und Subjekt* (proceedings of the IX International Leibniz Congress: Nature and Subject). Druckerei Hartmann GmbH, Hannover, Germany: 191-199 .

Mishori, D. (2014). Extrinsic or Intrinsic Necessity? Hobbes and Bramhall on Free Will. In Riesenfeld D. & Scarafile G. (eds.): *Perspectives on Theory of Controversies and the Ethics of Communication*. Springer: 39-48 .

Mishori, D. & Levi, R. (2017). The Hydro-Ecological Self and the Community of Water: Anupam Mishra and the Epistemological Foundation of Water Traditions in Rajasthan. In: Baghel, R.; Stepan, L & Hill, J. (eds), *Water, Knowledge and the Environment in Asia: Epistemologies, Practices and Locales*, Routledge: London, 2017: 125-141 .

Levi, R. & Mishori, D. (2017). Water, Virtue Ethics and TEK in Rajasthan: Anupam Mishra and the Rediscovery of Water Traditions. In: R. Ziegler & D. Groenfeldt (eds.), *Global Water Ethics: Towards a Water Ethics Charter*, Routledge: London, 2017: 197-214.

סבב שני של מושבים מקבילים

מושב 2א': אמנות משנה תודעה

(אודיטוריום, ספרייה)

יו"ר המושב: ד"ר אדם קליין אורון (מכון ון ליר)

מושב 2א' – הרצאה 1: **תיאטרליזציה: שינוי תודעה ובריאה מחדש**

ד"ר אורי דייגין (המכללה האקדמית צפת)

בשנות 1912-1917 הבמאי הרוסי המפורסם, המחזאי והתאורטיקן ניקולאי יבראינוב (Nikolai Evreinov, 1879-1953) פרש בסדרת מאמריו ובשלושת ספריו את התאוריה הנקראת 'תיאטרליזציה של החיים'. לפי התאוריה הזו ביסודן של כל התופעות של החיים האנושיים כולל תרבות, חברה וגם ביסודו של כל ניסיון וחוויה דתיים מונח האינסטינקט של שינוי צורה או של משחק תיאטרלי. האינסטינקט הזה גורם לכך שבן אדם כל חייו ובכל הנסיבות האפשריות מגלם דמויות ומפנטז על הזהויות השונות וע"י כך הוא מחליף את המציאות הנתונה לו במציאות אשר נבראת על-ידו לפי רצונו.

בניגוד ליוהאן הויזינחה הגישה של אינה גישה יבראינוב אינה אקדמית-תיאורטית, אלא מעשית לגמרי.

יבראינוב הציע להחליף את האינסטינקט הבלתי-מודע של שינוי צורה או גילום דמויות בטכניקה המכוונת של 'תיאטרליזציה של החיים'. המטרה של הטכניקה הזו היא להפוך את כל החיים כולם במלוא היבטיהם למשחק תיאטרלי משנה את תודעתם של בני האדם, להפוך את בני האדם ממתבוננים סבילים ליוצרים חופשיים ופעילים. חשוב לציין, שכמו האינסטינקט עצמו אשר נזכר למעלה, הטכניקה הזו נמצאת מעל דת, תרבות, אסתטיקה ואתיקה.

מהקונטקסט שבספריו ובמאמריו המוקדשים לתיאטרליזציה אנו למדים כי יבראינוב ראה בטכניקה הזו גם צורה עליונה של פרקטיקה רוחנית, וגם סוג מאד מועיל של פסיכותרפיה - תיאטרופיה.

בתקופה יותר מאוחרת יבראינוב נהיה יותר מודע לגבי הצד המיסטי של תיאטרליזציה: הוא הצטרף למסדר של 'הבונים החופשיים' ושקע במחקר הריטואלים, בהם הוא ראה אחד הביטויים המובהקים של הטכניקה שלו.

כמובן, להבין ולחקור כיאות את התיאוריות של יבראינוב אפשר רק על רקע של התסיסה הרוחנית והמיסטית אשר שררה ברוסיה באותה התקופה (כמה שנים לפני ואחרי המהפכה).

למרבה הצער, למרות הפוטנציאל הפילוסופי והמיסטי העצום הטמון ברעיון של תיאטרליזציה, הוא כמעט ולא זכה לפרסום וגם ליישום ע"י בעלי פרקטיקות רוחניות. היום המעריץ הבולט ביותר של יבראינוב אשר משתמש בטכניקה של תיאטרליזציה הוא המימאי והליצן הידוע סלאבה פולונין, אשר נהיה מפורסם בכל העולם כולו הודות למופעים שלו SNOW SHOW ו-DIABLO (את השני יצר בשיתוף הפעולה עם הבמאי טרי גיליאם, המופע חדור סמליות מיסטית-אוקולטית). סלאבה רואה את מטרתה של תיאטרליזציה ביצירת מרחב/עולם אישי המשקף את היוצר ובאחדות העתידה השלמה בין חיי היומיום, חיי יצירה והטבע, כאשר הטבע נהיה אנושי ופרי יצירתו של האדם, אך ימשיך להישאר חי, חופשי ועצמאי. סלאבה משתמש בטכניקה של תיאטרליזציה בעיקר בפרויקטים הפרפורמטיביים שלו כגון 'טחנה צהובה', 'פלא-גן', '720 ירחים' ואחרים בהם הוא משלב את התאוריה של יבראינוב וחוכמת זן, וגם במופעים שלו, בהם הוא משתף את הקהל במשחק ומשנה את מצב התודע של המשתתפים.

רשימת מקורות

Evreinoff, Nicolas (1970), *The Theatre in Life*, New York.

Carnicke, Sharon Marie (1989), *The Theatrical Instinct: Nikolai Evreinov and the Russian Theatre of the Early Twentieth Century*, *American University Studies*, Peter Lang Publishing.

Rosenthal, Bernice Glatzer (ED.) (1997), *The Occult in Russian and Soviet Culture*, Ithaca, Cornell University Press.

Mrowczynski-Van Allen, Artur, Obolevitch, Teresa , Rojek Pawel (Eds.) (2016), *Beyond Modernity: Russian Religious Philosophy and Post-Secularism* (Ex Oriente Lux: New Perspectives on Russian Religious Philosophers), Oregon (USA).

Gustafson, Richard F., Kornblatt, Judith (1996), *Russian Religious Thought*, Madison: University of Wisconsin Press.

מושב א'2 – הרצאה 2: טכניקות מיסטיות-קולנועיות בסרט "2001: אודיסיאה בחלל"

מר דני ווסרמן (המכללה האקדמית צפת)

כשהייתי בן 6 הורי לקחו אותי להקרנה של הסרט המונומנטאלי "2001: אודיסיאה בחלל" של הבמאי סטנלי קובריק. הסרט הכה אותי בתדהמה כה עצומה שאני יכול אולי רק כמעט חמישים שנה אחרי (לאחר לימוד שנתיים בחוג למקרא באוני' חיפה, תרגול זן ארוך שנים עם מאסטר זן יפני, עשיית סרטים תיעודיים עם גוון רוחני ולימודים (שנה שניה) לתואר ראשון בחוג למיסטיקה ורוחניות במכללת צפת) להתחיל לפענח את מה שאירע שם, ומדוע הפך "2001: אודיסיאה בחלל" לסרט שנכתבו עליו יותר ספרים ומאמרים מכל סרט אחר בתולדות הקולנוע.

בהרצאה אחשוף את הטכניקות המיסטיות המרכזיות שקובריק מפעיל על הקהל במטרה לאפשר לצופי הסרט לחוות חוויות המוגדרות כמיסטיות, כאלו שמאפשרות לאדם להכיר/לחוות את המסתורין/האל. בראיונות עם קובריק הוא לא הסתיר את רצונותיו להביא את קהל הצופים לדי חוויה דתית עמוקה, "יש אינטליגנציה עם עוצמה

מעל ומעבר לתפיסתנו", אמר "ואם הסרט המריץ אפילו ברמה ראשונית את הכמיהות המיתולוגיות או הדתיות של הצופים, הוא הצליח".

החוויה המיסטית ע"פ הגדרתה היא בעלת מאפיינים שניתן לומר עליהם שהם שונים ביסודם מהמבנה הרגיל של התפישה ולכן גם מנוגדים במהותם למבנה הסיפור הדרמטי. פרופ' יהונתן גארב, מדגיש ששינויים תודעתיים מיסטיים יכולים להיות מתוארים "כדקונסטרוקציה של התפיסה הרגילה בנוסף להביטוס של הדפוסים האינטראקציונליים היומיומיים והארגון הנהוג של הזמן, כל זה בכדי להעצים את הסובייקט כדי שיוכל לחוות את העולם – החי השגור בדרך חיונית יותר". חוקר הדתות ד"ר תומר פרסיקו כותב על דברי פרופ' גארב שאת מושג העצמת חווית העולם החי ניתן לפרש "כהטענתו של העולם באלוהות, שכונה, אור אלוהי". כלומר הבניית החוויה המיסטית דורשת דקונסטרוקציה של דפוסי מחשבה שגרתיים, היא אינה יכולה להיות מובעת במילים ואף דורשת פגיעה במושגי יסוד כמו זמן והקש לוגי, יסודות שהם הכרחיים בתפישת המציאות השגורה ובהתאמה במבנה הסיפורי הדרמטי. כפי שטען פרופ' תומאס מטצינגר החברה והתרבות הם שיקוף של המבנה התודעתי של האדם, ולכן גם מבנה הסיפור הדרמטי והקולנועי (בודאי בקולנוע המסחרי) הוא השתקפות מראה של המבנה התודעתי הנורמטיבי של בני האדם. קובריק אם כך בכדי ליצור חוויה מיסטית/קולנועית נדרש לפרק את חוקי הדרמה ואת מהלך הקליטה השגור של הצופים וכל זאת בתוך מהלך עלילתי דרמטי. כלומר ליצור איים של אי-דרמה (שיאפשרו שינויים תודעתיים) בתוך השתלשלות אירועים דרמטית.

בהרצאה אדון בקצרה בשלושת הטכניקות המרכזיות שמיסטיקנים מפעילים כדי ליצור דקונסטרוקציה של דפוסי מחשבה שגרתיים בתודעתם: ריכוז ורקולציה, טראנס ומניפולציה על המודל העצמיות (Phenomenal Self Model) ואחשוף כיצד קובריק השתמש ממש בטכניקות אלו בשפה קולנועית במטרה ליצור שינוי תודעתי מיסטי/דתי בקרב הצופים. בהרצאה אשווה בין סצנות מכוננות ב "2001: אודיסאה בחלל" לסרטונים של טכניקות דומות לשינוי תודעתי במסדרים מיסטיים.

Jonatan Garb, (2011), *Shamanic Trance in Modern Kabbalah*, The University of Chicago Press, Chicago & London.

Idel Moshe, (1988), *Kabbalah: New Perspective*, Yale University press, New Haven & London.

Metzinger Thomas, (2003), *Being No On; The Self-Model Theory of Subjectivity*, MIT Press, Cambridge Massachusetts

Sontag, Frederick , (2001), *2001: A Spiritual Odyssey*, University Press of America.

אוטו רודולף, (1958 [1999]) *הקדושה: על הלא-רציונאלי באידיאת האל ויחסו לרציונלי*, הוצאת כרמל, ירושלים.

גיימס ויליאם, (1949 [2014]), *החוויה הדתית לסוגיה: מחקר בטבע האדם*, מוסד ביאליק, ירושלים.

פרסיקו תומר, (2016), *מדיטציה יהודית: התפתחותן של תרגולות רוחניות ביהדות זמננו*, אוניברסיטת ת"א, ההוצאה לאור ע"ש חיים רובין

מושב 2א' – הרצאה 3: **סייבורגים ושמאנים בשדות של חמלה: אמנות מרושתת,**

קולנועית ופולחנית

ד"ר לילה מור (המכללה האקדמית צפת ו- Plymouth University, UK) דונה הראווי בחיבורה הידוע "מניפסט לסייבורג" משנת 1985 משווה את הסייבורג ליצור היברידי בדומה ליצורי הכלאיים של אדם-חיה המופיעים בתרבויות שמאניות כחלק מחזיונות מיתולוגיים וטכניקות פולחניות שמעוררות מצבי תודעה לימינליים. אולם הסייבורג כממשק המשלב אורגאניזם ביולוגי-טכנווגי, לדבריה, לא יתגעגע לגן העדן, לא יהיה עשוי מבוץ ואדמה, ולא ישאוף לחזור לעפר. לעומת זאת, אמנות סייבורג עכשווית מייצרת גם דמות של סייבורג הוליסטי עם ממשק שמעצים את החיבור החושי שלה עם הסביבה הטבעית באופנים הדומים לחושי חיות או לחושים

ואינסטינקטים שהיו אולי נחלתם של שבטים קדומים, כמו "חוש הצפון". נראה שהסייבורג מהסוג ההוליסטי אף מדגים פוטנציאל של חמלה יתרה לבני אדם, חיות, לכדור הארץ ולקוסמוס.

בחלק הראשון של ההרצאה אטען שהתפתחויות אלו, שניתנות לאיבחון בעבודות של האמנית מון ריבס לדוגמא, הן חלק מזרם רחב שמשקף את ההשפעה של תפיסות רוחניות עכשוויות על אמנויות המאה ה-21, ובעיקר על שינויים בתפיסת הממד והמבע הרוחני והמיסטי באמנויות. בחלק השני אביא דוגמא נוספת לאינטרקציה הוליסטית עם טכנולוגיות עכשויות מתוך התפיסה הטכנולוגית של האמנויות (Technoetic Arts). "שדות נואטים של חמלה" ופולחנים מרושתים "Networked Rites" הן עבודות אמנות מרושתות וקולנועיות, המבוססות באופן מושגי על התיאוריה של מיה דרן על הצורה הפולחנית בקולנוע ובאמנות (1946). דרן טענה שהמודל של פולחנים שמאניים יכול לשמש צורה אמנותית פולחנית בעלת השפעה ישירה, פיסית ותודעתית, על הצופים או המשתתפים. אולם, כלי האמנות הם לא רק כליו העתיקים של השמאן, אלא הכלים הטכנולוגיים של זמנינו, המעודכנים באופן מדעי, ושמיכם מרחיבים או משנים את תפיסת הזמן והחלל. צורת האמנות הפולחנית, לפי דרן, היא במהותה תרגול תודעתי שיכול לעזור לנו לנווט, ולמצוא את מקומנו, ביקום משתנה שאין עליו שליטה. אדגים ואסביר עבודות אלו שפיתחתי במקביל למחקר יצירתי ותיאורטי על המרכיבים הטכנולוגיים, האסתטיים, והפולחניים שלהן. האחרונים, קשורים למצבי תודעה לימינליים, ובמיוחד לקומיוניטיס, שיכולים בהקשרים של השתתפות בעבודות לעורר חמלה. עבודות אלו, שמשלבות כלים ואפליקציות קולנועיים ואינטרנטיים, ואלמנטים כוריאוגרפיים ופרפורמטיביים, ביחס לאינטרקציה של טכנולוגיה ותודעה, טוות שדות נואטים דיגיטליים. הן מבוססות על אינטרקציה תודעתית עם הצופים המשתתפים בשדה התודעה שהן מייצרות ביחד איתם.

חשוב לציין, שמושגים כמו: "שדות נואטים של חמלה" או "שדה של תודעה" נתפסים בהקשר אמנותי וספקולטיבי זה כחלק משפה פואטית ורוחנית של מטאפורות, חוויות ומשמעויות.

Ascott, Roy (2007), *Telematic Embrace: Visionary Theories of Art, Technology, and Consciousness*, Shanken, Edward A. (ed), University of California Press.

Deren, Maya (1946), *An Anagram of Ideas on Art, Form and Film, Outcast Series*, Yonkers, NY: The Alicat Book Shop Press.

Haraway, Donna (2006), 'A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century' in Stryker, S., Whittle, S.(eds), *The Transgender Studies Reader*, New York: Routledge .

Moore, Lila (2015), 'Fields of Networked Mind: Ritual Consciousness and the Factor of Communitas in Networked Rites of Compassion', *Technoetic Arts: A Journal of Speculative Research*, 13: 3.

Moore, Lila (2017), 'Techno-Spiritual Horizons: Compassionate Networked Art Forms and Noetic Fields of Cyborg Body and Consciousness, ' *Technoetic Arts: A Journal of Speculative Research*, 15:3 pp. 325–39.

מושב א' – הרצאה 4: השפעתו של מודל "המוזיקה ככלי לדיאלוג" (" Music for Dialogue") על שינוי תודעה בהיבטים שנוגעים לדיאלוג עם הזולת

ד"ר אורי לשמן (המרכז הבינתחומי הרצליה ואוניברסיטת תל אביב)
מודל ותכניות "המוזיקה ככלי לדיאלוג" ("Music For Dialogue") מספקים כלים להיכרות ולטיפול אמפטיה ודיאלוג עם הזולת, ומאתחלים וחושפים את הפוטנציאל והכישורים שגלומים בנו בתחומים אלה. הם מורידים את רף החששות, הניכור והרתיעה מהזולת וגורמים לשינוי תודעתי ביחס אליו ולדעותיו מבלי שנידרש לשנות את דעותינו או את דעותיו. התכניות עושות שימוש ייחודי במוזיקה שמשמעותית לכל אחד ומעודדות אמפטיה ודיאלוג בין בני אדם באשר הם, כולל בין בני תרבויות ולאומים שונים, בין בני מגזרים שונים, בין דורות שונים בתוך המשפחה, בין אנשים במקום עבודה, ועוד. התכניות משתמשות במדיה החדשה, באמצעות אתר אינטרנט

חדש שפותח במיוחד למטרה זו (www.pickamusic.com), שמשמש פלטפורמה חברתית מבוססת מוזיקה. התכניות מיושמות בסדנאות ובקורסים באוניברסיטת תל אביב, במרכז הבינתחומי בהרצליה, בתכנית המצטיינים של הקריה האקדמית אונו ובבתי ספר תיכוניים.

רשימת מקורות

Schafer, R. Sedlmeier, P. Staedtler, C., & Huron, D. (2013). The psychological functions of music listening. *Frontiers in Psychology*, 4, 511. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00511

McKimm-Vorderwinkler J. (2010). Can music play a role in intercultural dialogue? *Philosophical Issues in Intercultural Studies*. Retrieved from: http://www.culturaldiplomacy.org/acd/content/articles/2011loam/participant-papers/Can_music_play_a_role_in_intercultural_dialogue.pdf

Gardikiotis, A., & Baltzis, A. (2010). 'Rock music for myself and justice to the world!': Musical identity, values, and music preferences. *Psychology of Music*, 40, 143–163.

מושב 2ב': רוחניות, פוליטיקה ולאומיות

(רחבת ירושלים, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: ד"ר אוריאל סימונסון (אוניברסיטת חיפה)

מושב 2ב' – הרצאה 1: 'הרוחני הוא פוליטי': ליווי רוחני ככלי לשינוי חברתי בישראל

גב' אורלי טל (אוניברסיטת בר אילן)

מחקרים העוסקים ברוחניות עכשווית מדגישים את אופיו האינדיבידואליסטי והא-פוליטי של הניו אייג'. לפי הספרות, בתרבות רוחנית בה התפתחות רוחנית טרנספורמטיבית מושגת באמצעות תהליכי העצמה ואף האלהה של היחיד, נזנח

העיסוק בשאלות הנוגעות לכלל ומאבקים פוליטיים וחברתיים נדחקים לשוליים. בהתבסס על מקרה הבוחן של הניסיון לייבא מארה"ב לישראל את מקצוע הליווי הרוחני, אבקש לאתגר אמירה זאת ולטעון כי רוחניות עכשווית יכולה לשמש גם ככלי לפעולה פוליטית ולהשגת מטרות חברתיות רחבות. ההרצאה תראה כי המלווים הרוחניים בישראל מעוניינים לא רק להשפיע על עצמיים, אלא גם להבנות בישראל המקוטבת סביב יחסי דת-מדינה תרבות רוחנית פלורליסטית, המבקשת לאתגר את השליטה האורתודוקסית במדינה.

מתחילת שנות האלפיים, פועלים בבתי חולים, בבתי אבות ובמוסדות דומים בישראל מלווים רוחניים, שתפקידם להציע תמיכה לאנשים במצבי מחלה, משבר וסוף החיים סביב סוגיות של משמעות והתמודדות עם המוות. בשונה מארה"ב ומאירופה, שם מלווים רוחניים הם אנשי דת בהכשרתם, בישראל הוחלט להפריד את המקצוע מהדת. המלווים המקומיים, לפיכך, אינם מחויבים בהכשרה רבנית או דתית קודמת, ואלה אשר מחזיקים בתואר רבני כלשהו אינם מורשים להזדהות כך בפומבי. במסגרת מחקר שהתחקה אחר תהליך ההתאמה והתרגום של המקצוע להקשר הישראלי וכלל 34 ראיונות עומק עם מלווים רוחניים, ראשי תכניות הכשרה לליווי רוחני ונציגי ארגונים יהודים-אמריקאים התומכים ביוזמה, ביקשנו לברר מה הביא את מנהיגיה לכוון את המקצוע כלא דתי ומהן המשמעויות וההשלכות של החלטה זו.

ראשית, מצאנו כי הפרדת המקצוע מהדת נתפשה על ידי מובילי היוזמה כאסטרטגיה המרכזית להטמעה מוצלחת של המקצוע בארץ. המלווים הרוחניים האמינו כי רק אם הם יבחינו עצמם באופן חד וברור מהרבנים האורתודוקסיים המשולבים במערכת הבריאות מטעם המדינה, הם ישיגו גישה לסביבה מוסדית חילונית ולמגוון הצרכנים הרחב הקיים בישראל, הכולל חילונים ודתיים, יהודים וערבים. לתפישתם, חולים, בני משפחה וצוותים רפואיים יצרכו את השירות המוצע על ידם, רק אם הוא יוצע על ידי דמות נייטרלית שאינה מזוהה עם הממסד האורתודוקסי השנוי בישראל במחלוקת.

הפרדת המקצוע מהדת המאורגנת עיצבה גם את השיח ואת הפרקטיקות בהן משתמשים מלווים רוחניים בעבודתם היומיומית במוסדות רפואיים. השיח הדתי-יהודי,

המקושר בציבוריות הישראלית עם אורתודוקסיה, כפייה דתית ושמרנות הוחלף בשיח רוחני אוניברסאלי, הומניסטי ופלורליסטי, השם במרכז את החיפוש האנושי הכללי אחר משמעות. במסגרת שיח זה, מציעים מלווים רוחניים ללקוחותיהם מגוון דרכים ואמצעים לייצור משמעות, בהתאם לנטיותיהם ולהעדפותיהם האישיות, מתפילה דתית עד מדיטציה, מגע ושירה. הליווי הרוחני, לסיכום, הגם שהוא מובנה ברמה הפרקטית כ-self-spirituality, נתפש על ידי מנהיגי היוזמה כאמצעי ליצירת מרחב חברתי הנותן ביטוי וייצוג לקולות דתיים ורוחניים נוספים הקיימים בישראל מלבד האורתודוקסיה.

רשימת מקורות

- בר-סלע, גיל, נטע בנטור, מייק שולץ וכן קורן. 2014. ליווי רוחני בבתי חולים ובשירותי בריאות אחרים בישראל - מקצוע בהתהוות הרפואה 153 (5): 285-288.
- Bender, Courtney, Wendy Cadge, Peggy Levitt and David Smilde. 2012. "Introduction: Religion on the edge: De-centering and re-centering." Pp. 1-23 in *Religion on the Edge* edited by Courtney Bender, Wendy Cadge, Peggy Levitt and David Smilde. New York, NY: Oxford University Press.
- Cadge, Wendy. 2012. *Paging God: Religion in the Halls of Medicine*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heelas, Paul. 1996. *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford, UK: Blackwell.
- Kucinkas, Jaime. 2014. The Unobtrusive tactics of religious movements. *Sociology of Religion* 75(4): 537-550.
- Pagis, Michal, Orly Tal, and Wendy Cadge. 2017. What do non-clergy spiritual care providers contribute to end of life care in Israel? A qualitative study; *Journal of Religion and Health* 56(2): 614-622.

Ruach-Midbar, Marianna. 2012. "Current Jewish spiritualities in Israel: A new age". *Modern Judaism* 32: 102-124.

Zaidman, Nurit. 2016. The incorporation of Spiritual Care into Israeli medical organizations; Pp. 83-95 in *Contemporary Alternative Spiritualities in Israel*, edited by Shai Feraro and James R. Lewis. New York, NY: Springer.

מושב ב' – הרצאה 2: **תרבות הנגד והעידן החדש: צמיחתה של פוליטיקה רוחנית?**

גב' איריס הרפז קיי (האוניברסיטה העברית ירושלים)
אסקור את הקשר בין תופעת "תרבות הנגד", שצמחה בארצות הברית בשנות השישים של המאה העשרים, לבין תופעת "העידן החדש", שהופיעה בארה"ב בסמיכות היסטורית לתרבות הנגד, במהלך שנות השבעים. כמוקד הטיפול בשאלה זו תוצב סוגיית ההשתתפות הפוליטית שמתחדדת לנוכח פער בולט הקיים לכאורה בין הפעילות הפוליטית הסוערת שליוותה את עליית תרבות הנגד, לבין מה שנראה כנסיגה מן הפוליטי בקרב המזוהים עם העידן החדש.
אוסיח כי ישנה זיקה הדוקה ועמוקה משנהוג ליחס בין שתי התופעות ואטען כי דפוס ההשתתפות הפוליטי בעידן החדש עבר שינוי ממשי, ומתגלם באופנים אחרים משהתאפיין בעת תרבות הנגד, אופנים שבין השאר יש להציע מדדים לבחינתם ויתכן כי מצביעים על צמיחתה של פוליטיקה רוחנית.

המתודה העיקרית לבחינת התופעות הללו היא החקירה הפנומנולוגית-היסטורית, המתמקדת בהבנת התופעה על ידי מבט שהוי על התופעה עצמה, כלומר על ידי הפניית תשומת הלב אל מושאי המחקר עצמם. עיסוק זה עיקרו בניתוח המבנה הרעיוני והארגוני של התופעות, ושרטוט קווים לדמותן, בייחוד בכל הנוגע להיבטים הרלוונטיים לעבודה זו: רוחניות והשתתפות פוליטית. לאחר מכן, היבטיה המושגיים

וההשוואתיים של עבודה זו יתלכדו בניתוח סינתטי של ממצאי ממצאי הניתוח המבני והרעיוני.

בניגוד לחלק מהחוקרים הרואה בתרבות הנגד מחאה פוליטית ובשנות ה-70 נסיגה מהמחאה הפוליטית והתכנסות למישור הפרטי ובתוך זה עיסוק ברוחניות עכשווית, מחקר זה מוכיח כי הנחות אלו אינן מדייקות וכי תרבות הנגד קיפלה בתוכה לא רק מחאה פוליטית אלא גם צמיחתה של רוחניות חדשה, וכי ירידת המחאה הפוליטית בשנות ה-70 נבעה מכך שחלק גדול מהמטרות הפוליטיות של תרבות הנגד הוגשמו. ברוח זו מחקר זה מוכיח כי העידן החדש מקיים עם תרבות הנגד יחסי המשכיות, לצד יציאת תכנים חדשים.

כפועל יוצא מכך, תהליך השינוי הרוחני של הפרט הלוקח חלק בעידן החדש אינו נייטראלי אלא מצביע על התפתחותה של תודעת נגד, אידיאולוגית הנוצרת בו כתוצאה מהטרנספורמציה הרוחנית. ככל שתודעת הנגד הרוחנית תחשף ליותר ויותר אינדווידואלים בתהליך הטמעותה בחברה המערבית, ותוך השתלטות תודעתית על הפרט, היא תשתלט על המרחב הציבורי והאזרחי, ללא צורך (בשלב זה) בגילויי מחאה פוליטית לעומתית. לטענת עבודה זו האידיאולוגיה הרוחנית מקיימת דפוס השתתפות פוליטי חדש וייחודי הבא לידי ביטוי בתנועה בו זמנית של הטמעה ובידול. מכאן, העידן החדש לא רק שאינו א-פוליטי, אלא שהוא מקיים ערוצי השתתפות פוליטית רב מימדיים, הכוללים פוליטיקה מסורתית, תנועות חברתיות חדשות שצמחו משנות ה-60 ואילך, מעורבות אזרחית, וכן פיתוחם של ערוצי השתתפות פוליטית חדשה. מניתוח מארג היחסים בין תרבות הנגד לעידן החדש, והגדרתם כיחסי המשך אבולוציוניים, מצביעה עבודה זו על צמיחתה של פוליטיקה רוחנית.

רשימת מקורות

Boggs, Carl. 2000. *The End of Politics Corporate Power and The Decline Of The Public Sphere*, New York: Guilford Press

Bainbridge, Sims William. 1997. *The Sociology of Religious Movements*, New York: Routledge

Browne, Kath and Dinnie Elizabeth. 2010. "New Age Spiritualities: Findhorn and the Sexual Self" In Browne Kath, Munt R. Sally and Yip K.T Andrew (eds.). *Queer Spiritual Spaces*. London: Ashgate, pp.169-197

Douglas, Mary and Tipton, M. Steven. 1982. *Religion and America Spirituality in a Secular Age*. Boston, Mass.: Beacon Press Books: Boston

Ellwood, S. Robert. 1999. *Mysticism and Religion*. New Yor: Seven Bridges Press

Hanegraaff, J. Wouter. 1998. *New Age Religion And Western Culture*. Albany: State University of New York Press

Heelas, Paul. and Woodhead, Linda. 2005. *The spiritual Revolution – Why Religion is Giving Way to Spirituality?*, Oxford: Blackwell

Wilber, Ken. 2006. *Integral Spirituality, A Startling New Role For Religion in the Modern and Postmodern World*. Boston, Mass.: Shambhala Publications

מושב ב' – הרצאה 3: "קבוצה גרמנית, ישראלית אני": שיח אשמה ותיקון

בעקבות השואה בסיפור מסע להודו

גב' כרמית רוזן אבן-זוהר (אוניברסיטת חיפה)

"קבוצה גרמנית, ישראלית אני", במילים חסכוניות וטעונויות אלה, פותחת רחל, מורה ליוגה בת קרוב לתשעים, את תיאור מסעה הראשון להודו אשר ערכה באמצע שנות השבעים. הקשר המסע מוכר היטב בדמיון הקולקטיבי הישראלי: הודו כיעד למסע רוחני. באמצעות חקר סיפורה האישי של יעל, נחשפת הודו בהקשר חדש, כזירה למסע המוביל גם לגרמניה, על משקלה הכבד, המיתי, בעולם היהודי-ישראלי. רחל מספרת את זיכרונותיה כאחת ממייסדות היוגה בישראל, ופורשת את סיפורה כאגדות ראשית מכוננות של זהותה כמורה ליוגה ושל ראשית היוגה בישראל. היא פורשת את סיפור המפגש האמביוולנטי בינה לבין הקבוצה הגרמנית, אליה הצטרפה במצוותו של מורה רוחני הודי. מאחורי הקלעים של סיפורה פועמת בשתיקה הדרמה המדממת של השואה, על התפקידים הברורים אשר היא מלהקת, של תוקפים וקרבתות,

וכן "vergangengheistbewaltigung" (בגרמנית: התמודדות עם העבר והשלמה איתו), שיח אשמה ותיקון שנוצר בעקבות השואה. מסעה של רחל להודו הינו מסע חניכה לכינון ואישור זהותה הפוסט-חילונית כמורה ליוגה מובילה. אולם סיפור היציאה למסע דווקא עם קבוצה גרמנית יוצרים מפנה חד בעלילה. המסע אל המזרח האחר, הנחשק והרוחני, של הודו, הופך למסע דובר גרמנית וספוג בצללי השואה, מסע למחוז חפיץ "הפוך בכיוונו" למה שביקשה לעצמה רחל מלכתחילה. בתוך המפגש עם הודו וההודים כ"אחר" מעורר תשוקה ופנטסיה, המזמין למידה והבנייה של דתיות חדשה, פוסט-חילונית ו"רוחנית", נארג המפגש עם הגרמנים כ"אחר" נוסף, מסמל אימה מחד, ומעורר כמיהה אל האירופיות מאידך. איתרתי את סיפורה האישי של רחל במסגרת מחקר הדוקטורט שלי בנושא סיפורי מסע להודו של נשים ישראליות. סיפורה של רחל, בנוי מאפיזודות סיפוריות עצמאיות, חלקן בעלות מאפיינים של אגדות קדושים. אלה מציגות את התיידדותה במהלך המסע עם גרמניה בשם מליטה משמן, ומובילות לנקודת שיא: התוודעותה של רחל לפעילותה של מליטה משמן בשירות הנאצים במסגרת מלחמת העולם השנייה. זאת באמצעות מפגשה של רחל עם ספרה של משמן, הממואר "Mein Weg in der Hitler Jugend", אשר פורסם ב-1963, ושהינו אבן-דרך בספרות העדות הווידוי הגרמנית על הפעולה הנאצית. סיפורה של רחל מציג גניאולוגיה נשית פוסט-חילונית ואלטרנטיבית, שושלת היברידיית שבראשה קדושה הודית ולה בנות גרמניות ויהודיות, המקיימות ביניהן שיח בתוך המרחב הרוחני שמסמלת הודו, המשמשת ליצירת קהילה מדומיינת ומרחב לימינאלי. בהרצאתי אבחן: כיצד שיח רוחני משפיע על עיצובו של סיפור מסעה להודו של רחל, לצד שיח "השואה והתקומה"? אתעכב על חקר ה"קונגלומרט" שמחזיק הסיפור האישי בשלבו בין שני קווי עלילה מוכרים בתרבות הישראלית: המסע הרוחני להודו והמסע לגרמניה של אחרי השואה.

פרצ'ק, רוני (2013). המסע אל צדו האחר של האני. זמנים: רבעון להיסטוריה, 122: 66-77.

קריסטבה, ג'וליה (2009). זרים לעצמנו. רסלינג: תל-אביב.

טרנר, ויקטור (2005). עליות לרגל כההליכים חברתיים. תרגמה: דפנה עמית. In א לימור, & א ריינר (Eds), עלייה לרגל: יהודים, נוצרים, מוסלמים: אסופת מאמרים. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

Propp, V. I. (1970). *Morphology of the folktale*. translated by laurence scott (and) with an introd. by svatava pirkova-jakobson. Austin: University of Texas Press.

מושב ב' – הרצאה 4: מימוש עצמי טראגי? רוחניות בפולחן השכול

ד"ר חזקי שוהם (אוניברסיטת בר אילן)

בדרך כלל, המושג "רוחניות" מזוהה בעידן המודרני עם עניינים אופטימיים של מימוש עצמי ועם קריאות להרמוניה בין גוף ונשמה. לעומת זאת, פולחן השכול בישראל, כמו במקומות אחרים בעולם, מנותח בדרך כלל במסגרת פולחני המדינה או מה שכינה הסוציולוג רוברט בלה "דת אזרחית". בהרצאתי אבקש לקשור בין שני העולמות כדי לטעון שהריטואלים והמיתוסים של פולחן השכול קושרים את המוות למען האומה עם מימוש עצמי נשגב ועם מעבר מקיום פיזי לקיום רוחני, כזיכרון. כדי לתמוך בטענה זו, אנתח את האופן שבו הריטואלים והמיתוסים של פולחן השכול בישראל מבליטים תמות אנתרופולוגיות מתרבות העידן החדש – אבל בהדגשת הממד הטראגי של ההתעלות הרוחנית.

מבחינה מתודולוגית, אעשה שימוש במקורות של התרבות הפופולרית כדי להציע היסטוריה אנתרופולוגית של הטקסים והמיתוסים של תרבות השכול הישראלית ושל המשמעויות שניתנות להם "מלמטה" יותר מאשר המשמעויות שהוכתבו "מלמעלה" מצד מקבלי החלטות או יזמים תרבותיים. כמקרה מבחן, אתמקד במשמעות העיצוב הטמפורלי של טקסי הזיכרון והמיתוסים העיקריים המשתקפים ב"ימים הנוראים של

הציונות" בשבועיים שאחרי פסח, כפי שהתעצבו מהקמת המדינה ואילך וקיבלו את הצורה המוכרת, ככלל, במהלך שנות השישים. מבחינה תיאורטית, ההרצאה נשענת על מגמות נאו-דורקהיימיניות המציעות לקחת ברצינות את המושג "דת" כביטוי "דת אזרחית". אבקש לעשות שימוש בכלי המחקר שמציע חקר הדת ההשוואתית כדי לנתח את מנהגי השכול והאבל הייחודיים לדת האזרחית הציונית/ישראלית, כדי לבדוק כיצד הם מציגים את המשמעות הקיומית של המוות למען הלאום עבור הפרט. ההיסטוריוזיה של פולחן השכול תאפשר להצביע על שני שלבים בתולדותיו, שיעמדו במרכז ההרצאה. עד לשנות השישים נשלטה תרבות זו בעיקרה על-ידי מיליטריזם אופטימי הממסגר את המוות בתוך סיפור לינארי של תקומה וגבורה וטוען שהקורבן לא היה לשווא. במהלך שנות השישים, וביתר שאת אחרי מלחמת יום כיפור, עבר הזרם המרכזי בפולחן השכול הישראלי למיליטריזם פסימי וטראגי המתמקד באובדן ובהחמזה שבמוות עצמו (בשעה שהדת האזרחית הרשמית מעולם לא נטשה את המיליטריזם האופטימי). בנרטיב האופטימי המוות למען האומה נתפס כרע הכרחי; ואילו בנרטיב הפסימי הוא נתפס כסוג של מימוש עצמי נשגב, שמעביר את הקורבן טרנסצנדנציה מקיומו החומרי הרגיל לקיום הרוחני של הזיכרון הקולקטיבי. תהליך זה התרחש כאשר העולם המערבי החל בהדרגה לפקפק בנרטיבים לינאריים ונאיביים של קדמה, כרקע לעליית העידן החדש שהציע אפשרויות לקיום אנושי שנמצאות מעבר ליומיום הרגיל ואינן נכללות בתפיסות לינאריות אלו. לסיום אבקש להשתמש בתפיסת הדת של דירקהיים כדי להנהיר את טיב הקשר הפרדוקסלי בין התעלות רוחנית לבין תפיסה פסימית של הקרבה למען הקולקטיב המתמקדת באובדן.

רשימת מקורות

Uri Ben-Eliezer, "Rethinking the Civil-Military Relations Paradigm: The Inverse Relation between Militarism and Praetorianism through the Example of Israel," *Comparative Political Studies* 30 (3) (1997): 356-374.

James E. Young, "When a Day Remembers: A Performative History of "Yom ha-Shoah"," *History and Memory*, Vol. 2, No. 2 (Winter, 1990), pp. 54-75.

Arieh Bruce Saposnik, Exorcising the "Angel of National Death": National and Individual Death (And Rebirth) in *Zionist Palestine, The Jewish Quarterly Review*, Vol. 95, No. 3 (Summer, 2005), pp. 557-578.

מעוז עזריהו, פולחני מדינה: חגיגות העצמאות והנצחת הנפלים בישראל 1956-1948 (שדה בוקר: אוניברסיטת בן גוריון, 1995).

Don Handelman and Elihu Katz, "State ceremonies of Israel – Remembrance Day and Independence Day," in *Don Handelman, Models and mirrors: towards an anthropology of public events* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), pp. 191-223.

Ophir Yarden, "The Sanctity of Mount Herzl and Independence Day in Israel's Civil Religion," *Sanctity of Time and Space in Tradition and Modernity*, A. Houtman (Ed.), 1998, pp. 317 - 348.

מושב ג'2: שיטת העבודה של ביירון קייטי (IBSR - Inquiry Based Stress)

(Reduction): מחקר ויישום

(חדר הסנאט, מגדל אשכול, קומה 29)

יו"ר המושב: ד"ר שחר לב ארי (המרכז הרפואי תל-אביב ואוניברסיטת תל אביב)

מושב ג'2 – הרצאה 1: שיטת העבודה של ביירון קייטי (IBSR): תיאוריה, מחקרים ויישום בישראל ובעולם

ד"ר שחר לב ארי (המרכז הרפואי תל-אביב ואוניברסיטת תל אביב)

IBSR הינה היישום הקליני לשיטת מדיטציה "העבודה (The work) שפותחה על ידי ביירון קייטי בשנת 1986. השיטה כוללת שני חלקים: החלק הראשון כולל זיהוי של המחשבות המעוררות מתח ומצוקה באופן מובנה ושיטתי. מחשבות אלו יכולות להיות מכל תחום, כך למשל בעיות רפואיות, דימוי גוף, קשרים בינאישיים. החלק השני של הטכניקה כולל חקירה של המחשבות הללו על ידי סדרה של שאלות:

1. האם זו האמת?
2. האם אני יכולה לדעת בודאות האם זו האמת?
3. כיצד אני מגיבה כאשר אני מאמינה במחשבה זו?
4. מי אני אהיה ללא מחשבה זו?

שלב זה הינו מדיטיבי ועל המשתתפים למצוא את התשובות הכנות והאותנטיות עבור 4 השאלות. בהמשך, המשתתפים מתרגלים היפוכים- לדוגמא- אם המחשבה המקורית הייתה – "הוא כועס עליי"

היפוך לעצמי- אני כועסת על עצמי

היפוך לניגוד- הוא לא כועס עליי

היפוך לאחר – אני כועסת עליו

שלב זה מאפשר למשתתף לחוות פרשנות אחרת של המציאות.

IBSR אינה דורשת ידע אינטלקטואלי, רוחני או דתי, אלא רצון להעמיק את המודעות העצמית.

הטכניקה תורגלה על ידי מאות אלפי אנשים ברחבי העולם ונחקרה על מגוון מדדים פסיכולוגים בקרב מדגמים שונים. כך למשל עלייה בתמיכה משפחתית נתפסת בקרב נשאות BRCA, הפחתת רמות שחיקה והגברת רווחה בקרב מורות בתיכון, שיפור התמודדות עם תפיסות מגבילות לגבי מצבם הרפואי בקרב נשאי HIV, וכן שיפור ברמות דחק, חרדה, דיכאון, תוקפנות, איכות חיים, שביעות רצון, איכות חיים ותחושת קוהרנטיות בקרב מדגמים שאינם קליניים.

ד"ר נעמי אפל (אוניברסיטת תל אביב)

IBSR הינה היישום הקליני לשיטת מדיטציה "העבודה (The work) שפותחה על ידי ביירון קייטי בשנת 1986. בדומה לטיפול קוגניטיבי- התנהגותי (CBT) קלאסי, שיטת זו מבוססת על ההנחה לפיה מחשבות ופרשנות לא פונקציונליות הן המקור המרכזי למצוקה ולהתנהגויות בעייתיות, אך תהליך ההבניה מחדש הקוגניטיבית שונה. בעוד שב-CBT, המטרה הינה לאתגר את המחשבות דרך רציונל ואובייקטיביות, ב-IBSR, החוכמה הפנימית מופעלת- שילוב סוגי ידיעה שונים כגון אבחנה, אינטואיציה, חוויות סנסוריות, למידה התנהגותית. זה החלק הפנימי בכל אדם שיודע וחוה אמת, המאפיין על ידי חוויה של שלווה ושקט, אשר התגליות הנובעות ממנו נחוות כהארה רגשית, כמעין חווית "אהה!"

IBSR משלב חקירה מעמיקה של המחשבות ביחד עם תהליך של ריחוק קוגניטיבי, אשר מטרתו להרחיק את האנשים מהמחשבות שלהם ולהכיר בהם כחלק נפרד מהם. שילוב זה מהווה כמעין גשר בין הגל השני והשלישי בגישה הקוגניטיבית-התנהגותית. מטרת הרצאה לסקור את שיטת IBSR בהשוואה לשיטות הגל השני והגל השלישי של CBT.

רשימת מקורות

Beck JS. *Cognitive Therapy: Basics and Beyond*. New York: The Guilford Press. 1995.

Hayes, SC. Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behavior Therapy* 2004; 35; 639–665.

Mitchell BK. *Loving what is*. New York: Three Rivers Press, 2002 .

Van Rhijn MO, Mitnik I, Lev-ari S. Inquiry-Based Stress Reduction: Another approach for questioning stressful thoughts. *Medical Research Archives* 2015; 1-16

מושב ג'2 – הרצאה 3: השפעת התערבות (reduction) על שחיקה ורווחה נפשית בקרב מורים (IBSR) Inquiry based stress

גב' קרן זפריני (אוניברסיטת תל אביב)

25%-40% מהמורים בארצות המערב חווים שחיקה ברמות גבוהות ונוטשים את מקצוע ההוראה בשל כך. ברמת הפרט, תופעת השחיקה נמצאה קשורה לתחלואה פיזית ונפשית ואף בסיכון מוגבר לתמותה. ברמה המערכתית, השחיקה מובילה למוסר עבודה ירוד ורמת ביצוע נמוכה, שמדרדרים את איכות ההוראה במערכת החינוך. דרכי ההתמודדות הקיימות היום לטיפול ומניעה של שחיקת מורים כוללות בעיקר שיטות לשיפור מיומנויות הפרט, השאובות מעולם העסקי ארגוני, כמו שיטות לניהול זמן, שיפור אסרטיביות ויכולות תקשורת. המגמה המתפתחת היום לטיפול בשחיקת מורים מתייחסת לשיטות לקידום בריאות נפשית, המבוססות על פסיכולוגיה חיובית וקשיבות. Inquiry Based Stress Reduction - IBSR היא היישום הקליני של שיטת חקירה מדיטטיבית, שפותחה על ידי ביירון קייטי בארה"ב הקרויה "העבודה" ("The Work"). השיטה מלמדת לזהות ולחקור מחשבות שמעוררות מתח וסבל והתנסות באמונות הפוכות למה שהמתרגל מאמין בו בחיי היומיום שלו. מטרת המחקר הייתה לבחון את השפעותיה של שיטת IBSR על מדדי שחיקה ורווחה נפשית בקרב מורים. ההתערבות שהותאמה במיוחד עבור אוכלוסיית המורים, התקיימה לאורך 12 שבועות בהתבסס על סילבוס מובנה של השיטה. המחקר הינו התערבותי, פרוספקטיבי, עם קבוצת ביקורת ללא הקצאה אקראית. ערכי המשתנים התלויים נמדדו לפני הניסוי ואחריו. מדגם המחקר הורכב מ-60 מורי בית ספר תיכוני במרכז הארץ, גברים ונשים. משתתפי שתי הקבוצות מילאו ארבעה שאלוני מדדים נפשיים ושאלון דמוגרפי. הערכת המשתנה הראשי נעשתה על ידי שאלון שחיקה מקצועית למורים-MBI, בנוסף העברי המקוצר, שמתחלק לשני מדדים- תשישות רגשית והגשמה אישית. בנוסף, נמדדו עוד שלושה מדדי משנה של רווחה ומצוקה נפשית: חווית לחץ הנתפשת על פי מדד ה-PSS, מצב הרוח על פי מדד

ה- PANAS (רגשות חיוביים ושליילים) וסימפטומים קליניים על פי מדד ה- DASS (מתח, חרדה ודיכאון).

עיבוד התוצאות נעשה באמצעות ניתוח שונות דו כיווני. לפני ואחרי ההתערבות רואיינו מורים מתוך קבוצת ההתערבות במסגרת של ראיון חצי מובנה. הנתונים שנבעו מהראיונות סווגו לנושאים מרכזיים ועברו ניתוח תמתי. השערת המחקר כי קבוצת ההתערבות תציג שיפור במדדי השחיקה והרווחה אוששה באופן מובהק במדדי השחיקה הנפשית: במדד התשישות הרגשית ($p=0.01$) ובמדד ההגשמה האישית ($p=0.035$). במדדי הרווחה והמצוקה הנפשית לא נמצא שיפור מובהק. מהמחקר הנוכחי עולה כי התערבות IBSR נמצאה כיעילה לשיפור השחיקה בקרב מורים וכי היא ניתנת ליישום עבור אוכלוסיית המורים בבית הספר. השיטה עשויה לשמש במערכת החינוך ככלי אשר יש בו בכדי לתמוך ולקדם את בריאותם הנפשית של עובדי ההוראה וכתוצאה מכך משפיעה באופן חיובי על תלמידים. יש בתוצאות אלו בכדי לעודד מחקרי המשך מבוקרים, שבהם תתבצע הקצאה אקראית במדגמים גדולים ומגוונים יותר בכדי לבסס את ממצאי המחקר הנוכחי.

רשימת מקורות

Mitchell BK. *Loving what is*. New York: Three Rivers Press, 2002.

Shnieder-Levi L, Zafrani K, Goldma Z, Mitnik I, Lev-Ari S. Inquiry-Based Stress Reduction (IBSR) meditation technique for teachers' burnout- A qualitative study . *Mind, Brain and Education*, 2017. DOI: 10.1111/mbe.12137.

Shnieder-Levi L, Zafrani K, Goldma Z, Mitnik I, Lev-Ari S. *Controlled trial of the Inquiry-Based Stress Reduction (IBSR) meditation technique for teachers' burnout*. (submitted, under review).

Van Rhijn MO, Mitnik I, Lev-ari S. Inquiry-Based Stress Reduction: Another approach for questioning stressful thoughts. *Medical Research Archives* 2015; 1-16. (<http://dx.doi.org/10.18103/mra.v2i1.191>)

מושב ג'2 – הרצאה 4: **השפעה של התערבות Inquiry Based Stress reduction (IBSR) על חווית הגמגום הכוללת, איכות החיים ומדדים פסיכולוגיים של מגממים מבוגרים, ניסוי קליני מבוקר אקראי**

גב' עמרית פלדמן (אוניברסיטת תל אביב)

רקע: גמגום הינו הפרעת דיבור נפוצה באוכלוסייה בכל הגילאים, שעלולה לגרום להפרעות בתזמון ובשטף הדיבור. גמגום התפתחותי עלול להופיע בתקופת הילדות, כאשר גמגום התפתחותי מתמשך הינו גמגום שהאדם המבוגר לא הצליח להתגבר עליו בתקופת ילדותו. תופעת הגמגום מלווה לא רק בהפרעה בתקשורת אלא לרוב גם בפגיעה באיכות החיים, במעמד החברתי, ברווחה הנפשית, בקבלה העצמית ובסיכוי להשתלבות בשוק העבודה.

מזה שנים מקובל לטפל בגמגום ע"י מרפא בדיבור, כאשר הטיפול מתמקד בעיקר בניהול הגמגום ובנייה מחודשת של תבניות הדיבור. טיפול זה יעיל בעיקר בתקופת הילדות ונמצא כי מבוגרים מגיבים פחות לטיפול כזה ולכן יש למצוא טיפולים יעילים יותר עבורם. יש צורך בשיפור חווית הגמגום הכוללת של מגממים מבוגרים, איכות חייהם, הפחתת תחושת החרדה, שיפור הגמישות הפסיכולוגית, שביעות הרצון מהחיים, הרווחה הפיזית, הנפשית והחברתית שלהם. חשוב לציין כי רק מחקרים מעטים עסקו במרכיבים הרגשיים והנפשיים של האדם המגמגם ולכן קיים צורך בפיתוח והערכה של התערבות מסוג זה עבור מגממים מבוגרים, שמתמודדים בחלק ניכר מחייהם עם הפרעה בשטף הדיבור והשלכותיה השונות.

לאחרונה הצטברו עדויות קליניות ונערכו מחקרים על יעילות שיטת Inquiry Based Stress Reduction (IBSR) כתכנית התערבות להפגת מתחים, לשיפור איכות החיים, איכות השינה, רווחה נפשית ורמת הדחק במדגמים של אוכלוסיות שונות, כגון: חולי ומבריאי סרטן, אוכלוסיית מורים, אנשים הסובלים מדיכאון ועוד. יחד עם זאת, עד כה לא מוכרות עבודות הבודקות את השפעתה של שיטת IBSR, היישום הקליני של

שיטת "העבודה" (The Work) של בירון קייטי, בקרב אוכלוסייה של מגמגמים מבוגרים. ההשערה היא, שתכנית התערבות המבוססת על שיטה זו תהיה יעילה לשיפור חווית הגמגום הכוללת ואיכות החיים בקרב מגמגמים מבוגרים. מטרת המחקר: לבחון את השפעת תכנית ההתערבות IBSR על חווית הגמגום הכוללת של מגמגמים מבוגרים, המאובחנים עם גמגום התפתחותי או נרכש ומעידים על חווית גמגום בינונית עד קשה, ועל מדדים משניים של רמת החרדה, איכות החיים, הגמישות הפסיכולוגית ושביעות הרצון מהחיים.

שיטות ושלבי המחקר: המחקר הינו ניסוי מבוקר אקראי. 56 מבוגרים מגמגמים יחולקו באופן אקראי לשתי קבוצות: א. קבוצת התערבות- תקבל סדנת IBSR הכוללת 12 מפגשים שבועיים בני 3.5 שעות, במסגרת ארגון אמב"י (ארגון המגמגמים בישראל). ב. קבוצת ביקורת- ימלאו את שאלוני המחקר בדומה לקבוצת ההתערבות ויישארו במעקב בלבד. כלי המחקר: שאלונים להערכת חווית הגמגום הכוללת, רמת חרדה, גמישות פסיכולוגית ושביעות רצון מהחיים. שיטות: ניתוח שונות למדידות חוזרות, מבחן פירסון ותיקון להשוואות מרובות. חצי מהמשתתפים גויסו והחלו במתווה המחקר. סיום המחקר צפוי בתחילת מאי 2018.

רשימת מקורות

Byron K. and Stephen M. *Loving What Is: Four Questions That Can Change Your Life*. New York: Three Rivers Press 2002.

Leufke R, Zilcha-Mano S, Feld A and Lev-ari S. Effects of "The Work" Meditation on Psychopathologic Symptoms- a Pilot Study. *Alternative and Complementary Therapies* 2013; 19(3):147- 152.

Carolyn C, Rachel E & Sam S. Stammering Therapy from the Inside: New Perspectives on Working with Young People and Adults 2013; 7: 227-260. UK: J&R press.

Perez H, Stoeckle J. Stuttering Clinical and research update. *Canadian Family Physician* 2016; 62(6):479-484.

Koedoot C, Bouwmans C, Franken M. C. and Stolk E. Quality of life in adults who stutter. *Journal of Communication Disorders* 2011;44:429-443 .

Klompas M, Ross E. Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: Personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders* 2004; 29(4): 275-305.

Craig A, Blungart E and Yvonne T. The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of Fluency Disorders* 2009; 34:61-71..

מושב ד'2: ליווי רוחני – פאנל

(אגף אמנויות, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: ד"ר פנינית רוסי-נצר (אוניברסיטת חיפה)

מושב ד'2 – הרצאה 1: ליווי רוחני באובדן ושכול פתאומי

מר אילן שריף (משרד הרווחה והשירותים החברתיים)

בכל שבוע מתרחשים בישראל כ-850 מקרי המוות. רובם כתוצאה ממחלות שאיפשרו פרידה לבני המשפחות מיקריהם. כעשרים מהם על רקע טראומתי ואליים כמו תאונות דרכים, רצח והתאבדות. מה ההשפעות של האירועים האלה על בני המשפחות שלהם? אנחנו יודעים שההשפעות הן רב מימדיות וניתן לראותן במימד הרגשי, במימד הקוגניטיבי, ביחסים הזוגיים, ההוריים ועל המשפחה המורחבת, ניתן לראות השפעות בריאותיות, השפעות תפקודיות קשות ועוד. למרות זאת, באופן היסטורי בחרה החברה הישראלית בעלת הדימוי העצמי של "חברה מודעת שכול", שלא להתייחס לבני משפחות אלה, ולהשאיר את הטיפול בקשיים שהם חווים- למשפחות עצמן ולקהילות בהן הן חיות.

בשנים האחרונות אנחנו עדים לתהליך הדרגתי של הכרה בזכויות בני משפחות שכולות על רקע אזרחי ובהם השכול הטראומטי, אך עדיין אנחנו נמצאים במצב בו

מערכת שירותי הרווחה מספקת מענים (מוגבלים גם הם) רק לכ- 5% מהמשפחות השכולות.

הכניסה המאוחרת יחסית של שירותי הרווחה לתחום הטיפול בשכול, והמשאבים המוגבלים אפשרו לבחון מחדש תפיסות ישנות של טיפול. תוך כדי בחינה מתמדת מה הצרכים הדחופים הנדרשים לבני משפחות אלה? אחד הדברים הראשונים שלמדנו הוא שלאנשים שונים יש צרכים שונים ושנחנו צריכים להרחיב את סל המענים למשפחות יותר מאשר קבוצות תמיכה טיפוליות או טיפול מסוים. כחלק מהחיפוש אחר מענים הגענו אל הליווי הרוחני לאחר חשיפה אליו במסגרת תכנית של "אשלים- ג'וינט ישראל". הליווי הרוחני על שלל הכלים המעוגנים בו מציע דרכים נוספות להתמודדות עם שכול.

עם זאת עדיין נותרו בפנינו שאלות לגבי החוסר במטפלים רוחניים ובהכשרה בכל הנוגע לליווי לאחר המוות (ולא ליווי לקראת המוות), רגולציה והסמכה, הכשרה גם לליווי קבוצתי רוחני, הכשרה של מלווים בשפות שונות ובעיקר בערבית ועוד.

מושב ד' – הרצאה 2: שילוב ליווי רוחני ביעוץ חינוכי

גב' תמי אומנסקי (משרד החינוך)

במרחב של הייעוץ החינוכי, עובדות היועצות יומיום עם צותי חינוך, ילדים, נוער והורים הנמצאים החל ממצבי התמודדות וקשיים יומיומיים דרך מצבי מצוקה שונים ועד מצבי משבר וטראומה. יותר ויותר ברור כי קיים צורך ויש צמא לתפיסה הוליסטית הרואה גם את הגוף, גם את הנפש וגם את רוח האדם ואולם המערכת מתקשה בדרך כלל לתת את האפשרות לגעת במרחב הוליסטי זה.

חיוני למצוא דרכים מגוונות ליצירת מקום לרוח, להמשגה ברורה, לדרכי עבודה המאפשרות מגע עם ראייה הוליסטית- דוגמת המיינדפולנס והליווי הרוחני. ראינו כבר כי כאשר ניתנת הלגיטימציה, מרחבים אלו מתחילים להתקיים.

יועצות המשתתפות בהשתלמות לשזירת התפיסה והכלים של הליווי הרוחני בעבודתן כבר מוצאות דרכים ליישם בתי הספר ובגנים, עם צוותים ובמעגלי עבודתן ומרגישות כי הנושא מאפשר מרחב חדש ועונה על צורך אמיתי.

עלינו להמשיך ולדייק את הפרקטיקות והמתודולוגיה שהתחלנו ליצור, כיצד מיישמים בתוך מערכת החינוך את המרחב הזה – תכנית ברורה, פינוי יחידות זמן ויצירת תכניות עבודה ישימות.

במקביל לכך יש לחקור ולהוכיח את האפקטיביות, כנדרש בתוך העולם המעשי שלנו על מנת ליצור שורשים ברי קיימא בתוך המערכת.

מושב ד'2 – הרצאה 3: התפתחות מקצוע הליווי הרוחני ושילובו במערכת

הבריאות

הרב מייק שולץ (הקריה הרפואית רמב"ם)

מקצוע הליווי הרוחני

הקמת העמותה לליווי רוחני ותפקידיה:

- פיקוח מקצועי
- הסמכת אנשי מקצוע
- אקרדיטציה של הכשרות
- המשך פיתוח עקרונות ההכשרה לעבודה קלינית ולהדרכה
- ועדת אתיקה
- פיתוח המקצוע
- עבודה עם הרשויות
- הרחבת התשתית לתעסוקה
- חיבור לגורמים מקבילים בחו"ל
- מרחב לעמיתים
- השתלמויות

ליווי רוחני והחברה הערבית

- כשמלווה ומלווה באים מדתות שונות
- חשיבות ההכרה בעולמות הרוח השונים הנפוצים בישראל כחלק מההכשרה בליווי רוחני
- אתגרים והזדמנויות בהכשרה בה משתתפים ערבים ויהודים
- הנסיון לקדם את המודעות ועניין בליווי רוחני בתוך החברה הערבית

ממצאים עיקריים מחקר הרוחניות וליווי הרוחני במערכת הבריאות

- מרכיבי הרוח
- השפעת רווחה רוחנית על הבריאות
- הליווי הרוחני ועולם evidence-based medicine

מושב ד' – הרצאה 4: **מחקרים בשילוב ליווי רוחני בעבודה בשדה**

ד"ר שירלי רינצקי (מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל)

במכון ברוקדייל התקיימו בשנים האחרונות מספר מחקרים ללמידת הנושא של שילוב מלווים רוחניים בעבודה עם זקנים, בתחומי אובדן וושכול ובשילוב הליווי הרוחני בעבודת היועצת. נחקרו דרכי העבודה והשמוש בכלים על ידי המלווים, גישות אנשי המקצוע במעגלים הקרובים ותפיסת מקבלי הליווי הרוחני עצמם. נשאלו השאלות מהו הליווי הרוחני, מהי תרומתו הייחודית הנתפסת, מהם החסמים והאתגרים לשילובו ומהן ההמלצות לעתיד.

גב' נאוה זוהר סייקס (ג'וינט ישראל אשלים)

מקצוע הליוי הרוחני התפתח באופן טביע לעולם בתי החולים, הוספיס, בתי אבות וליוי לזקנים. ואולם, לרוחניות בכלל וליוי רוחני בפרט יש מקום חשוב בליוי ילדים נוער צעירים ומשפחות במהלך החיים במשברים נורמטיביים ובטראומה, באובדן ובשכול. ההתאמה והפיתוח של המקצוע הן מבחינת המלווים הרוחניים עצמם והן מבחינת המערכות הנותנות שירות לאוכלוסיות אלו הוא אתגר משמעותי ובעיקר למציאת הדרכים להכשרת הלבבות, פיתוח מקצועי, יצירת שפה, תפיסה וכלים.

מושב 2ה': יחסי תלמידים-מורים רוחניים - פאנל

(הבית הישראלי, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: ד"ר שלומי מועלם (אוניברסיטת בר אילן)

מושב 2ה' – הרצאה 1: פרדוקסים ודילמות ביחסי מורה-תלמיד בדרך הרוחנית

מר עמיר פריימן (אוניברסיטת חיפה)

"הייתי פעם עם מורה טיבטי ידוע, ותלמיד שאל אותו, 'אם ההארה כולה נמצאת כבר בך, בשביל מה צריך גורו?' והמורה ענה לו, 'אתה צריך גורו כדי שיאמר לך שאינך צריך גורו!'"

ההרצאה תתבסס על ניסיוני ביחסים קרובים במשך 21 שנים עם מורה רוחני וכמאה ראיונות שערכתי עם מורים ותלמידים בדרכים ומסורות רוחניות שונות ברחבי העולם, ותעסוק ביחסים הטעונים, המורכבים, המאתגרים והמתגמלים שבין מורים רוחניים לתלמידיהם המובהקים, עם דגש על הפרדוקסים, הדילמות, הסתירות והלבטים שביחסים אלו.

בין המרואיינים שנכללו במחקר: מורי תובנה (סטיבן פולדר, כריסטופר טיטמוס), אנשי זן (גיל אלון, יעקב רז, דיאן המילטון ובארי מגיד), מורים בודהיסטים נוספים (תור גונן, איתמר בשן ויונתן הריסון), מורים סופיים (לוולין וון-לי, שייה' פאדללה),

מורי אדווייטה (מוג'י, ג'יימס שוורץ), נוצרים, יהודים ומורים לא מסורתיים (אנדרו כהן, טרי פאטן, סניאל בונדר), תלמידים של מורים אלו ואחרים וחוקרי הרוחניות מריאנה קפלן וקן וילבר.

כמה מהפרדוקסים והדילמות שבהם אגע בהרצאה הם "התמסרות ועצמאות – הילכו השניים יחדיו?", "מורה או חבר רוחני?", "יחסים אישיים או לא אישיים?", "אינטימיות רוחנית, אינטימיות מינית", "רוח וכסף", "של מי, בעצם, התובנה הזו?" ו"מה יוצא מזה למורה?". בהסתמך על ניסיונם של המרואיינים וניסיוני שלי, ועל ציטוטים מהספרות, אבהיר ואחדד את כל אחד מהם מבלי להציע להם פתרון.

טענתי היא כי לא רק שפרדוקסים ודילמות אלו ואחרים אינהרנטיים ליחסי מורה-תלמיד בדרך הרוחנית, אלא שאי-פתרונם וההתמודדות המתמשכת איתם נחוצים כדי שיחסים אלו יהיו וימשיכו להיות דינמיים, מתחדשים ופוריים.

רשימת מקורות

- Aivanhov, O.M., 1982. *What is a Spiritual Master?* Frejus, France: Prosveta
- Berzin, A. (2010). *Wise Teacher, Wise Student: Tibetan Approaches to a Healthy Relationship*. Ithaca, NY: Snow Lion Publications
- Caplan, M. (2011). *The Guru Question: The Perils and Rewards of Choosing a Spiritual Teacher*. Boulder, CO: Sounds True
- Feuerstein, G. (1990). *Holy madness: The shock tactics and radical teachings of crazy-wise adepts, holy fools, and rascal gurus*. New York: Paragon.
- Fischer, N. (1999). *The Teacher In the West*. Lion's Roar
<http://www.lionsroar.com/the-teacher-in-the-west>
- Johnston, C.M. (1991). *Necessary Wisdom*. ICD Press, Seattle, Washington
- Steiner, G. (2003). *Lessons of the Masters*. Cambridge, MA.: Harvard University Press
- Wach, J. (German 1925, English 1962) *Master and Disciple: Two Religio-Sociological Studies*. *The Journal of Religion* 42(1): 1–21.
- Wilber, K. (1999). *One Taste*. Boston: Shambhala

מושב ה'2 – הרצאה 2: יחסי מורה רוחני – תלמידים בתורה האנתרופוסופית:
כיצד ראה שטיינר את מקומו כמורה רוחני וכיצד ראו האנתרופוסופים במהלך
השנים קשר זה?

ד"ר גלעד גולדשמידט (המכללה האקדמית ע"ש דוד ילין, המכללה האקדמית תל-חי והמכללה
האקדמית אורנים)

יחסי מורה רוחני – תלמידים בתורה האנתרופוסופית: כיצד ראה שטיינר את מקומו
כמורה רוחני וכיצד ראו האנתרופוסופים במהלך השנים קשר זה?

רודולף שטיינר (1861 – 1925) היה סופר, מדען, עיתונאי, אמן ויותר מכל הוגה
ומורה רוחני שפעל בשלהי המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 (Hemleben, 1984).
שטיינר ייסד את התנועה האנתרופוסופית (1913) והיה מנהיגה עד למותו.

לשטיינר היו אלפי מעריצים, תלמידים ומכירים. הוא הרצה בארצות אירופה אלפי
הרצאות (יותר מ-6000), כתב יותר מ-30 ספרים והיה בקשר עם אנשים לאין
ספור מבני זמנו. כמו כן היו לו תלמידים אזוריים – אישיים, אותם הוא הדריך באופן
אישי ואינטנסיבי במה שהוא כינה: העבודה הפנימית מדיטיבית ברוח האנתרופוסופיה
(Steiner, 1947).

שטיינר ניסה לייסד דרך רוחנית מערבית, המבוססת על הישגי המערב בתחומי המדע,
הטכנולוגיה ובעיקר בהתבסס על צורת החשיבה והעיון של האנושות המערבית.
במקומות רבים בכתביו הוא מתייחס לצורך של בני אירופה ליצור דרך של התאמנות
אזורית ורוחנית הנכונה להם, ומבקר את צורות ההתאמנות המזרחיות, בטענו שאלו
אינן מתאימות לאדם המערבי (Steiner, 1964).

טענתו העיקרית במישור זה היתה, הן במישור הפילוסופי והן במישור האזוטרי,
שהמשימה של האדם בעת המודרנית היא לחזק את כוחות האני, כוחות
האינדיבידואליות והעוצמה האישית, את כוחות החשיבה הבהירה ומתוך כוחות אלו
עליו לבנות את דרך ההתאמנות האזוטרית. ביקורתו על הדרכים המזרחיות – יוגה,
בודהיזם, זן וכדומה – היתה שדרכים לא מאיינות את כוחות האני, כביכול מרוקנות
אותו מתוכנו ולכן הן אינן מתאימות יותר לאדם המערבי. שאלתו היתה: כיצד ניתן
לחזק כל-כך את כוחות החשיבה, את כוחות המרכז הפנימי של האדם, כך שהוא יוכל
להתרומם בעזרתם לחוויות רוחניות, אישיות, אינדיבידואליות ועצמאיות (שם).

בהקשר זה הוא ראה בצורה מאוד ייחודית את מעמדו ותפקידו כמורה רוחני. תפקידו הנו רק ללוות את תלמידיו, להראות להם את הדרך אבל לעולם לא להובילם כמעין מנהיג או גורו. שטיינר סלד מכל פולחן אישיות והתרחק כמיטב יכולתו מתלמידים הרואים בו מורה וגורו בסגנון המזרחי. תפקידו לדבריו היה בדיוק כמו מורה בכל תחום ידע אחר: עליו רק להביא את תוצאות מחקריו, את הידע שהוא גילה באמצעות מחקריו הרוחיים, להנגיש אותו לציבור ולהביא לפני האנשים הרוצים בכך את האפשרויות להתפתחות פנימית.

בהרצאה אתאר על סמך הבסיס המובא בזאת את:

- דרך ההכרה האנתרופוסופית
- תפקידו של שטיינר כמורה רוחני בעיני עצמו ובעיני תלמידיו
- הדרך הרוחנית האנתרופוסופית בהקשר של חופש, מנהיגות ואוטונומיה
- שאלת האדם הבוגר - אנתרופוסופיה, לעומת הילד – חינוך ולדורף בהקשר זה

רשימת מקורות

- Hemleben, J. (1984). *Rudolf Steiner*. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.
- Steiner, R. (1947). *Knowledge of the Higher Worlds and Its Attainment*. London: Rudolf Steiner Press.
- Steiner, R. (1964). *The Philosophy of Freedom*. London: Rudolf Steiner Press.
- Steiner, R. (1972). *An Outline of Occult Science*. New York: Anthroposophic Press.
- Steiner, R. (2008). *Theosophy: An Introduction to the Supersensible Knowledge of the World and the Destination of Man*. New York: Steiner Books.
- Zander, H. (2007). *Anthroposophie in Deutschland*. Goettingen: Vandenhoeck & Ruprecht

המדריך והפילוסוף המתלמד

פרופ' לידיה אמיר (המכללה האקדמית בית ברל)

נושא היחסים המתקיימים בין המורים לפילוסופיה (מדריכים) לבין תלמידיהם (שוליות) כמעט ולא נחקר, לפחות במערב. על בסיס ניתוח דוגמאות היסטוריות מתוך ביוגרפיות, מכתבים, וכתבים פילוסופיים, ניתן, ראשית, לחשוף את התלות ההדדית של המדריך והמתלמד הניזונה מצרכים חזקים אך לא זהים; שנית, לנתח את הבעיות המרכזיות הניצבות בפניהם; ושלישית, לבחון טכניקות הוראה שפילוסופים השתמשו בהן לאורך ההיסטוריה כניסיון למנוע או לפתור בעיות אלה.

מבחינת המתלמד, עדויות היסטוריות מעידות על צורך עז למצוא מורה, על נכונות לנסיעות ארוכות ושינויים מרחיקי לכת כדי להצטרף אל אדם זה. אף אם המורה אינו נגיש פיזית, והמתלמד מתוודה אליו מתוך ספרים, מתקיימים עיקרי האפיונים של היחסים בין המתלמד והמורה, כמו הזיקה והדיאלוג רב-השנים אף עם אדם מת, כמו גם הרצון להשתחרר מהשפעה זו. לעיתים, המורה נשאר בגדר אידיאל דמיוני, אותו משהו המתלמד לנגד עיניו ולאורו הוא בוחן את התקדמותו.

המתח העיקרי אצל המורה הפילוסוף הוא בין המספיקות-העצמית שלו לכאורה לבין הזדקקותו לחניך. המורה זקוק לחניך לא פחות מאשר הלז זקוק למורה אך מטעמים שונים, שלעיתים אינם הולמים את צרכי המתלמד. על טעמים אלה נמנים הצורך באלמוות, הצורך לברוח מהבידוד החברתי והבדידות המתלווה אליו, הצורך לשכנע בשל ספקות עצמיים, הצורך לחלוק את האמת אף במחיר סכנת חיים.

עם הזמן, שלוש בעיות הקשורות זו בזו יכולות להיווצר בין הפילוסוף-המדריך והפילוסוף-המתלמד: פולחן אישיות, קשר ארוטי בו נעשה שימוש לרעה על ידי המורה (הטרדה מינית) או על ידי התלמיד (התאהבות במורה במקום בפילוסופיה), ויחסים המתקלקלים לרב בשל הצורך של שניהם באוטונומיה, בשל רצון המורה להשפיע ובשל רצון גדל והולך של התלמיד לאי-תלות.

רבים נתנו דעתם על סוגיות אלה ועל הדרכים להתמודד איתן, ביניהם הסוקרטיים העתיקים (אשין, אפלטון, קסנופון) והמודרניים (בלסון, פופר, אינשטיין, אגסי), הקיניקאים ומקביליהם במזרח, מורי הזן והטאואיזם, פילוסופים מודרניים מוקדמים (בייקון, מונטיין) ומוקדמים פחות (דיקארט וספינוזה), ואלו שכמו שפטסברי, ניטשה

וקירקגור ראו את הפילוסופיה כדרך טראנספורמטיבית. התפישה של אוגוסטינוס הקדוש את המורה הפנימי כישוע והחלופות המודרניות שלו (קרטיזיאנים, נטורליסטים ופרוידיאנים) תרמו את מושג ההוראה ללא-מורה והיוו גם מקור חשוב של רעיונות אודות החינוך-העצמי הפילוסופי.

המתחים המאפיינים סוגיה זו מתמצים במתח של המורה כמגלם אידיאל של מספיקות-עצמית וכנזקק לחניך, ובמתח בין הצורך במורה לבין תביעת הפילוסופיה עצמה לחינוך-עצמי. הפתרונות שניתנו במהלך ההיסטוריה של הפילוסופיה התמקדו בחינוך לחינוך-עצמי או בהרחקת התלמיד לפני שיוצרו בעיות. ניתן לזהות שלוש דרכים עיקריות להשגת מטרות אלה: הוראת פילוסופיה כמתנה, לימוד פילוסופיה כחינוך ללא מורה, ודרכים לא שגרתיות לקידום האוטונומיה של החניך, כגון אלימות, התעללות או ניצול לרעה, הומור ולעג. המשותף לכל הדרכים האלו הוא ניסיון מושכל להימנע מהבעיות האפשריות הטמונות בקשר התלומדי בין המורה והתלמיד, החוטא למטרה, שהיא האוטונומיה של החניך.

רשימת מקורות

בנוסף לכתבי הפילוסופים עצמם, מכתביהם והביוגרפיות שלהם, הנה כמה ספרי עזר:

Agassi, Joseph. 1993. *A Philosopher's Apprentice: In Karl Popper's Workshop*. Amsterdam: Rodopi.

Amir, Lydia. 2009. "Amicus Plato, sed Magis Amica Veritas (Plato I Love, but I Love Truth More)". In *Philosophische Lehrjahre: Beiträge zum kritischen Selbstverständnis Philosophischer Praxis*. T. Gutknecht, T. Polednitschek, T. Stölzel (Hg.) (eds.). Münster: LIT-Verlag (Schriften der Internationalen Gesellschaft für Philosophische Praxis, Band 1), 151-172 .

Amir, Lydia. 2011. "The Role of the Teacher in Philosophers' Self-Education". In *Die Sprache der Freiheit. Philosophische Praxis und Kunst und Religion*. T. Gutknecht, T. Polednitschek, P. Morstein (eds.). Münster: LIT-Verlag) Jahrbuch der Internationalen Gesellschaft für Philosophische Praxis, Band 4,(143-183.

Amir, Lydia. *Taking Philosophy Seriously*. 2018. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Press.

Blacker, David J. 1997. *Dying to Teach: The Educator's Search for Immortality*. New York, NY: Teachers College Press.

Landini, Gregory. 2007. *Wittgenstein's Apprenticeship with Russell*. Cambridge: Cambridge University Press.

Malcolm, Norman. 1984. *Ludwig Wittgenstein: A Memoir, with "A Biographical Sketch" by G. H. von Wright*. Oxford: Oxford University Press.

Rorty, Oksenberg Amélie, ed. 1998. *Philosophers on Education: New Historical Perspectives*. London: Routledge.

Turner, Susan M., and Gareth B. Matthews, eds. 1998. *The Philosopher's Child: Critical Perspectives on the Western Tradition*. Rochester, NY: University of Rochester Press.

מושב 2': פרקטיקות מדיטיביות: מחקרי מוח ופיזיולוגיה

(רחבת הספינה, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: פרופ' נדב דוידוביץ' (אוניברסיטת בן גוריון בנגב)

מושב 2' – הרצאה 1: **תפיסת זמן וחווית הזמן בחסך תפיסתי**

פרופ' יוסי גליקסון (אוניברסיטת בר אילן)

הניבוי שחשיפה לחסך תפיסתי תשפיע על מצב התודעה (תיצור מצב דיסוציאטיבי, חוויה מחוץ לגוף, שינויים מהותיים בתפיסת הזמן ובתפיסת המרחב) ועל חווית הזמן (הזמן נמרח, הזמן איטי, החוויה היא מחוץ לזמן) עומד במרכז ההרצאה. לא ניתן להתעלם מההבדלים האינדיבידואליים הגדולים, הנראים בקרב משתתפי המחקר, שעל תוצאותיו אדווח כאן. מצד שני, ההבדלים האינדיבידואליים האלה הן בחוויה הן בביצוע מטלה הבוחנת תפיסת זמן מאפשרים לנו הזדמנות לנסות לגשר בין הפנומנולוגיה של חווית הזמן לבין הביצוע של המטלה (הפקת זמנים). במחקר הזה המשתתפים, שהינם מנוסים במדיטציה (עם ניסיון מצטבר בין 182 ל-7280 שעות), שהו במשך 20 דקות בתא ייחודי, בצורת ביצה, שהיה מואר באור צבעוני (לבן, אדום, כחול). מראש היה ברור שהמצב הניסויי כאן יאפשר שקיעה (immersion) בחוויה, ולכן גם להגברת הסיכוי לשינוי מצב התודעה בקרב המשתתפים. הניסוי כלל רישום אלקטרופיזיולוגי (לא נדווח כאן), ביצוע של מטלה של הפקת זמנים (4, 8, 16, ו-32 שניות), דווח על אודות החוויה הסובייקטיבית במהלך הניסוי, וראיון חצי-מובנה בסוף

הניסוי. בהרצאה, אדווח על החוויה הסובייקטיבית—ובמיוחד החוויה הטמפורלית כאן—וכן על הביצוע של המטלה של הפקת זמנים, ועל דרך ניתוח הנתונים (שימוש במודל פסיכופיזי, המניח קשר לוגריתמי בין משך הפקת הזמן לבין משך הזמן המבוקש), והתבוננות בפרמטרים של המודל—הממוצע, החותך והשיפוע—ברמת הפרט. השערת העבודה הייתה שחשיפה (ושקיעה) בחסך תפיסתי שכזה תגרום להארכה של משכי הזמן המופקים. אולם, מספר פרופילים לפני-אחרי בפונקציה הפסיכופיזית חזרו על עצמם בנתונים, ולכן בהמשך המשתתפים סווגו לקבוצתם על-פי פרופיל משותף. פרופיל זה לאו דווקא תאם את השערת המחקר. כאשר התייחסו המשתתפים לחוויה הסובייקטיבית שלהם במהלך הניסוי, מספר משתתפים דווחו על "העדר זמן", אחרים על "האטה של הזמן", אחרים על "אריכות של הזמן", וכד'. האתגר כאן היה לגשר בין פרופיל הביצוע של הפקת הזמנים לבין החוויה הסובייקטיבית על אודות הזמן. למחקר גם תרומה מתודולוגית, גם תרומה אמפירית, והוא גם רלוונטי למחקרים הבוחנים את הקשר בין מצב דיכאוני לבין חווית הזמן, כי המחקר הנוכחי מצביע על דרך נאותה לחקר ההשפעה המצבית. כמו כן, אתייחס לחשיבות הימצאותם של הבדלים אינדיבידואליים בחוויה ובביצוע, ועל מכשולים מתודולוגיים מסוימים שיש לקחת בחשבון במחקרי המשך. ההרצאה מסתמכת (בין היתר) על המאמר הזה שפרסמנו לאחרונה:

Glicksohn, J., Berkovich-Ohana, A., Mauro, F., & Ben-Soussan, T. D. (2017). Time perception and the experience of time when immersed in an altered sensory environment. *Frontiers in Human Neuroscience*, 11, article 487.

רשימת מקורות

Avant, L. L. (1965). Vision in the Ganzfeld. *Psychol. Bull.* 64, 246–258. doi: 10.1037/h0022208

Gadassik, A. (2016). Perceptual cells: James Turrell's vision machines between two paracinemas. *Leonardo* 49, 303–316. doi: 10.1162/LEON_a_01283

Glicksohn, J. (1992). Subjective time estimation in altered sensory environments. *Environ. Behav.* 24, 634–652. doi: 10.1177/0013916592245004

- Glicksohn, J. (2001). Temporal cognition and the phenomenology of time: a multiplicative function for apparent duration. *Conscious. Cogn.* 10, 1–25. doi: 10.1006/ccog.2000.0468
- Mason, O. J., and Brady, F. (2009). The psychotomimetic effects of short-term sensory deprivation. *J. Nerv. Ment. Dis.* 197, 783–785. doi: 10.1097/NMD.0b013e3181b9760b
- Marcusson-Clavertz, D., Terhune, D. B., and Cardeña, E. (2012). Individual differences and state effects on mind-wandering: hypnotizability, dissociation, and sensory homogenization. *Conscious. Cogn.* 21, 1097–1108. doi: 10.1016/j.concog.2012.04.002
- Suedfeld, P. (1980). *Restricted Environmental Stimulation: Research and Clinical Applications*. New York, NY: John Wiley.
- Wackermann, J., Pütz, P., and Allefeld, C. (2008). Ganzfeld-induced hallucinatory experience, its phenomenology and cerebral electrophysiology. *Cortex* 44, 1364–1378. doi: 10.1016/j.cortex.2007.05.003
- Wackermann, J., Pütz, P., Büchi, S., Strauch, I., and Lehmann, D. (2002). Brain electrical activity and subjective experience during altered states of consciousness: ganzfeld and hypnagogic states. *Int. J. Psychophysiol.* 46, 123–146. doi: 10.1016/S0167-8760(02)00070-3

ד"ר אביבה ברקוביץ' - אוחנה (אוניברסיטת חיפה)

מחקר מוחי מצטבר מראה כי תרגול מיינדפולנס (במסורת הויפאסאנה) משפיע על הרשת המוחית המכונה רשת ה"דיפולט" (דהיינו רשת ברירת המחדל). מחקר מצטבר מראה כי הרשת הזו פעילה כאשר הנבדקים נזכרים באופן אקטיבי בזיכרונות אפיזודיים מעברם, מתכננים את עתידם, עסוקים במחשבות העוסקות בקבלת החלטות אישיות או עסוקים בדימוי העצמי – כיצד אני נראה בעיני אחרים. בנוסף, רשת הדיפולט פעילה כאשר מחשבתם של הנבדקים נודדת באופן פסיבי (חלימה בהקיץ, ובאנגלית mind-wandering), תופעה שנחקרת רבות בעשור וחצי האחרונים. מחקר מראה כי תופעה זו נפוצה ביותר (כמחצית מהזמן למעשה), וכן שיש לכך היבטים שליליים מסוימים כמו רגשות שליליים או רומינציה (עיסוק יתר בבעיה, כאשר הופכים בה שוב ושוב, בדרך שמובילה להעצמה של המצוקה. דפוס חשיבה זה נמצא במחקרים שונים כגורם לחרדה ולדיכאון).

במחקר פורץ דרך, שנערך בקנדה לפני כעשור, נמצאו אצל מתרגלים שעברו שמונה שבועות של מיינדפולנס, ביחס לקבוצת ביקורת, ירידה בפעילות באזורים של רשת ברירת המחדל ועלייה בפעילות באזורים התומכים במודעות לתחושות הגוף והחויה הגופנית. מחקרים נוספים הראו כי בזמן תרגול מדיטציה, פעילות רשת ברירת המחדל נמוכה יותר במתרגלים ביחס לקבוצת ביקורת. תופעה זו נצפתה גם כמצב (בזמן תרגול מדיטציה) וגם כתכונה (כשינויים בתפקוד ואפילו במבנה המוח).

אם כן, הממצאים הצטברו והראו כי מתרגלי ויפאסנה ומיינדפולנס המצויים בזמן התרגול עצמו עסוקים יותר בעיבוד תחושותי וגופני ופחות בעיבוד מחשבתי הקשור לדימוי העצמי, ביחס לתפקוד המוחי שלהם בזמן מנוחה או ביחס לתפקוד המוחי של קבוצת ביקורת שאינן כה מיומנות בתרגול. כלומר, במקום נדידת מחשבות, המוח המתורגל במדיטציה מביא יותר תשומת לב קשבית לחוויה התחושתית, כאן (בגוף)

ועכשיו (בהווה). ניתן להבין ממצא זה באופן אינטואיטיבי יותר כביטוי ביולוגי לסיסמה 'להיות כאן ועכשיו'.

רשימת מקורות

- Berkovich-Ohana, A., Harel, M., Hahamy, A., Arieli, A., & Malach, R. (2016). Alterations in Task-induced activity and resting-state fluctuations in visual and DMN areas revealed in long-term meditators. *NeuroImage*, 135, 125–134.
- Berkovich-Ohana, A., Harel, M., Hahamy-Dubossarsky, A., Arieli, A., & Malach, R. (2016). Default network reduced functional connectivity in meditators negatively correlates with meditation expertise. *Data in Brief*, 8, 910–914.
- Dor-Ziderman, Y., Ataria, Y., Fulder, S., Goldstein, A., & Berkovich-Ohana, A. (2016). Self-Specific Processing in the Meditating Brain: A MEG Neurophenomenological Study. *Neuroscience of Consciousness*, 1, 1–13. <https://doi.org/10.1093/nc/niw019>
- Dor-Ziderman, Y., Berkovich-Ohana, A., Glicksohn, J., & Goldstein, A. (2013). Mindfulness-induced selflessness: A MEG neurophenomenological study. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7, 582. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00582>.

מושב 2' – הרצאה 3: **מדיטציית הריבוע - ממצאים התנהגותיים ומוחיים**

ד"ר טל דותן בן שושן (Research Institute for Neuroscience, Education and Didactics,)
(Italy)

למרות שמדעי המוח החלו בשנים האחרונות לחקור יותר ויותר לעומק את התהליכים המוחיים המתווכים את השפעות המדיטציה על ההכרה ועל המצב הרגשי והקוגניטיבי, ישנה התייחסות מועטה ביותר להשפעת מדיטציה בתנועה. יחד עם זאת, ישנם מספר מחקרים המראים את החשיבות של מדיטציה בתנועה. לאחרונה הוצגה מדיטציית הריבוע, אשר הוכחה כבעלת השפעה חיובית על יצירתיות, תפיסת זמן ומרחב

בהשוואה למספר קבוצות ביקורת. כמו כן, נמצא כי מדיטציית הריבוע מגבירה את היכולת לרפלקטיביות, גמישות מחשבתית ויכולת קריאה בקרב נבדקים דיסלקטיים.

מדיטציית הריבוע כוללת עמידה בפינה אחת של הריבוע ועשיית צעד לפינותיו השונות, בהתאם להוראות מילוליות של רצף תנועות ספציפיות. היא דורשת מצב של תשומת מוגברת וקואורדינציה. לאחרונה, נערך מחקר אשר בחן את היצירתיות והקואורדינציה בעקבות מדיטציית הריבוע ואייקידו. תוצאות המחקר הראו כי מדיטציית הריבוע הייתה מלווה ביצירתיות וביכולת קואורדינציה גבוהות יותר בהשוואה לקבוצת האייקידו. בנוסף, נמצאה קורלציה בין רמת היצירתיות והקואורדינציה. תוצאות מחקר זה מדגישות את החשיבות של הפעלת פלג הגוף הימני והשמאלי באופן מתואם ואת הקשר בין תנועה ויצירתיות. הוכח גם שבעזרת מדיטציית הריבוע ניתן לשפר קשיבות (מיינדפולנס) וויסות רגשי בהשוואה למדיטציית נשימה, וכן להגביר את הקישוריות המוחית באזורים האחראיים לוויסות רגשי, ללמידה ולזיכרון.

מבחינה אלקטרו-פיזיולוגית, נמצא כי מדיטציית הריבוע משפרת את הקישוריות העצבית, בשונה מקבוצת ביקורת ורבליית ולקבוצת ביקורת מוטורית בעלת מספר אפשרויות פעולה מעטות יותר. מעניין לציין כי השינויים האלו תאמו את השיפור ביצירתיות, ובכך מחזקים את הרעיון המתיחס לקשר בין קישוריות עצבית ליצירתיות. לאחרונה נמצא כי בשונה מקבוצת ביקורת של הליכה רגילה, מדיטציית הריבוע שיפרה סינכרוניזציה עצבית בקרב חולי אלצהיימר. חשוב לציין כי ביחס לטכניקות אחרות של תנועה מודעת, כגון טיי צי ואייקידו, יש למדיטציית הריבוע מספר יתרונות, היות והיא יכולה להתבצע בפרק זמן קצר, באופן קל לביצוע וכן בשטח אימון מצומצם, ולכן היא עשויה להתאים לאוכלוסיות שונות, כגון לקויי למידה. בהרצאה הנוכחית אדון במנגנונים האלקטרו-פיזיולוגיים המתווכים שיפור הקוגניטיבי והרגשי בעקבות מדיטציה בתנועה תוך התמקדות בסינכרוניזציה וקישוריות עצבית. בנוסף, נדון בחשיבות התוצאות לגבי התפתחות מוחית תקינה ולגבי להזדקנות.

- Ben-Soussan T.D., Berkovich-Ohana A., Glicksohn J., (2017). Attentional Effort, Mindfulness and Altered States of Consciousness experiences following Quadrato Motor Training. *Mindfulness*. DOI: 10.1007/s12671-015-0469-5.
- Lasaponara, S., Mauro, F., Carducci, F., Quattrocchi, C. C., Errante, Y., Paoletti, P., Dotan Ben-Soussan T. (2017). Increased Alpha Band Functional Connectivity Following the Quadrato Motor Training: A Longitudinal Study. *Frontiers in human neuroscience*, 11.
- Lasaponara, S., Mauro, F., T. Dotan Ben-Soussan, et al. (2016). Electrophysiological indexes of eyes open and closed resting states conditions following the Quadrato Motor Training: a longitudinal study. *International Journal of Bioelectromagnetism* , 99 - 108, 2016.
- Pesce C., Croce R., Ben-Soussan T. D., Vazou S., McCullick B., Tomporowski P. et al. (2016). Variability of practice as an interface between motor and cognitive development promotion. *Int. J. Sport Exerc. Psychol.*
- Ben-Soussan T.D., Berkovich-Ohana A., Piervincenzi C., Glicksohn J., Carducci F., (2015). Embodied cognitive flexibility and neuroplasticity following Quadrato Motor Training. *Frontiers in Psychology* .
- Ben-Soussan, T. D., Piervincenzi, C., Venditti, S., Verdone, L., Caserta, M., & Carducci, F., (2015). Increased cerebellar volume and BDNF level following sensorimotor training. *Synapse*, vol. 69 , pp. 1-6, 2015 .
- Venditti, S., Verdone, L., Caserta, M., Pesce, C., Ben-Soussan, T. D., Creating well-being: Increased creativity and proNGF decrease following Quadrato Motor Training (2015). *BioMed Research International*, 1155/2015/275062.
- Ben-Soussan T. D., Avirame K., Glicksohn, J., Goldstein, A., Harpaz, Y., Ben-Shachar, M. (2014). Changes in cerebellar activity and inter-hemispheric coherence

accompany improved reading performance following Quadrato Motor Training.
Front. Syst. *Neurosci.* 8:81 .

Ben-Soussan, T. D., Berkovich-Ohana, A., Glicksohn, J., & Goldstein, A. (2014). A suspended act: increased reflectivity and gender-dependent electrophysiological change following Quadrato Motor Training. *Frontiers in Psychology*, 5, 55 .

Dotan Ben-Soussan, T.*, Glicksohn, J., Berkovich- Ohana, A., Donchin, O., Goldstein, A. (2013). Moving into the Square and out of the Box: Effects of Quadrato Motor Training on Cognitive Flexibility and EEG coherence. *Plos ONE* 8:e55023.

מושב 2' – הרצאה 4: מיינדפולנס ושולי התודעה

ד"ר אייל רוזנשטריך (המרכז האקדמי פרס)

התפישה הרווחת היא כי תרגול מדיטציית מיינדפולנס מביא את הרגע הנוכחי אל מרכז התודעה. עם זאת, תיאוריות עדכניות מציעות כי מיינדפולנס קשור יותר לרגישות מוגברת לעיבוד מידע המתבצע בשולי התודעה. בעבודה זו בחנו תיאוריות אלה באמצעות טכניקות קוגניטיביות וסטטיסטיות בשלושה מחקרים. בניסוי הראשון השתמשנו בטכניקה המגבירה את תחושת המוכרות כלפי מלים המוצגות במטלת זיכרון, אך רק כאשר הנבדקים אינם מודעים לה. ממצאי הניסוי הראו כי נבדקי קבוצת הביקורת חשו מוכרות מוגברת כלפי מלים שנלמדו וכלפי מלים שלא נלמדו, בעוד שנבדקי קבוצת המיינדפולנס חשו מוכרות מוגברת רק כלפי מלים שנלמדו. בניסוי השני מדדנו את הזיכרון למלים חיוביות, שליליות וניטרליות תוך שימוש בטכניקה מקובלת להפרדה סטטיסטית בין תהליכי שליפה מודעים (recollection) ולא מודעים (familiarity). הממצאים הראו כי לא היה הבדל בין קבוצת המיינדפולנס לביקורת בשימוש בתהליך השליפה המודע, אך קבוצת המיינדפולנס השתמשה יותר בתהליך השליפה הלא מודע עבור מלים ניטרליות. לבסוף, במחקר השלישי נבדק הקשר בין

חמישה ממדי המיינדפולנס לבין תהליכי השליפה המודעים והלא מודעים. לא נמצא קשר בין תהליך השליפה המודע לבין ממדי המיינדפולנס, אך נמצא כי התהליך הלא מודע היה קשור בממד ההתבוננות פנימה. ממצאים אלה מחזקים את הרעיון כי השפעתה המרכזית של מדיטציית המיינדפולנס היא על עיבוד מידע בשולי התודעה ולא דווקא במרכזה.

רשימת מקורות

- Norman, E. (2016). Metacognition and mindfulness: the role of fringe consciousness. *Mindfulness*, 1–6. doi:10.1007/s12671-016-0494-z.
- Rosenstreich, E., & Ruderman, L. (2016). Not sensitive yet less biased: a signal detection view on the mindfulness-attention-memory connection. *Consciousness and Cognition*, 43, 48–56.
- Rosenstreich, E., & Goshen-Gottstein, Y. (2015). Recollection-based retrieval is influenced by contextual variation at encoding but not at retrieval. *PloS One*, 10(7), e0130403.
- Jankowski, T., & Holas, P. (2014). Metacognitive model of mindfulness. *Consciousness and Cognition*, 28, 64–80.
- Lloyd, M., Szani, A., Rubenstein, K., Colgary, C., & Pereira-Pasarin, L. (2016) A brief mindfulness exercise before retrieval reduces recognition memory false alarms. *Mindfulness*, 7(3), 606–613

סבב שלישי של מושבים מקבילים

מושב 3א'

(אודיטוריום, ספרייה)

I- רוחניות בטבע

יו"ר המושב: פרופ' נורית בירד-דוד (אוניברסיטת חיפה)

מושב 3א' – הרצאה 1: **התגלמות הרוח בטבע**

גב' ליה נאור (אוניברסיטת חיפה)

מחקר זה עוסק בהיבטים התראפויטיים של תהליכים תראפויטיים בטבע לשם צמיחה והתפתחות. המתודה האיכותנית של תיאוריה מעוגנת שדה חשפה את עיקרי התהליך בטבע והדגישה את הרוחניות כמרכזית לתהליך. ראיונות עומק נערכו בקרב שלושים מטפלים ומנחים מארצות שונות שמובילים תהליכי שינוי וצמיחה בטבע בקרב האוכלוסיה הכללית. מניתוח נתוני המחקר רוחניות בטבע נחשפה כבעלת מאפיינים ייחודיים. המשתתפים מתארים אספקטים רוחניים על ידי תיאורים כגון אחדות ושייכות אשר נחווים בטבע בפועל בדרך המאפשרת חיבור עמוק ואותנטי. החיבור אל הרוחניות בטבע נחשף כתהליך טבעי במפגש של האדם עם מרחבי הטבע המגלמים עוצמה, מחזוריות, הגדול ומעבר לאישי באופן קונקרטי. ממצאי המחקר מדגישים את האופן הייחודי שבה הטבע מגלם אספקטים אלו דרך חוויה פיזית וסנסורית התורמת לחיבור טבעי ו"ארצי" אל הרוחני.

רשימת מקורות

Beringer, A. (2000). In search of the sacred: A conceptual analysis of spirituality. *Journal of Experiential Education*, 23(3), 157-165.

Bron Taylor (2001) Earth and Nature-Based Spirituality (Part I): From Deep Ecology to Radical Environmentalism, *Religion*, 31:2, 175-193, DOI: 10.1006/reli.2000.0256

Foster, I. M., & Borrie, W. T. (2011). A Phenomenology of Spiritual Experiences in *Wilderness: Relating Self, Culture and Wilderness*.

Heintzman, P. (2013, January). Spiritual outcomes of park experience: A synthesis of recent social science research. In *The George Wright Forum* (Vol. 30, No. 3, pp. 273-279). George Wright Society.

Heintzman, P. (2003). The wilderness experience and spirituality what recent research tells us. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 74(6), 27-32.

Knapp, C. E., & Smith, T. E. (2005). *Exploring the Power of Solo, Silence, and Solitude*. Association for Experiential Education. 3775 Iris Ave., Suite 4, Boulder, CO 80304.

Marsh, P. E. (2008). Backcountry adventure as spiritual development: A means-end study. *Journal of Experiential Education*, 30(3), 290-293.

Piff, P. K., Dietze, P., Feinberg, M., Stancato, D. M., & Keltner, D. (2015). Awe, the small self, and prosocial behavior. *Journal of personality and social psychology*, 108(6), 883.

Peter Ashley (2007) Toward an Understanding and Definition of Wilderness Spirituality, *Australian Geographer*, 38:1, 53-69, DOI: 10.1080/00049180601175865

Richards, P. S., Sanders, P. W., Lea, T., McBride, J. A., & Allen, G. E. (2015). Bringing spiritually oriented psychotherapies into the health care mainstream: A call for worldwide collaboration. *Spirituality in Clinical Practice*, 2(3), 169.

Terhaar, T. L. (2009). Evolutionary Advantages of Intense Spiritual Experience in Nature. *Journal for the Study of Religion, Nature & Culture*, 3.(3)

White, D. D., & Hendee, J. C. (2000). Primal hypotheses: The relationship between naturalness, solitude, and the wilderness experience benefits of development of self, development of community, and spiritual development.

מר עמית בן דוד (אוניברסיטת חיפה)

מחקר זה עוסק בשינויים והאדפטציות שעל המטפל לעבור על מנת לצאת מחדר הטיפולים אל הטבע. מתוך ראיונות העומק שהתרחשו עד כה ניתן להסיק כי המימד הרוחני הוא פרמטר חשוב ביציאת המטפל אל הטבע. המשתתפים במחקר מציינים שני ערוצים מרכזיים לחיבור רוחני לטבע. האחד מומשג דרך הלא מודע הקולקטיבי והשני דרך השלישי האנליטי. הלא מודע הקולקטיבי הוא המרחב וסט המחשבות שאנו חולקים עם המרחב הטבעי. אותו ערוץ רחב שמקשר בין הצמחים, החיות ובני האדם דרך ארכיטיפים משותפים. השלישי האנליטי מכיל בתוכו משתתף סמוי וגלוי שמקדם את התהליך הטיפולי מעצם היותו שם. בכל עת. השלישי מצידו האחד נוצר ממערכת היחסים ההדדית בין המטפל למטופל ומצידו השני הוא נמצא שם בכל רגע נתון. הטבע הוא שלישי פעיל וחי במערכת היחסים הזו.

רשימת מקורות

- Aizenstat, S. (1995). Jungian psychology and the world unconscious. *Ecopsychology: Restoring the Earth, Healing the Mind* , 92-100.
- Blurton Jones, N. G., Hawkes, K., & O'Connell, J. F. (2002). Antiquity of postreproductive life: Are there modern impacts on hunter-gatherer postreproductive life spans? *American Journal of Human Biology*, 14(2), 184-205.
- Bourguignon, E. (1973). *Religion, altered states of consciousness, and social change* The Ohio State University Press.
- Ogden, T. H. (1992). The primitive edge of experience. (pp. 122-188) Jason Aronson.
- Ogden, T. H. (2004). The analytic third: Implications for psychoanalytic theory and technique. *The Psychoanalytic Quarterly*, 73(1), 167-195

מר איל מרגולין (האוניברסיטה העברית ירושלים)

הרצאה זו תתמקד בהצגת ממצאי מחקר איכותני שנערך בין השנים 2015-2016 בקרב בני נוער שהשתתפו במסע טיפולי במדבר לנוער בסיכון. שאלות המחקר התמקדו בשני עולמות תוכן: 1. כיצד המסע נחוה על ידי משתתפיו – מהי המשמעות שהמשתתפים מקנים למסע ולמרכיביו? 2. באילו אופנים המסע הקריין על המשך חייהם: כיצד הוא נוכח בחייהם? כיצד השפיע עליהם?

מתודולוגיית המחקר נשענה על מסורת המחקר הפנומנולוגית המניחה שניתן להבין תופעות מתוך חקירת המשמעות הסובייקטיבית של אלו החווים אותן (Denzin & Lincoln, 2000). הנתונים נאספו על ידי ראיונות עומק עם ארבעה-עשר בני נוער (בנים ובנות), ונותחו בגישת הניתוח התמטי (Clarke, 2008). ניתוח הממצאים העלה שלוש תמות מארגנות מרכזיות: א. סוגי משמעויות הניתנות לחוויות המסע ב. מאפייני המסע המאפשרים את האופן בו הוא נחוה ג. צורות נוכחות של המסע בהמשך חייהם של המשתתפים.

במהלך ההרצאה אתמקד בווריאציות מתוך התמות שניתן להבין כחוויות רוחניות של התפתחות וגדילה. כך לדוגמא אעסוק במסע כחוויה של אותנטיות ("הורדת מסכות") ומציאת משמעות אישית ("גילוי פנימי"). כמו כן, אתייחס לאספקטים של הטבע, ובפרט המדבר, שנחו על ידי המרואיינים כמקדמים חוויות בעלות איכויות רוחניות, כגון: המדבר כממקד התבוננות פנימית, המדבר כמקדם שקט פנימי, והמדבר כמעצים את היכולת להיות במגע עם התרחשויות פנימיות כגון רגשות ומחשבות. בנוסף, תעסוק ההרצאה באפשרות להתבונן בחוויות אלו ובתהליכים שמתרחשים במסע מתוך פריזמה טיפולית – פסיכו-תרפויטית. אתייחס לשאלות כגון – מהם התהליכים הטיפוליים שקורים במסע? ומה תפקידו ותרומתו של הטבע לתהליך זה?

לסיום אתייחס לאפשרות שהמסעות במדבר מהווים תחליף לתהליכי התפתחות רוחניים שטקסי חניכה מסורתיים מלאו בעבר (Gennep, 1960), ולמקום שהטבע תפס בהם 2012 (Gass, Gillis, & Rusell). אבחן את האפשרות שהעדרם של המבנים התרבותיים המסורתיים היום יוצר ואקום המעצים את האתגרים מולם עומדים בני הנוער בימנו ויתכן שאף מחריף את הקשיים הנפשיים עמם הם מתמודדים (Mead, 1996) (Twenge, Joiner, Rogers, & Martin, 2017).

Clarke, V. (2008). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative reaserch in psychology*, 77-101.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research*. Thousands oaks: Sage.

Gass, M. A., Gillis, H. L., & Rusell, K. C. (2012). Nature's rule in andventure therapy. In M. A. Gass, H. L. Gillis, & K. C. Rusell, *Adventure Therapy: Theory, Research and Practice* (pp. 95-108). New-York: Routlege.

Gennep, A. V. (1960). *The rites of passage*. London: Routledge & K. Paul.

Mead, M. (1996). *Crossroads: the quest for contemporary rites of passage*. Chicago: Open Court.

Twenge, J. M., Joiner, T. E., Rogers, M. L., & Martin, G. N. (2017). Increases in Depressive Symptoms, Suicide-Related Outcomes, and Suicide Rates Among U.S. Adolescents After 2010 and Links to Increased New Media Screen Time. *Clinical Psychological Science*, 1-15.

מושב א'3

II- רוחניות ומיניות

יו"ר המושב: ד"ר הגר להב (המכללה האקדמית ספיר)

מושב א'3 – הרצאה 1: הלכות הנידה, כדרך לשליטה במיניות הנשים מפוקו ועד

לרב עובדיה יוסף

עו"ד הילה נדב כרמל (Adam Mickiewicz University)

במאה ה 19 החל שיח על מיניות שנמשך עד היום. השיח כפי שטען פוקו בחיבורו "תולדות המיניות" הוא מערכת חשיבה שמעצבת את התודעה של פרטים וקבוצה.

השיח כולל מרכיבים לשוניים, נורמות, מוסכמות, קטגוריות ותפיסות שדרכה מתעצבת תפיסת המציאות. לפיכך גם פרשנות המציאות מותנית בשיח.

תחום המיניות האנושית, הפך לתחום מרובה שיח, וייצר הגדרות להתנהגות מינית "נכונה" או "נורמאלית" לעומת "סוטה" או "לא מקובלת". משהחל השיח על מיניות, החלה גם תופעה של הסדרת המיניות. ההסדרה על מיניות קבעה את ההתנהגות המינית המותרת לעומת האסורה ומהי ה"אמת".

בשירות ה"אמת" ניתנו תפקידים לרופאים, פסיכולוגים, פסיכיאטרים ואנשי דת לקבוע מהי התנהגות נאותה. "האמת" אינה מוחלטת ומשתנה מזמן לזמן, אולם אין חשיבות לכח שכן כשידע חובר לכח הוא הופך "לאמת".

אחד התחומים ביהדות שסובל מריבוי שיח, שכאמור נותן כח ושליטה בידי הרבנים, הוא תחום הנידה. היה זה הרב עובדיה יוסף שטען "ובאמת שחומרא בזה באה לידי קולא שמלבד מה שגורמות לבעליהן על ידי פרישתן מהם הרהורי עברה הקשים מעברה ולפעמים גם להשחתת זרע לבטלה [...] ועוד שהן מברכות על טבילתן ברכה לבטלה כיון שהן טהורות בלאו הכי".

הרב עובדיה יוסף קרא להחזיר את השליטה בהלכות הנידה לרבנים ולא להשארן לידי הנשים, שאינן רגישות די לדידו לצורכיהם המיניים של הגברים ומשכך מחמירות. יש כאן אפוא מאבק על השליטה במיניות. הלכות נידה יוצרות את השרה שבו באים לידי ביטוי תשוקה ודיכוי, שליטה גברית ועצמאות נשית. בדיקה הלכתית מעלה אף תמיהות לגבי המצווה, עת בתקופת חז"ל איחדו את הלכות הנידה והלכות הזיבה, עיון במקורות הקודמים מעלה כי האישה כלל לא נחשבה לטמאה בנידתה מלכתחילה, עיוות היסטורי זה נוגע גם הוא לשליטה.

מושב 3א' – הרצאה 2: טבילה: בין צרכים של הגוף לבין צרכים של הנפש

ד"ר ענבל סיקורל (המכללה האקדמית אשקלון) וד"ר נעמי סילמן (המכללה האקדמית אשקלון)

הלכות הנידה מטילות מגבלות על מקומן החברתי של נשים באמצעות הבניית תקופת הדימום ושבעת הימים שאחריו, כמטמאת וכמחייבת בסופה טבילה במקווה לשם היטהרות. מגבלות אלו מהוות בסיס להבניית זהות הנשים כפרטים, כדתיות, וכחלק מקהילה דתית לאומית. לפיכך, לעתים קרובות הלכות הנידה נמצאות במשאים ומתנים מרובי שחקנים: בין נשים לבני זוגן, לקהילותיהן ולחברה הסובבת.

בראיונות שערכנו, עלתה נטייה של נשים דתיות לאומיות כיום, לדון בישום הלכות הנידה ובקונפליקטים שהם מעוררים. נשים מתארות את ההכנות לטבילה גם במונחים של ציפייה לחוויה רוחנית משמעותית ולחוויה זוגית משמעותית שכוללת את חידוש יחסי האישות. בנוסף, נשים מבטאות מחשבות המערערות על חלק מהמוסכמות בהקשר של מנהגי הנידה. מחשבות אלו עולות בו זמנית במרחב האישי, הזוגי, וכן בדיונים קהילתיים ואף במרחב הציבורי של רשת האינטרנט. נמצא כי נשים יוצאות בעיקר כנגד הפסיקה הרבנית הגברית המגדירה את האוטונומיה הנשית על גופה, מיניותה ופוריותה.

ההרצאה תבחן את הדרכים בהן השיח הציבורי העכשווי, הן במנהגים האישיים סביב הנידה, מוביל לעיצוב מחודש של זהות האישה הדתית ומקומה המגדרי, המגזרי, הרוחני והמעמדי ומהווה משא ומתן עקיף אל מול הממסד הרבני הגברי.

רשימת מקורות

ינאי-ונטורה, גלית (2014). זהויות פמיניסטיות אורתודוקסיות בישראל – מבט חדש על פמיניזם ומבט חדש על אורתודוקסיה, מגדר: כתב עת אקדמי רב תחומי למגדר ופמיניזם.

לנדס דוד (2012). אידיאולוגיה פן-הלכתית והסובייקט האורתודוקסי המודרני: בעקבות סלבו ז'יז'ק. בתוך: א. רוזנק וד. שרייבר (עורכים): הקשרים רעיוניים ואידיאולוגיים גלויים וסמויים ירושלים: מאגנס, מכון ון ליר, 218-246.

קרבל-טובי, מיכל (2016). עובדי מדינה: הציונות הדתית ומשא הגיור הממלכתי, סוציולוגיה ישראלית: יח (1):7-30.

Dunnivant, Nicki C. and Roberts, Tomi-Ann, (2013). Restriction and Renewal, Pollution and Power, Constraint and Community: The Paradoxes of Religious Women's Experiences of Menstruation, *Sex-Roles*, 68 (1-2)121- 131.

Israel-Cohen, Yael (2012). *Between Feminism and Orthodox Judaism: Resistance, Identity, and Religious Change in Israel*, Leiden; Boston: Brill.

מושב א'3 – הרצאה 3: שינויים בתפיסת הגבריות ובפרקטיקות מיניות בקרב גברים שעברו סדנאות התפתחות מינית רוחניות

גב' מיכל מעיין דון (אוניברסיטת בר אילן)

בשנים האחרונות, בישראל ובעולם, המהפכה המינית שתחילתה בשנות ה-60 של המאה הקודמת, הולכת ומקבלת כיוון רוחני בדרך תרגול תורת ה"טנטרה" שמקורה בהודו, ו"מיניות שמאנית", שמקורה בתרבויות פגאניות, והמושג "מיניות מקודשת" הולך ומקבל מקום בשוק הרוחניות וההתפתחות האישית. אני משתתפת ומנחה סדנאות כאלו בארץ ובעולם, לצדי עוברים את התהליך גברים רבים. הסדנאות וחיי הקהילה מכוונת למיניות אינטימית, כולית, המשלבת חיבור לכל החושים והגוף, מעצימה ביטוי רגשי, מתוך מודעות ולקייחת אחריות בוגרת על הגבולות במרחב המיני, וחקירה של האנרגיה המינית והתמרתה לכדי טקסיות שמאנית למצבים של התעלות רוחנית.

במסגרת עבודת גמר בקורס "מבוא ללימודי גבריות" עם ד"ר ירון שוורץ, חקרתי את ההשפעה שיש להשתתפות בסדנאות מיניות רוחנית והצטרפות לקהילות "מיניות מקודשת" על שלושה גברים. בניתי שאלון וראיינתי אותם בנוגע לתפיסות הגבריות ולפרקטיקות המיניות שלהם בעבר ובהווה, שלושתם בני המעמד הבינוני, בעלי מקצועות חופשיים, מצליחנים בתוך האידאל התרבותי הנכון, משתפי פעולה עם

ההגמוניה, שבחרו לשנות את דפוסי שיתוף הפעולה ולנוע בין שימור הפריבילגיות, לסגנון גברי תרפויטי ועד לפרו פמיניסטיות.

זו התחלה של מחקר אודות ההשפעה של התנסויות במסגרת סדנאות מיניות ורוחניות והשפעתם על הדרך שבה הגברים "עושים" את הגבריות שלהם. מעט מחקר נעשה על גבריות בהיבט מגדרי ועוד פחות על מיניות גברית ומיניות גברית בשינוי. מחקר ראשוני זה מאפשר בחינה של השפעת קבוצות תרגול רוחני על פרקטיקות מיניות של גברים, מנקודת מבט חברתית מגדרית. מהם השינויים בפרקטיקות המיניות שלהם? האם ההבניה של החשק המיני הגברי משתחררת מהנחות מוצא של התאמה בין מין ומגדר והאם ההגדרות המנרמלות והממסגרות של "מה גברים צריכים להיות" מתרחבות? מהו השינוי בחיי היום יום הגבריים והמיניים של מבוגרים המשתתפים בתהליכים שכאלו? האם זהות גברית יכולה להיות הבניה שעוברת שינוי אל מול הנרטיב ש"כל הגברים אותו הדבר"?

מהמחקר עולה שבהצטרפם לקהילה בה פרקטיקות שוליים גבריות הפכו למרכזיות, והשיח משתף בתוכו גם מיניות גברית בעלת אספקטים נשיים, השתנו באופן משמעותי המבנים בשיח הגברי שלהם. בולט שהם מדברים על הוספה של "התסריט האינטימי", מבלי שהם מוותרים גם על התסריטים האחרים. המרואיינים תיארו הבניה מחודשת של החשק המיני כתוצאה מבחינה מחודשת של ההתאמה בין מין ומגדר. הם מספרים שאימצו במידה מסוימת את שפת האינטימיות בהבנתם את המיניות שלהם עצמם, והגדילו את הידע שלהם אודות הגוף והמיניות שלהם. עולה מדבריהם שהרגישות של גופם שהייתה דחוקה לשוליים ומרוכזת באיבר המין נפתחה להיות "נקבוביתית" והעור מאפשר פתיחות אינטימיות. הם מצליחים להתעלות מעל השיח שמערים על גברים לחשוב שמשימתם היחידה היא לחדור, לנקב ולפלוש לספירה הנשית בעודם מכירים בבחירה שלהם להיכנס אל תוך עצמם ולהרשות לאישה להיכנס אליהם, בחוויה הגופנית, הרגשית והאנרגטית.

קוגל, ר. 2009. גבירותיות, הוצאת פרדס (פרקים נבחרים).

Bertone, C., & Ferrero Camoletto, R. 2009. Beyond the sex machine? Sexual practices and masculinity in adult men's heterosexual accounts. *Journal of Gender Studies*, 18(4):369–386.

Doull, M., Oliffe, J., Knight, R., & Shoveller, J. a. 2013. Sex and Straight Young Men: Challenging and Endorsing Hegemonic Masculinities and Gender Regimes. *Men and Masculinities*, 16(3):329–346.

Gilmore, David. 1990. Excerpts from: *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. New Haven: Yale University. pp. 220-231.

Kimmel, Michael S. 2001. Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. Chap. 3 (pp. 29-41) in Theodore F. Cohen, ed. *Men and Masculinities: A Text Reader*. Toronto, Canada: Wadsworth.

Doull, M., Oliffe, J., Knight, R., & Shoveller, J. a. 2013. Sex and Straight Young Men: Challenging and Endorsing Hegemonic Masculinities and Gender Regimes. *Men and Masculinities*, 16(3):329–346.

מושב ג'3

(חדר הסנאט, מגדל אשכול, קומה 29)

י"ר המושב: פרופ' אריה לזר (אוניברסיטת אריאל)

מושב ג'3 – הרצאה 1: רוחניות, עבודת רגש ותוצאות עבודה

גב' סמדר ווינשטיין (אוניברסיטת בר אילן) וד"ר נדב גבאי (אוניברסיטת אריאל)

המחקר הסוציו-ארגוני בעשור האחרון מפנה תשומת לב הולכת וגוברת לנושא של רוחניות במקום העבודה. מחקרים בתחום טוענים שעובדים המחזיקים בהשקפות רוחניות מאופיינים בנטייה לדפוסי חשיבה חיובית ומראים כי נטייה זו משפרת באופן דרמטי את ביצועי העובדים והארגון. עם זאת, גוף המחקר הנוכחי על רוחניות סובל משלושה חסרונות משמעותיים: ראשית, לא קיימת הבחנה ברורה בין רוחניות לדתיות, בין היתר משום שהמחקרים נערכים בקרב עובדים בעלי אמונה נוצרית שמטשטשת בין אמונה דתית לרוחנית; שנית, למרות הטענות החוזרות ונשנות על קשר חיובי בין רוחניות למאפיינים של פסיכולוגיה חיובית שתורמים לביצועים, בולט היעדרו של מחקר אמפירי- כמותי על הקשר שבין רוחניות לעבודת רגש (Hochschild, 1983) במקום העבודה; שלישית, ביצועי העובדים נמדדים באופן סובייקטיבי בעיקר באמצעות שאלוני דיווח עצמי או באמצעות הערכות מנהלים. לא קיימים בתחום מחקרים שבודקים ביצועי עובדים באמצעות מדדים אובייקטיביים של תפוקה. המחקר הנוכחי, שנערך בשיטת המחקר המשולב נעשה בקרב 182 נציגי שירות ומכירה בשלושה מוקדים טלפוניים בארגון פיננסי גדול שמעודד תעסוקת חרדים ודתיים, ביקש לפתור את שלושת הבעיות שתוארו לעיל. ראשית, המחקר בדק את תרומתן הייחודיות של הרוחניות ושל הדתיות לביצועי העובדים באמצעות בדיקה השוואתית של ארבע קבוצות מובחנות: רוחניים דתיים, רוחניים שאינם דתיים, דתיים שאינם רוחניים ועובדים שאינם דתיים ואינם רוחניים. שנית, עבור כל אחת מארבעת הקבוצות המחקר בחן את השפעתן של אסטרטגיות שונות של עבודת רגש- משחק עמוק ומשחק שטוח - על ביצועי העובדים בניסיון להבין את המנגנון הסוציו-רגשי שבאמצעותו משפיעה הרוחניות על ביצועי העובדים. שלישית, בנוסף לנתונים שנאספו באמצעות שאלונים, המחקר בחן את ביצועי העובדים באמצעות מגוון של מדדי תפוקה אובייקטיביים שסופקו על ידי הארגון. מדדים אלה כללו נתונים ממוחשבים של התפוקה, הערכות מנהלים וסקרי הערכת לקוחות. לאחר סיום השלב הכמותי נערכו ראיונות עומק עם נציגים משלושת המוקדים אשר איששו את התוצאות הכמותיות.

ממצאי המחקר מלמדים על הבדלים מובהקים בביצועי העובדים בארבעת הקבוצות הנבחנות, ובמיוחד בין הרוחניים הדתיים והרוחניים הלא דתיים, ומאשררים את הצורך להבחין בין דתיות לרוחניות. כמו כן נמצא כי אסטרטגיות עבודת הרגש עובדות בצורה הפוכה עבור רוחניים ועבור דתיים. בעוד שמשחק עמוק מעלה את הביצועים בקרב עובדים רוחניים שאינם דתיים, בקרב עובדים דתיים הוא מחליש את הביצועים. לעומת זאת, למשחק שטוח השפעה חיובית על ביצועי עובדים דתיים ולא נמצא לו קשר לביצועי עובדים רוחניים שאינם דתיים. ממצאים אלה מאוששים את הטענה התיאורטית, שעד כה לא נבדקה באופן אמפירי ושיטתי, כי קיים הבדל משמעותי בין רוחניות לא דתית לרוחניות דתית מבחינת ביצועי עובדים ושהקשר החיובי בין רוחניות לא דתית לביצועים במקום העבודה נובע מפרקטיקות קוגניטיביות ורגשיות של פסיכולוגיה חיובית.

רשימת מקורות

גודמן, י' ופישר, ש' (2004) להבנתן של חילוניות ודתיות בישראל: תיזת החילון והלופות מושגיות. בתוך י' גודמן וי' יונה (עורכים) מערבולת הזהויות: דיון ביקורתי בדתיות ובחילוניות בישראל (עמ' 346-390). ירושלים ותל אביב: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד.

ויינשטיין, ס. רז, א. (2013) "ניהול רגש בקרב נציגי שירות במוקד חילוני וחרדי" משאבי אנוש, הוצאת איוש פיתוח כישורי אנוש (311-312) 14-21.

קלין-אורון, א. רוז-מדבר, מ. (2010). "חילוני להלכה, רליגיוזי למעשה: יחס הניו-איג' הישראלי להלכה." סוציולוגיה ישראלית יב' (1): 57-81.

Benefiel, M., Fry, L. W., & Geigle, D. (2014). Spirituality and religion in the workplace: History, theory, and research. *Psychology of Religion and Spirituality*, 6(3), 175

Byrne, C. J., Morton, D. M., & Dahling, J. J. (2011). Spirituality, religion, and emotional labor in the workplace. *Journal of management, spirituality & religion*, 8(4), 299-315

Chawla, V., & Guda, S. (2010). Individual spirituality at work and its relationship with job satisfaction, propensity to leave and job commitment an exploratory study among sales professionals. *Journal of Human values*, 16(2), 157-167

Elkins, D. N., Hedstrom, L. J., Hughes, L. L., Leaf, J. A., & Saunders, C. (1988). Toward a humanistic-phenomenological spirituality definition, description, and measurement. *Journal of humanistic Psychology*, 28(4), 5-18

Grandey, A. (2003). When 'the show must go on': Surface acting and deep acting as Determinants of emotional exhaustion and peer-rated service delivery. *Academy of Management Journal*, 46 (1), 86-96

Hochschild, A.R. (1983). *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley University of California Press

מושב ג'3 – הרצאה 2: הפסיכולוגיה של הנשמה: מבט חדש על מושג הפסיכופתולוגיה

ד"ר ליאורה בירנבאום

עולם הטיפול הרגשי מושתת על תורות פסיכולוגיות מוכרות ומשתמש במושג הפסיכופתולוגיה כדי לתאר סימנים וסימפטומים המאפיינים את ההפרעות הנפשיות השונות. הפתולוגיה היא תיאור הליקוי, אשר מתוך חקר הנורמה מצביע על סטייה ניכרת ממנה (אליצור, טיאנו, מוניץ, ונוימן, 1995).

סטייה זו מוסברת לרוב על ידי תורשה, תופעה מולדת או על ידי סביבה: כתהליכי התפתחות פסיכולוגיים של הפרט במהלך חייו.

במהלך 15 השנים האחרונות, התפתח דרך עבודתי הטיפולית גוף ידע מקביל: "הפסיכולוגיה של הנשמה", שמושתת על מחקר פנומנולוגי – אקספלורטיבי (צבר בן יהושע, 2002), ובו מרכיב הרוח, התודעה או הנשמה, הוא מוקד ההתבוננות. מחקר זה מתבונן על תופעה לא שגרתית בעולם הפסיכולוגיה, בה המטפל אוסף מידע באמצעות תקשור ומשלב אותו בתהליכי ההערכה וההתערבות. כך צמח גוף ידע שמניח כי תהליכי ההתפתחות הטרום פיסיים של הרוח עשויים לשמש בסיס חדש להבנת המציאות הרגשית של הפרט.

תקשור הוא שימוש בתודעה ככלי חקירה (בירנבאום, 2016) שנשען על הסברה הפיזיקאלית קוונטית כי התודעה היא מבנה אחד שלם חובק כל, שמסוגל להתבונן בעצמו (Conte, 2008) ולהיות אינטר-קומוניקטיבי באמצעות "שלוחותיו" הפרסונאליות (בירנבאום, 2016).

מידע מטאפיסי זה, של תהליכי התהוות טראנספרסונאליים מראה כי מאחורי כל תכונה או "הפרעה" ישנו רעיון, אידאה מופשטת שמשמשת במציאות הפיסית כדי לבטא עצמה (אפלטון, 1979). מאחורי כל רעיון מפשט מצויה תנועה אנרגטית של חלקיק במרחב, שניתנת לתיאור מתמטי-פיזיקאלי.

ראיית המטאפיסי, ה"אחד", המתבטא במגוון דרכים בעולם הפיסי מאתגרת מושגים כמו "נורמה" "פתולוגיה" ו"חריגות" ומציגה אותם כפרדוקסאליים לתפישת השלם. בנוסף, אם מדובר ב"אחד" הרי שכל חלק בו פועל גם בשרות הכלל.

מטרות ההרצאה הן: א. להציג את הפרדוקס, המתקיים בין התפישה הפסיכופתולוגית השגרתית לראייה המטאפיזית. הראשונה מבוססת על טווח נפשי נורמלי מול חריג ופתולוגי. השנייה רואה בכל תנועות של התודעה, שמתנסה במציאות שבעבורה היא "לא נורמאלית". הראשונה מתבוננת על טבע האישיות, הפועלת במרחב דחוס ואיטי, חרדה לקיומה ומשתמשת באסטרטגיות הגנה והישרדות. השנייה מתבוננת על הטבע כחופשי וכנצחי וכמבטא רעיונות בעלי ערך באשר הם.

ב. בהינתן האמור נעסוק בשאלות כמו: האם יש משמעות גבוהה למושג החריגות? מהו הייעוד ההתפתחותי שמסתתר מאחורי מה שנראה כחריג? מהי התרומה הקולקטיבית שמאפשר "תסמין פתולוגי"? ומדוע מסכימה הנשמה ל"חריגות פתולוגית" במסעה הארצי?

ג. נציג דוגמאות של אפשרות המשגה מחדש של תופעות כמו: מנגנון הפיצול, חרדה, מאניה דפרסיה, סכיזופרניה, אוטיזם, הפרעת קשב וריכוז. נתאר איך "סימפטומים"

קוגניטיביים ורגשיים מתוארים כחלק מהתנסות הרוח לפיתוח טווח תנועה שפורץ את המגבלות. שה"נורמאלי" והאנושי שם על תנועתה החופשית.

ד. נדון באופן בו ניתן לשלב בין שתי הגישות כנחוצות וכתומכות זו בזו.

רשימת מקורות

אליצור, א', טיאנו, ש', מוניץ, ח', נוימן, מ' (1995). פרקים נבחרים בפסיכיאטריה (ח. מוניץ עורך), הוצאת פפירוס, אוני' תל אביב.

אפלטון. כתבי אפלטון כרך א' הוצאת שוקן, 1979. תרגום יוסף ג. ליבס.

בירנבאום, ל' (2016). מי מפחד מתקשור: מבט אינטגרטיבי על יכולת התודעה לשוחח עם היקום בתוך [www.yehova1.co.il](http://www.yehova1.co.il/?p=2147) נדלה מ <http://www.yehova1.co.il/?p=2147>

צבר-בן יהושע, נ' (2002). ההיסטוריה של המחקר האיכותי, השפעות וזרמים, בתוך צבר-בן יהושע, נעמה (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותני. תל-אביב: דביר.

Conte, E. (2008). Testing Quantum Consciousness. *Neuro Quantology*, 6(2), Page 126-139

מושב ג' – הרצאה 3: קבוצות חמלה עצמית בישראל: פרקטיקות ואתנוגרפיה

גב' מיטל רונן (אוניברסיטת חיפה) **וגב' יפית אורבך** (אוניברסיטת חיפה)

שני מחקרים אלה עוסקים בחקר נושא החמלה העצמית כפי שהן מוצעות בשתי תכניות, סמינר 'חמלה ונוכחות' וקורס 'אהבה וחמלה', תכניות שהתקיימו בשנת 2014 בישראל. אמנם בשנים האחרונות העיסוק בחמלה-עצמית הולך וגובר אך טרם נערכו מחקרים איכותניים אודות הפמנומנלוגיה והאתנוגרפיה של מושג החמלה-העצמית והפרקטיקות המוצעות לפיתוחו והרחבתו. מחקרים אתנוגראפיים ראשוניים אלו מציעים ממצאים ייחודיים על מושג החמלה-העצמית, תהליכים קבוצתיים בקבוצות והפרקטיקות המוצעות לפיתוח והרחבה.

ההגדרות התיאורטיות והאמפיריות למושג חמלה, בעבודות מחקר אלו, מתבססות בעיקר על הכתיבה העכשווית אודות חמלה-עצמית בפסיכולוגיה המערבית המגדירה חמלה כרצון ומוטיבציה להקלת סבלו של האחר (Gilbert, 2010) וחמלה-עצמית כ"חמלה שמופנית פנימה", תוך התייחסות לעצמי בזמנים קשים בחום והבנה (Neff, 2003a). הספרות המחקרית מדגימה כיצד חמלה עצמית קשורה לבריאות נפשית: רמות גבוהות יותר של סיפוק מהחיים, אופטימיות ואושר, אינטליגנציה רגשית, קשרים חברתיים, עמידה ביעדי ביצוע והשגת מטרות, כמו גם פחות ביקורת עצמית, דיכאון, חרדה, נבירה, דיכוי מחשבות, פרפקציוניזם והפרעות אכילה (Neff, 2003a; Neff, 2003b; Adams & Leary, 2007; Neff, Hseih & Dejithirat, 2005; Neff, Rude & Kirkpatrick., 2007b; MacBeth, & Gumley, 2012). חמלה-עצמית נמצאה כמרכיב חשוב במניעת שחיקה וטיפוח חוסן של מטפלים (Patsiopoulos & Buchanan, 2010) וכמסייעת להעלאת המוטיבציה לשינוי והגברת הנכונות לקחת אחריות (Neff, 2011).

מחקרים אלו מבוססים על תצפיות משתתפות בסמינר 'חמלה ונוכחות' ובקורס 'אהבה וחמלה'. ניתוח תוכן תיעוד מהלך שתי התוכניות וניתוח חומרים כתובים שניתנו. בנוסף, שאלון 'האירוע המשמעותי' חולק בקורס 'אהבה וחמלה' ונותח לבחינת הגורמים הקבוצתיים הפועלים בקבוצה.

ממצאי המחקרים מצביעים על פנומנולוגיה עמומה ומרובה של מושג החמלה בקרב המשתתפים בתכניות; הגדרות של חמלה עצמית על פי המנחות המבוססות על מקורות מהתרבות הבודהיסטית, בשילוב הגדרות מערביות וקשורות למודעות לסבל ולרצון שאנשים לא יחוו סבל וכאב; טיפוח והרחבת החמלה והחמלה-העצמית עיקרו בפעילויות של הקניית ידע להרחבת המודעות ותרגול של מדיטציית מיינדפולנס ומדיטציית חמלה (המשלבת גם דמיון מודרך), בדגש על משמעת עצמית ומודעות עצמית יום יומית בתרגול הפרקטיקות; מדיטציית חמלה, הפרקטיקה העיקרית לפיתוח

וטיפול חמלה, היא מצב תודעתי חיובי, המערבת טכניקות לעירור חמלה ומיקוד המודעות; שימוש מרכזי בכוח הקבוצתי של הקניית ידע.

ייתכן ופיתוח והרחבת חמלה עצמית באמצעות הקניית ידע ותרגול חמלה, העוסקת באימון התודעה, יכולים להניע שינויים אישיים וחברתיים, במיוחד בקרב החברה הישראלית - "חברת מלחמה מתמדת" אשר מצויה בסכסוך שמלווה את החברה מראשית קיומה (ארליך, 1993).

רשימת מקורות

ארליך, ח. (1993). המזרח התיכון בין מלחמות העולם. האוניברסיטה הפתוחה: תל-אביב.

Adams, C. E., & Leary, M. R. (2007). Promoting self-compassionate attitudes toward eating among restrictive and guilty eaters. *Journal of Social and Clinical Psychology, 26*, 1120–1144.

Gilbert, P. (2010). *Compassion focused therapy: Distinctive features*. London: Routledge.

MacBeth, A., & Gumley, A. (2012). Exploring compassion: A meta-analysis of the association between self-compassion and psychopathology. *Clinical Psychology Review, 32*, 545-552.

Neff, K. D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity, 2*, 85–102

Neff, K. D. (2003b). Development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity, 2*, 223–250.

Neff, K. D. (2011). Self-compassion, self-esteem, and well-being. *Social and Personality Compass, 5*, 1-12.

Neff, K. D., Hseih, Y., & Dejithirat, K. (2005). Self-compassion, achievement goals, and coping with academic failure. *Self and Identity, 4*, 263–287.

Neff, K. D., Rude, S. S., & Kirkpatrick, K. (2007b). An examination of self-compassion in relation to positive psychological functioning and personality traits. *Journal of Research in Personality*, 41, 908–916.

Patsiopoulos, A. T., & Buchanan, M. J. (2011). The practice of self-compassion in counseling: A narrative inquiry. *Professional Psychology: Research and Practice*, 42(4), 301-307.

מושב 3ג' – הרצאה 4: ההארה כתכנית עבודה: רוחניות מבוססת תכנון בקרב מתרגלי בודהיזם טיבטי במינכן

מר יותם בורשטין (אוניברסיטת תל אביב)

"בבודהה, בדהרמה ובקהילה הגבוהה, לוקח אני מקלט עד ההארה. הלוואי ובאמצעות הפוטנציאל החיובי של התרגול שלי, של נדיבות ושל השלמויות האחרות, אהפוך לבודהה, בכדי להועיל לכל היצורים החיים". X3

אל תפילה זו, העוסקת באידיאל ההארה ובדרך להגשמתו, נחשפתי פעמים רבות במסגרת עבודת שדה בת ארבעה חודשים במינכן – במרכז צ'נרזינג לבודהיזם טיבטי. כמו במקומות אחרים במערב, גם בעיר העשירה והיקרה בגרמניה, התפתחה בעשורים האחרונים סצנה בודהיסטית עשירה. בתוכה, מדי ערב לאחר העבודה מגיעים לצ'נרזינג מתרגלים לשיעורים, לתרגול מדיטציה ולביצוע טקסים לפי דרכו של מסדר הגלוגפה. הרצאה זו תעסוק באופן הייחודי בו רואים החברים במרכז את הדרך הבודהיסטית. טענתי היא כי בשביל המתרגלים, הדרך הבודהיסטית נתפסת כפרוייקט אותו יש להגשים דרך תכנון מחושב, ודרך עבודה בשלבים.

כפי שניתן לראות בתפילה לעיל, התרגול הבודהיסטי בצ'נרזינג הוא תחילה תרגול טרנספורמטיבי, המכוון להגשמת אידיאל ההארה המהאיאני. באמצעות התרגול הרוחני והלימוד, המתרגלים מבקשים לבצע שינוי תודעתי, ולהיהפך לבודהיסטוה, ישות מוארת הפועלת לשחרורם של כל היצורים החיים מסבלם. עם זאת, כך אבקש לטעון,

מבעד לתפילה זו משתקפת גם הפרשנות הפרטיקולרית שנותנים המתרגלים הגרמנים לאותה טרנספורמציה. בתפיסתם, ההארה מוצבת כיעד עתידי אליו יש להתקדם באופן הדרגתי ודרך תרגול מוגדר. במידה מסויימת, התפילה היא גם סוג של תכנית עבודה.

למעשה, לטענתי מדובר בעמדה כללית המאפיינת את המתרגלים בצ'נרזינג ואת יחסם לעצמם ולעתידם. זוהי פרדיגמה המדגישה את העתיד כדבר שניתן לעצב ולתכנן, וזאת דרך התקדמות הדרגתית, הצבת מטרות ותכנון מחושב. בתוך פרדיגמה הזו, נתפס הסובייקט האנושי כישות מתפתחת שיכולה לעצב את חייה בצורה מתוכננת. כפועל יוצא הדרך הבודהיסטית הופכת להיות הפרויקט דרכו מממש הסובייקט התפתחות זו. וכמו כל פרוייקט מוצלח, גם זה מתאפיין במטרות ברורות, יעדי ביניים, ובמדדים כמותיים.

בהרצאה, אבקש להראות כיצד אותה פרדיגמה תרבותית נוכחת בחיי המרכז, ובפרשנויות שמעניקים המתרגלים לרעיונות הרוחניים ולתרגול הרוחני אשר הם לוקחים על עצמם. תפיסות של תכנון לטווח ארוך, של הגדרת משימות ושל שיקולי עלות-תועלת, הופכות כולן להיות חלק מן השיח הרוחני והקוסמולוגי של המרכז. בהקשר זה, אתיחס גם לאופן בו רעיונות מרכזיים בבודהיזם הטיבטי, כגון קארמה ואידיאל הבודהיסטווה, מכילים בתוכם את הזרעים המאפשרים את צמיחתן של פרשנויות אלו.

בכך, מבקשת ההרצאה לחשוף הנחות קדם המעצבות את קליטתו של זרם מסוים בבודהיזם הטיבטי במסגרת תרבותית פרטיקולרית. אני מקווה שמקרה בוחן זה, יאפשר להרחיב את הדיון בתהליך אימוצו של הבודהיזם הטיבטי במערב, ובאופנים היחודיים בהם נבנות משמעויות רוחניות במסגרת תהליך זה. כמו כן, אני מקווה שההצבעה על תפיסת העצמי כמתפתח בצורה מתוכננת ומחושבת, תרחיב את סל הרעיונות דרכם ניתן לדון בתופעות שונות של רוחניות עכשווית במערב.

רשימת מקורות

- Baumann, M. (1994). The transplantation of Buddhism to Germany: Processive modes and strategies of adaptation. *Method & Theory in the Study of Religion*, 6(1), 35–61.
- Baumann, M. (1997). Culture Contact and Valuation: Early German Buddhists and the Creation of a “Buddhism in Protestant Shape.” *Numen*, 44(3), 270–295.
- Mahmood, S. (2011). *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton University Press.
- McMahan, D. L. (2008). *The Making of Buddhist Modernism*. Oxford University Press.
- Persico, T. (2014). Neo-Hasidism & Neo-Kabbalah in Israeli Contemporary Spirituality: The Rise of the Utilitarian Self. *Alternative Spirituality and Religion Review*, 5(1), 31–54. <https://doi.org/10.5840/asrr2014513>
- Robbins, J. (2004). *Becoming Sinners: Christianity and Moral Torment in a Papua New Guinea Society*. University of California Press.
- Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Harvard University Press.
- Williams, P. (2008). *Mahayana Buddhism: The Doctrinal Foundations*. Routledge.

מושב ג'3 – הרצאה 5: הכנה רוחנית ללידה והשפעתה על חווית הלידה

גב' נעה רחל בן דוד (אוניברסיטת בר אילן)

בעשור האחרון נבדק הקשר בין רוחניות להריון ולידה במספר מחקרים (Crowther & Hall, 2015). נמצא במחקר שימוש באמצעים רוחניים (תפילה, טקסים רוחניים ואמונות) כגורם משמעותי בהקלה על הלידה (Adanikin, Onwudiegwu, & Akintayo, 2014), קשר חיובי בין רוחניות למצב רפואי ונפשי בלידה כגון שיפור ברווחה קיומית ורוחנית (Crowther & Hall, 2015) והתמודדות טובה יותר עם פחד וחווית הלידה (Callister & Khalaf, 2010).

מספר מחקרים (Adanikin, Onwudiegwu & Akintayo, 2014; Layer, 2004) ממליצים למיילדות להיות מודעות ולספק מענה לצרכים הרוחניים של היולדות, כדי לשפר את תוצאות הלידה ואת תקופת ההתאוששות לאחריה. למרות זאת, ישנם חוקרים (Crowther & Hall, 2015) הטוענים כי ההתייחסות וההמלצות להטמעת פרקטיקות רוחניות בלידה, חוטאת בהמלצות טכניות ותקינות פוליטית ולא בהתייחסות מעמיקה לצרכים הרוחניים של היולדת. Crowther, Smythe & Spence (2015) דימו את זמן הלידה ל"זמן קיירוס" (מושג מושאל מיוונית, המציין גם זמן וגם הזדמנות), זמן טרנסצנדנטי, ייחודי ומשמעותי. הם מתארים את חווית הלידה כהזדמנות ללא תחליף ליצירת זיכרון וחוויה קיומיים. מחקרים בגישה זו (Adanikin, Onwudiegwu & Akintayo, 2014), מחדדים את הצורך במודעות והכנה רוחנית לקראת הלידה של היולדת, של המלווים ושל המטפלים כדי להימנע מפגיעה בצרכיה הרוחניים של היולדת בזמן ייחודי זה ולאפשר למצות את הפוטנציאל החיובי הגלום בחוויה הרוחנית בלידה. מחקרים (Callister & Khalaf, 2010) שבדקו את תפיסת היולדות לגבי לידה הראו כי נשים רבות חוות את הלידה כחוויה שהיא גם רוחנית. בעקבות זאת אני חוקרת, בשיתוף המרכז הרפואי שערי צדק (הכולל את מרכזי הלידה בשע"צ וביקור חולים), את השפעת השתתפות בסדנא להכנה רוחנית, עבור נשים בהריון ראשון המשתתפות בקורסים הקונבנציונליים בבתי חולים אלו. ייחוד המחקר הינו במיקוד בזווית החינוכית של הרוחניות בלידה, ובדיקת האפשרות של הכנה מוקדמת והשפעתה על נשים בעלות ממדי רוחניות שונים (מדד הרוחניות נבדק לפני ההתערבות).

הסדנא מתאימה להמלצות המחקריות של Callister & Khalaf (2010) שהוכיחו יעילות בהגברת מודעות למקור כוח רוחניים וההקלה הטמונה בשימוש במשאבים רוחניים בלידה (בהתאם לאמונות המשתתפות בקורס) ובעידוד היולדות לשים לב לרוחניות זו. הגברת המודעות לרוחניות מתאפשרת, באמצעות שאלות שיגבירו מודעת

לאמונות רוחניות או מנהגים דתיים שמצויים במורשת שלהן ויכולים לסייע לטיפול טוב יותר בהריון ובלידה (Callister & Khalaf, 2010). התייחסו גם להמלצותיו של טרודל (2001) שהמליץ על הנחית קבוצות נשים בהריון, לשתף בחוויות רוחניות, בשירה, בתפילה, בכתיבה ופרסום של החוויות כאמצעים להתמודדות חיובית יותר עם מעבר להורות.

במהלך סדנא בת 4 שעות הנשים פתוחות לשיח בנושאים אלו, תרגילי כתיבה וקלפים המעודדים זיהוי ומודעות למשאבים הרוחניים הרלוונטיים להם. בנוסף נלמדים במהלך הסדנא מקורות יהודיים ו"שיטת ימימה" (אביטל) ללידה, המהווים מקור השראה. התוצאות הראשוניות של המחקר (שעדיין לא הגיע לסימום), מעידות על תועלת בהתערבות זו. נבדקו באמצעות שאלונים מדדי פחד, מסוגלות עצמית ורוחניות לפני ההתערבות ולאחריה וכן ראיונות ושאלוני חוויית לידה אחריה.

בניתוח ראשוני של מאפייני קבוצות המחקר, נמצאו הבדלים בין הקבוצה שהשתתפה בקורס הרגיל (קבוצה 1) לבין הקבוצה שקיבלה גם התערבות רוחנית (קבוצה 2): בשיעור התעסוקה (המשתתפות בהתערבות הרוחנית, בעלות שיעורי תעסוקה נמוכה במידה ניכרת), היחס להריון (המשתתפות בהתערבות הרוחנית, חוו הריונות לא מתוכננים\לא רצויים באחוזים גבוהים יותר) והגורמים לבחירה בקורס ההכנה ללידה היו שונים (נשים ללא התערבות בחרו יותר "כי כך מקובל בסביבתן החברתית\ כי יש החזר מקופ"ח", לעומת המשתתפות בהתערבות, שבחרו יותר- "כדי להרחיב את יכולת בחירת דרכי ההתמודדות בלידה וכדי להגביר את הקשר עם העובר"). לא נמצאו הבדלים מובהקים בהגדרה דתית, גיל, השכלה ורמת השתכרות.

הייתה תוצאה מובהקת לשיפור מדדי הרוחניות בעקבות הסדנא ושיפור מובהק בחוויית הלידה בקבוצת ההתערבות הרוחנית

נראית מגמה של הפחתה בפחד הלידה והגברה במסוגלות עצמית להרפות בלידה, בעקבות ההתערבות.

בניתוח ראיונות ראשוני, עולה כי המשתתפות בסדנא (גם בעלות מדדי רוחניות בינוניים), תיארו התמודדות חיובית בהקשר למודעות והסתייעות באמצעים רוחניים ברגעי קושי פיזי ונפשי, שהעידו על תחושת מסוגלות עצמית טובה לפני הלידה ועל שיפור חווית הלידה. נראה כי נשים בעלות מדדי רוחניות גבוהים, אשר בחרו לא להשתתף בסדנא (חלקן מסיבות טכניות), העידו לאחר הלידה על שימוש באמצעים רוחניים דומים לשימוש שעשו המשתתפות בסדנא.

כאמור, המחקר עוד לא הסתיים, אך תוצאות אלו מעידות בשלב ראשוני זה על החשיבות בהגברת המודעות ליעילות והכדאיות שבתוספת הכנה רוחנית ללידה, הן בקרב בתי חולים ומרכזי הכנה ללידה המספקים שירותי הכנה ללידה והן בקרב הנשים המתכוננות ללידה. כמו כן יש צורך במחקר נוסף אשר יבדוק צורות הכנה רוחניות שונות המתקיימות בארץ ובעולם וישווה את יעילותם.

הערה: מחקר זה מהווה חלק ממחקר לתואר שלישי המתבצע בבית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן

מושב 3ד': רוחניות ולימודים אקדמיים

(אגף אמנויות, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: פרופ' גיא אנוש (אוניברסיטת חיפה)

מושב 3ד' – הרצאה 1: תפיסת הרוחניות זיקתה לחינוך בקרב סטודנטיות
להכשרת מורים במכללה הערבית

ד"ר אתי שחר סימן טוב (המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל)

מטרת המחקר הייתה לאתר ולזהות את מאפייני תפיסתן הרוחנית של סטודנטיות לחינוך והוראה במכללה הערבית בישראל כפי שהן מגדירות ומתארות אותה בלשונן, ולחשוף את תפיסתן את הזיקה שבין הרוחניות לחינוך והוראה. שיטת המחקר הינה איכותנית וכלי המחקר הם ראיונות חצי-מובנים. ניתוח הנתונים התבסס על שלבי הניתוח של Marshall Rosman (1995), ושל (1998) Creswell, הכוללים ארגון הנתונים; הפקת קטגוריות, תמות, ודפוסים תוך ארגונום וקישורם לתמות מרכזיות. תהליך הקידוד נעשה בהתאם לעקרונות הניתוח המשווה של Glaser Strauss (1967) ושקדי (2012). ניתוח התוכן נעשה באמצעות תוכנת נרלייזר (שקדי, 2015). משתתפות המחקר היו עשרים וארבע סטודנטיות להוראה מעורבות מבחינה דתית, מוסלמיות, נוצריות ודרוזיות. מסגרת מחקר זה היא המכללה האקדמית הערבית בישראל, חיפה. מתוך עיקרי ממצאי המחקר הנוכחי עלה תפיסת ייחודה של הרוחניות ומרכיביה. רובן ציינו שהרוחניות עבורם מכילה בעיקר מרכיב רגשי. בציינם את סוג הקשר שהרוחניות מהווה עבורן, הן התייחסו לארבעה סוגים שונים: קשר לכוח עליון, קשר לעצמי, וקשר לזולת. המשתתפות תפסו חיבורים אלו כמשמעותיים. חווית הרוחניות שלהן באה לידי ביטוי באופנים שונים שהמשתתפים בהם הם התפילה, נתינה ועשיית טוב. רבות תפסו את הרוחניות כנותנת להן כיוון ודרך בחיים. רוב המראיינות חשבו שקיימת זיקה בין הרוחניות לחינוך והוראה, לדעתן זיקה זו מתבטאת בערכים המשותפים לחינוך ולרוחניות, כמו ערכים של נתינה, קבלה, והקשבה. הזיקה בין רוחניות וחינוך עולה בעיקר מתוך התיאורים של המורה הטוב שהוא לדעת רובן מורה רוחני. עולה מדברי כמה מן המשתתפות אמביוולנטיות ביחס לרוחניות המורה וחשש שרוחניות וסמכותיות אינם חיים ביחד. לגבי הצורך בנוכחות רוחניות בחינוך הדעות היו חלוקות בין אלו המצדדות ברוחניות בחינוך לעומת אלו ששללו את הרוחניות

בחינוך וראו בה משהו אישי פרטי. לא נמצאו הבדלים במחקר זה בין שיוכן הדתי של המשתתפות. לסיכום, נושא הרוחניות בהחלט נימצא כנושא משמעותי בחיי המשתתפות והקשרו לחינוך נימצא כמעורר מחשבה עבורן. המחקר הנוכחי מוסיף לגוף הידע בתחום זה בהתמקדותו בסטודנטיות ערביות. מחקר זה התמקד בנשים ערביות ואני ממליצה לערוך מחקר דומה במגדר גברי. ממליצה לקיים מחקר דומה בקרב מורים בעלי ותק בהוראה.

רשימת מקורות

הירש, ס. (2010). תרומת הרוחניות לחיי היומיום של סטודנטים ישראלים, צרפתים וקנדיים. מאמר מתוך כנס רוחניות עכשווית, 2010, באוניברסיטת חיפה.

מאוטנר, מ., שגיא, א., ושמיר, ר. (1998). רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, 703-

713. תל אביב:רמות.

מייזלס, ע. (2012). ומה מעבר למימוש עצמי? בתוך תדמור, י. ופרידמן, ע. (עורכים), *חינוך- מהות ורוח*, 294-305, מכון מופת.

פרימן, ע. (2010). חינוך בהתכוונות רוחנית. *הד החינוך*. אפריל 2010, 94-95.

שקדי, א. (2012). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני-תיאוריה וישום. הוצאת רמות. אוניברסיטת תל אביב.

תדמור, י. (2011). על מה משפיע המורה המשפיע? לב לדעת. פורסם ב 9/5/2011

תדמור, י. ופריימן, ע. (2012). *חינוך-מהות ורוח*. מכון מופת.

תדמור, י ופריימן, ע. (2015). *חינוך-שאלות האדם*. מכון מופת.

Astin, A.W., Astin, H.S., Lindholm, J.A. (2010). A national study of spirituality in higher education: Students' search for meaning and purpose. Retrieved from <http://spirituality.ucla.edu/findings/>

Birnbaum, L., Birnbaum, A., Mayselss, O. (2008). The role of spirituality in mental health interventions: A developmental perspective. *International Journal of Transpersonal Studies*, 65-73 ,27,

Rich, Y., Gali Cinamon, R. (2007). Conceptions of spirituality among Israeli Arab and Jewish late adolescents. *Journal of Humanistic Psychology*, 47, 7-29.

מושב ד3' – הרצאה 2: מסע רוחני-אישי אך לא אנוכי: רפלקציות על רוחניות ועל משמעותה עבור סטודנטים הלומדים במכללה בגודל בינוני בגליל

ד"ר יונתן קסלר (המכללה האקדמית תל-חי)

The present research arose out of the research dealing with the concept of spirituality, which suggests that students in higher education are deeply interested in the topic. However, not enough is known about how students in higher education understand this concept. The present research focused on the spiritual life of students in a medium-sized campus in northern Israel. The purpose was to conduct a pilot project to explore what affinity these students felt with spirituality and what it meant to them. The salient questions were: How do students living in the complex reality of Israel relate to spirituality and how does spirituality provide them with a pathway to meaning? Students from diverse backgrounds – men and women, Jewish and Palestinian citizens of Israel, religious and secular – participated in a qualitative study. A purposefully selected cohort of fifty-two students first answered an open questionnaire, which was followed up with semi-structured interviews with a core of ten students. The emergent themes indicated a striking similarity of understanding dominated by and clearly grounded in a "New-Age like" perspective. The students were deeply reflective and were able to

identify spirituality as an individual-centered, but not self-centered journey.

רשימת מקורות

Astin, A. W. 2016. "'Spirituality' and 'Religiousness' Among American College Students." *About Campus*, 20(6): 16-22.

Persico, T. 2014. "Neo-Hasidism & Neo-Kabbalah in Israeli Contemporary Spirituality: The Rise of the Utilitarian Self." *Alternative Spirituality and Religion Review*, 5(1): 31-54.

Ruah-Midbar, M. 2012. "Current Spiritualities in Israel: A New Age." *Modern Judaism: A Journal of Jewish Ideas and Experience*, 32 (1): 102-124.

Sieber, A. 2015. "Hanh's Concept of Being Peace: The Order of Interbeing." *International Journal of Religion & Spirituality in Society*, 5(1): 1-8.

מושב 3ד' – הרצאה 3: הפוטנציאל בהזמנה להתמקדות בהכשרה בעבודה סוציאלית

ד"ר עפרה ולטר (המכללה האקדמית תל חי)

Focusing is an oriented psychotherapy that helps the client in the process of self-discovery through interacting with his or her "bodily felt sense." It is also a valuable pedagogical practical tool that social work students can apply as another clinical approach to working with clients with a history of trauma and other problem issues. Thus, teaching social work students through focusing invitations can help them enhance their own self-care strategies and improve their social work skills.

This paper describes a qualitative study that assessed the effect of the experience of a focusing invitation among 14 social work students over a 14-lesson course. Students kept reflective diaries, which were submitted anonymously and read and analyzed separately using conventional thematic content analysis.

The qualitative analysis explored the influence of experiencing a focusing invitation on social work students' self-care and wellness. It revealed four main themes: listening to the bodily presence, the body as a source of knowledge, creation of meaning, and thinking in a new way. The focusing invitation can be incorporated in social work education, particularly in those parts of the curriculum devoted to the professional use of self and patients.

רשימת מקורות

Barceló, T. (2015). The creation of meaning: The model of experiential philosophy of language by Eugene T. Gendlin. *Miscelánea Comillas: Revista de Ciencias Humanas Y Sociales*, 73(142), 5–34. Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5141920&info=resumen&idioma=SPA>

Barlow, C., & Hall, B. L. (2007). “What about feelings?”: A study of emotion and tension in social work field education. *Social Work Education*, 26(4), 399–413. <https://doi.org/10.1080/02615470601081712>

Birnbaum, L. (2008). The use of mindfulness training to create an “accompanying place” for social work students. *Social Work Education*, 27, 837–852. <https://doi.org/10.1080/02615470701538330>

Boukydis, Z., & Kántor, Á. (2015). *Understanding focusing-oriented psychotherapy* .

Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>

Dewey, J., Hickman, L. A., & Alexander, T. M. (1998). *The essential Dewey. Vol. 1, Pragmatism, education, democracy*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Friedman, N. (2004). Eugene Gendlin's approach to an awareness of "experiencing." *Annals of Psychotherapy & Integrative Health*, 7, 23–25. Retrieved from <http://www.biomedsearch.com/article/Eugene-Gendlins-approach-to-psychotherapy/115635089.html/>

מושב ד' – הרצאה 4: פרקטיקות קונטמפלטיביות-רוחניות בשירות החינוך – הלכה ומעשה

ד"ר סופי ברזילי (המכללה האקדמית אורנים) וד"ר גלית קליגר (המכללה האקדמית אורנים)

פדגוגיה מתבוננת מזוהה כזרם חינוכי חדש שהתרחב והתפשט בשנים הראשונות של המאה ה-21 בעיקר בחלקים בארה"ב, באנגליה ועוד. בשנים אלו יותר ויותר אנשי חינוך בקשו להביא לחינוך היבטים משלימים ותומכים לגישה הרווחת המצדדת בפיתוח של השכל והתפקוד הלימודי, וכינו אותה בשם זרם קונטמפלטיבי.

הפדגוגיה המתבוננת מצביעה על הפניית המבט החינוכי לעולם הפנימי של המורה ו/או התלמיד; הדגש הינו על חינוך ממוקד יחסים וצמצום הפער בין האדם לעצמו ובין האדם לסביבתו. בחינוך קונטמפלטיבי מטפחים איכויות של התבוננות והקשבה, אמפטיה, דיאלוג, קשר אנושי והעצמת הרוח.

בגישה של הזרם הקונטמפלטיבי, מבקשים אנשי חינוך לתת ללומדים לחקור את עצמם, לדרוש מטרות גדולות מהחיים הפרטיים שלהם ולצאת ממוסדות החינוך אנשים טובים יותר. בגישה זאת, ההתבוננות פנימה לתוך 'מרחבי פנים האדם' נתפשת כמטרה העומדת בפני עצמה לטיפוח האדם וסביבתו.

בהצגה בכנס יתוארו שני קורסים חדשניים בתחום. האחד קורס לפרחי הוראה בו השתתפו כמאתיים ועשרים סטודנטים והשני למורים ותיקים בו משתתפים כארבעים וארבעה מורים.

הקורס לפרחי הוראה במכללת אורנים מאגד שלוש פרקטיקות ותיאוריה בתחום של פדגוגיה מתבוננת – יוגה, מיינדפולנס ו NLP. כל סטודנט מתנסה בכל אחת מהפרקטיקות. בנוסף, נחשף לתיאוריות ומחקרים בתחום של תודעה והכרה בפילוסופיה ובמחקרי מוח.

בקורס למורים ותיקים המתקיים בפסגה במהלך שנתיים, נחשפים המורים לחמש פרקטיקות של התבוננות. בנוסף לפרקטיקות שהוזכרו לעיל, מתנסים המורים גם בהתבוננות באמצעות הטבע וחקר השאלות הגדולות. התהליך מלווה בהכוונה ליצירת יוזמה חינוכית-קונטמפלטיבית-רוחנית בבית הספר או בכיתה.

שני הקורסים מלווים במשובים, רפלקציות ותהליכי הערכה איכותניים. ניתוח הנתונים העלה התמות הבאות: גילוי עצמי(צמצום הפער ביני לבין עצמי), חיבוריות (צמצום הפער ביני לבין הלמידה, בית הספר הסביבה) והתרחבות (צמצום הפער ביני לבין האחר).

הצגה זו באה לעודד את השימוש בפרקטיקות קונטמפלטיביות בעבודתם של אנשי חינוך נוספים.

רשימת מקורות

אלוני, ג., מוטולה, מ., פריימן, ע. בן אשר י. מאפיינים של פדגוגיה מתבוננת (הגדרה בהתהוות...)
בתוך אתר נשמה יתרה:
<http://www.talispiriteducation.org.il/%D7%9E%D7%90%D7%A4%D7%99%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%A4%D7%93%D7%92%D7%95%D7%92%D7%99%D7%94-%D7%9E%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%A0%D7%A0%D7%AA-%D7%94%D7%92%D7%93%D7%A8%D7%94-%D7%91%D7%94%D7%AA>

ארגז, אורן. 2017. החזון וההגיון של חינוך קונטמפלטיבי ושל פדגוגיות התבוננות. מגמות, כרך נא גליון 1. ינואר 2017.

לויט בן נון, נאוה, ארגז, אורן. 2016 מיינדפולנס והמוח הפלסטי. *הד החינוך*, כרך צ' גיליון 3, תשע"ו. מור, אמת. 2016. כל מערכת החינוך צריכה לנשום. *הד החינוך*, כרך צ', גיליון 03, תשע"ו. מייזלס, ע'. 2014. רוחניות וחינוך. *עיונים בחינוך*. תשע"ה.

תדמור, י' ופריימן, ע' (עורכים) 2015. *חינוך – שאלות האדם*. כרכים א' וב', תל-אביב: מכון מופת.

Barbezat, Daniel, & Mirabai Bush (2014). *Contemplative practices in higher education*. San Francisco: Jossey Bass.

Carey, J., Churches, R., Hutchinson, G., Jones, J. & Tosey, P.C. (2010). *Neuro-Linguistic programming and learning: teacher case studies on the impact of NLP in Education*. Reading, UK: CfBT Education Trust.

Zajonc, A. (2013). Contemplative Pedagogy: A Quiet Revolution in Higher Education. *NEW DIRECTIONS FOR TEACHING AND LEARNING*, no. 134, Summer 2013

מושב ה'3: מפגש עם הרוחניות דרך מסורות דתיות שונות

(הבית הישראלי, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: פרופ' חנן אלכסנדר (אוניברסיטת חיפה)

מושב ה'3 – הרצאה 1: **רומנטיקה ומיסטיקה בחינוך**

ד"ר יותם חותם (אוניברסיטת חיפה)

ההרצאה תבקש להציע כי ישנה צורה של חינוך מודרני, שעניינה חזרה אל הרגש, האהבה, החוויה, הסובייקטיביות, החופש, היצירתיות וההוויה. אבקש להגדיר צורה חינוכית זו כ"חינוך רומנטי", אך בה במידה להותיר הגדרה זו פתוחה כדי לכלול משפחה של טענות חינוכיות שניתן למצוא להן הד בגישות פילוסופיות ופרקטיקות

שונות מחלוף המאה השמונה עשרה ועד ימנו אנו – מ-אמיל של רוסו, דרך הרומנטיקה הגרמנית, החינוך הלאומי, ועד "רוחניות" בת זמננו.

ההרצאה תטען כי המכנה המשותף של ה"חינוך הרומנטי" נעוץ בחילון מושגים מיסטיים. לשם כך ההרצאה תתמקד בכתבי השחרית של ההוגה היהודי-גרמני וולטר בנימין. כתבים אלו ישמשו מקרה בוחן שישקף קשר מורכב בין מיסטיקה וחילון בהקשר חינוכי "רומנטי". בחלק זה תבקש ההרצאה להראות כיצד הפרויקט החינוכי של בנימין נשען על מושג של "נעורים" (Jugend/Youth) השואב את מקורותיו מהמיסטיקה הימבינימית של מייסטר אקהרט (Meister Eckhart 1260-1328). בנימין, שהושפע באותה התקופה מגישותיו החינוכיות הרדיקאליות של גוסטב וייניקן (Gustav Wyneken 1875-1964), מצביע בתפישת הנעורים שלו על מרכיב טרנסצנדנטי, נצחי ואלוהי, הטמון לכאורה בנפש האנושית. בעשותו כך, הוא משחזר, אך גם מחלן, את האלגוריה של נעורים נצחיים, טרנסצנדנטיים ואלוהיים, המופיעה בדרשות המיסטיות של אקהרט. חילון, כאן, פירושו תרגום של מושגים מיסטיים וותיקים לשפה חינוכית מודרנית, והרכבתה של גישה חינוכית שאבקש לכנותה "מודרנ-מיסטית". במודרנ-מיסטיקה של בנימין, המפגש הבלתי אמצעי של האדם עם הגרעין האלוהי שבתוכו, שמרכזי במיסטיקה של אקהרט, משתכלל לכדי מושג של התפתחות שעניינה התמרה אנושית אל עבר מציאות הנמצאת מעבר למהלך ההיסטוריה, אך גם עשויה להתפרץ בכל רגע ורגע היסטורי נתון. במסגרת מהלך כזה, הנעורים כ"מבצר של הנפש" של אקהרט, מקבלים משמעות פוליטית מודרנית, משום שהם משמשים בסיס למחשבה ביקורתית כנגד כל הסדרים החברתיים החינוכיים והפוליטיים הקיימים.

ההרצאה תחתום בדיון בהשלכות אפשריות של מקרה בוחן זה על מושג של "חינוך רומנטי" ועל הרלוונטיות שלו לימנו. אחד המושגים העומדים כאן למבחן הוא מושג ה"ביקורת". ההרצאה תבקש להציע כי חינוך רומנטי מאתגר את מושג הביקורת השגור. זאת משום שעניינו של חינוך כזה אינו "חשיפה של מנגנונים חברתיים"

שמשותקים ומשעתקים אותנו, כפי שמקובל לטעון לגבי התיאוריה הביקורתית. עניינו הוא השיפתה של ההוויה שנשכחה ומושכחת מאתנו תדיר גם אם השיפה זו מקבלת ניסוחים מחולנים. מדובר במנגנון ביקורתי, משום שעניינו השיפה של מציאות. מנגנון כזה מצביע אצל בנימין על אפשרות החריגה אל מושג שמעבר לכל מושג, כלומר כזה שאינו ניתן ללכידה באמצעות כלי התבונה, השכל, או התודעה. מושג זה יוצג על ידי בנימין באמצעות ה-"אין" (nothing/Nichts) שמקורו במיסטיקה, ושקיבל משמעות בכתיבה של אדורנו, במיוחד בשנות השישים של המאה הקודמת (ובמידה רבה עקבות בנימין), במסגרת של "תיאולוגיה שלילית".

רשימת מקורות

בנימין, ו. (2009). *המטפיזיקה של הנעורים*. תל אביב: רסלינג.

Eckhart, M. (1963). *Deutsche Predigten Und Traktate*. München: Carl Hanser Verlag.

Hotam, Y. (forthcoming). "Eternal, Transcendent, and Divine: Walter Benjamin's Theory of Youth." *Sophia*.

Halpin, D. (2007). *Romanticism and Education: Love, Heroism and Imagination in Pedagogy*. New York: Bloomsbury .

Gordon P. E. (2016). *Adorno and Existence*. Cambridge Mass.: Harvard UP.

מושב 3ה' – הרצאה 2: **חינוך קוסמופוליטי והצורך בדמיון בין-דתי חדש:**
פרספקטיבה מוסלמית

ד"ר איימן אגבאריה (אוניברסיטת חיפה)

This paper argues that cosmopolitan education requires cultivating trans-religious imaginary that would enable educators and students to bond with groups and belong to spaces beyond their immediate

vicinities in their nation states and communities of faith. Yet, it is indeed a challenging task to do so, especially in cases of confessional religious education. In the case of teaching Islam, to educate for cosmopolitan capacities and sensibilities seems a far reaching goal, as in many countries, Islam as a school subject is rendered as a version of 'character education' that focuses on the religious norms, civic virtues, and personal qualities needed to function as a disciplined citizen, while presenting it as individualized and depoliticized faith (Agbaria, 2012). Moreover, it is particularly challenging because it requires theological moves without which it would be impossible for religious education of Islam to be more deliberative, more open to critical reflexivity, more accommodating of otherness, and more proactive in line with values of justice, solidarity and care.

The development of a trans-religious imaginary depends thus not only on curricular policies and politics, but also on accomplishing theological moves that would naturalize and co-opt the religious discourse on society and cosmopolitanism. In this regard, this paper focuses entirely on charting, from a Muslim perspective, the theological moves needed to transgress and transcendence central dogmas of religious education towards the inclusion of cosmopolitan knowledge, skills and values. Specifically, I will present three moves. First, I will reclaim critical and dialogical voices in Sunni Muslim conceptualizations of education. Second, I will underscore new perspectives with regard to what does it mean to part of a Muslim nation and a Muslim minority. Third, I will point to the increasing

salience and influence of Muslim reformers who have been reengaging with the main objectives of Shariah (Maqasid) to re-articulate new common interests (Masaleh) that they seek to preserve not only within the boundaries of the nation state but also in an interconnected and interdependent world (see more in Mandaville, 2014).

Accordingly, this paper will be organized into three parts. The first part introduces the challenge of cosmopolitan education in religious studies at the school level. Here, from a Muslim perspective, I will highlight some of the tensions the might emerge when we educate pupils to be religious and cosmopolitan, both. In the second part I will introduce the three moves outlined above that are needed to reform Muslim religious education in order to be more inclusive to cosmopolitan capacities and sensibilities. In this part, I draw on major works in Muslim educational thought (see more in Waghid, 2011), in the doctrine of the Jurisprudence of Muslim Minorities (Fiqh al-Aqilliyyat) (see more in Parray, 2012), and in the doctrine of the Jurisprudence of the Goals of Islamic Law (Fiqh al-maqasid) (see more in Ramadan, 2004). The third part is a discussion that seeks to explain how these moves would enable a new Muslim trans-religious imaginary that would make cosmopolitan education possible.

רשימת מקורות

Agbaria, A. (2012). Teaching Islam in Israel: On the absence of unifying goals and a collective community. In H. Alexander, & A. Agbaria (Eds.), *Character and Citizenship: Religious Schooling in Liberal Democracies* (pp. 181-98). New York: Routledge.

Mandaville, P. (2014). *Islam and Politics*. Routledge

Parray, T. A. (2012). The Legal Methodology of "Fiqh al-Aqalliyat" and its Critics: An Analytical Study. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(1), 88-107.

Ramadan, T. (2004). *Western Muslims and the future of Islam*. New York: Oxford University Press

Waghid, Y. (2011). *Conceptions of Islamic Education: Pedagogical Framings. Global Studies in Education*. NY: Peter Lang

מושב 3ה' – הרצאה 3: "אוונגארד לגאולת העולם" – עם ומדינת ישראל במשנה הקבלית של הרב י. ל. אשלג

ד"ר אלי וימקור (מכללת גורדון)

הרב יהודה אשלג (1884-1955) נמנה על המקובלים הפוריים במאה העשרים. עם זאת, קרנו עלתה במחקר רק בשני העשורים האחרונים, הרבה בזכות העניין שמשך פועלם של מרכזי הקבלה הפופולארית כיום (ראו למשל: גארב, 1995; מאיר, 2007). מבין המחקרים שביקשו לפזר את הערפל הפופולרי שלוט על משנתו, מעט מאוד נכתב על ההשתמעויות החברתיות (אחיטוב, תשס"ז; הוס, 2006; מרגולין, תשע"ו) וחינוכיות (רוזנבאום, תשעא-תשעד) שניתן לגזור מדבריו.

הרצאה זו תבקש להתחיל למלא את החלל האמור באמצעות דיון במקומו של עם ישראל ובמקומה של מדינת ישראל בהגותו הקבלית והחברתית של אשלג – ובהשתמעויות החינוכית של דיון זה.

בהרצאתי אבקש אפוא להציג בקצרה את משנתו החברתית של הרב אשלג, כפי שזו עולה מכתביו הקבליים (אשלג, תשל"ו) והחברתיים (אשלג, 2005), בדגש על השימוש היצירתי שהלה עשה בז'ארגון המרקסיסטי. כל זאת, במטרה להתחקות אחר הגורמים שהובילוהו לקבוע כי עם ישראל הינו הפרולטריון האמיתי, "אוונגארד לגאולת העולם" (שם, עמ' 335).

בתוך כך אדרש, בין היתר, למתח שבין הנימה הפלורליסטית והאנטי-פרטיקולריסטית שניתן למצוא בחיבוריו החברתיים (אשלג, תשנ"ה, עמ' יט), לבין התבטאויות אחרות המופיעות בכתביו הקבליים וממשיכות, כביכול, קו מסורתי, אתנוצנטרי ודיכוטומי, המבחין בין פנימיות העולם לבין חיצוניותו, בין עם ישראל, "העם הנבחר", לבין אומות העולם, המשוללות חופש בחירה ומושפעות לחלוטין מתפקודו של עם ישראל (אשלג, תשל"ו, עמ' צ').

בדברי אבקש לטעון כי עיון מדוקדק בכתביו הקבליים יאפשר לנו לגזור תפיסה "קוסמופוליטית עם שורשים" (וינקור, 2016), שניתן למצוא בה מיצוע מעניין בין אוניברסליות לבין מקומיות, ובכלל זאת צהר לביקורת עצמית, למחויבות לייחודיות תרבותית ודתית ולפתיחות לזולתנות על אף השוני, דווקא בהתבסס על מסורת תרבותית מקומית (במקרה דנן, על המסורת הקבלית אליבא דאשלג).

בסופו של דבר דיוני זה יוביל אותי לשרטט בקווים כלליים את קלסתר פניה של משנה חברתית-חינוכית, שיונקת את מקורותיו מהשקפתו הקבלית של אשלג, אך גם ערה לרוחות השעה, אינה חוסכת ביקורת מנציגי הזרם האורתודוכסי בדת היהודית ואף ומבקשת להציע להם אלטרנטיבה דתית זולתנית שכנגד.

סבור אני שהמהלך האמור לא רק שיסייע בידינו לומר דבר מה על התרומה שהרים אשלג למחשבה החינוכית באמצעות תרגום הקבלה לשפה חברתית, אלא גם להעלות מספר מחשבות בדבר אפשרותו של שיח בין דתי בהתבסס על פרשנויות שונות של כתביו.

רשימת מקורות

אחיטוב, י. (תשס"ז). הרב אשלג ולוינס על מחויבות לזולת. בתוך: ב. איש שלום (עורך), *בדרכי שלום* (483-469)ירושלים: בית מורשה.

אשלג, י. (תשל"ו). *ספר ההקדמות*, ירושלים: אור הגנוז.

אשלג, י. (תשנ"ה). *מתן תורה*, ירושלים: אור הגנוז.

- אשלג, י. (2005). כתבי הדור האחרון. בתוך: לייטמן מיכאל (עורך), *הדור האחרון* (עמ' 297-396). [ללא מקום הוצאה]: המכון למחקר ע"ש אשלג.
- גארב, י. (1995). *יחידי הסגולות יהיו לעדרים*. ירושלים: כרמל.
- הוס, ב. (2006). קומוניזם אלטרואיסטי: הקבלה המודרניסטית של הרב אשלג, *עיונים בתקומת ישראל* (16), 130-109.
- וינוקור, א. (2016). *חינוך לקוסמופוליטיות מושרשת*. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. אוניברסיטת חיפה: חיפה.
- מאיר, י. (2007). נפתולי הסוד: הלל צייטלין, הרי"ל אשלג והקבלה בארץ ישראל, בתוך: ח. פדיה וא. מאיר (עורכים). *יהדות: סוגיות, קטעים, פנים, זהויות: ספר רבקה* (עמ' 585-647). באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון.
- מרגולין, פ. ר. (תשע"ו). עמדות הייחודית של הרב י. ל. אשלג בסוגיה הערבית. בתוך: א. לביא (עורך). *דת ולאומיות: הנהגה והגות יהודית בשאלה הערבית* (עמ' 163-180). ירושלים: הוצאת כרמל.
- רוזנבאום, ד. (תשע"א-תשע"ד). פרקים במשנתו החינוכית של ר' יהודה לייב אשלג בעל "הסולם", *הגות בחינוך יהודי*, י, עמ' 195-229.

מושב 3ה' – הרצאה 4: מה בין ה'אינדיבידואליזם' של ק.ג. יונג וה'אטמניזציה' באופנישדות ההודיות

גב' נעה שוורץ פוירשטיין (האוניברסיטה העברית ירושלים)

יחסו של יונג להודו ידע תהפוכות. בראשית דרכו יונג חווה זיקה לחכמה ההודית ושאב ממנה השראה בפיתוח רעיונותיו. עם השנים הטיל ספק בתפיסות היסוד של תרבות הודו, וטען כי תרבות זו חוטאת בחד צדדיות בשל עמדתה האינטרוברטית הרוחנית המתעלמת מעולם החומר. בנוסף הוא הסתייג מהאידיאל היהודי השואף להמסת האגו והתאיינותו בתוך האחדותיות המבטלת כל הבדל.

בין משנתו של יונג ותורת האופנישד מתקיימת הלימה רעיונית, כששתי אסכולות אלו דוגלות בהפניית המבט פנימה אל תוך הנפש, שהיא הממשות היחידה שבקיומה אי אפשר להטיל ספק, שבמרכזה מתקיים 'העצמי' או 'האטמן' (ātman), המהות הפנימית

הקולקטיבית, מולדת וסמויה, הגרעין ממנו נולד ומתהווה האדם. שתי האסכולות חותרות להכרת 'העצמי' וקוראות לאדם לממשו בחייו.

הלימה זו מגיעה למבוי סתום כשיונג פוגש את תכלית חיי האדם על פי אידאל התודעה האופנישדי; ההתאיינות של כל יחיד וכל תודעה פרטיקולארית בתוך העצמי. התאיינות זו נגזרת מידיעת האטמן ומימוש (realization), מנחה את האדם לאורך חייו ומתרחשת במותו. זוהי המקבילה האופנישדית ל'אינדיבידואציה היונגיאנית', אותה אני מכנה - 'אטמאניזציה'.

לעומת זאת האינדיבידואציה על פי יונג היא תכלית הקיום האנושית, עלפיה מממש האדם בחייו האישיים את הפוטנציאל האינסופי שבתוכו, 'העצמי'. על כן ניצב אידאל ההתאיינות האופנישדית בסתירה מאימת למול האינדיבידואציה של יונג, שתכליתה מימוש העל-אישי והאינסופי באישי, הפרטיקולארי והסופי.

ההלימה המוחלטת בין תפיסת 'העצמי' של יונג וה'אטמן' האופנישדי הובילה להזדהות עצומה של יונג עם תורת המזרח והתנפצה כשנחבט ברעיון ההתאיינות באחדות המוחלטת, ועל כן הפכה הזדהותו להסתייגות כבדה.

כמענה להסתייגותו של יונג, נתעמק במיתוס אופנישדי מכונן – הדיאלוג של החכם יגניהולקיה עם אשתו מאיטראי. החכם מבשר לאשתו על עזיבתו, בדרכו לפרישות (samnyāsa). אשתו מתעלמת מדאגתו לעתידה הכלכלי ומבקשת ממנו את הידיעה הנדרשת לשם השגת אלמותיות. יגניהולקיה מלמד אותה את תורת ה'אטמן'. בדרשתו מעניק יגניהולקיה תשובות להסתייגותו של יונג. הוא מלמד איך לחיות חיים מלאים, חיי רגש של זוגיות והורות ושאר תענוגות החיים במודעות אטמן. הוא מלמד גם את סוד הפרישה עם בוא הזמן. מתוך הסיפור ניתן ללמוד גם על שיטת ה'אשרמות', ארבע שלבים בחיי הברהמין כמודל ההודי של אינדיבידואציה ו'אטמניזציה'. מדרשתו, אישיותו ואורח חייו של יגניהולקיה ניתן ללמוד את המורכבות שאינה חד-צדדית בחייו של הקדוש, המגלם את האידאל ההודי, וזאת בניגוד להסתייגותו של יונג.

כך גם אראה כי אין סתירה בין שני מסלולי מימוש העצמי. האופנישד מציע גישה אינטגרטיבית המשכילה להכיל את מלוא משמעות העצמי ומכאן גם את משמעות מימוש, למרות חזותו הפרדוקסאלית. מימוש מלא של העצמי באישי הוא בסופו של דבר איון האישי והתמזגותו במהות הקולקטיבית האינסופית הטמונה באדם. כך ממשיך האופנישד את תהליך האינדיבידואציה שנקטע אצל יונג.

רשימת מקורות

האופנישדות והברכהמנות, מסנסקריט: צחי פרידמן. (הוצאת כרמל, 2014)

Principal Upanishads with Shankarabhashya (Motilal Banarsidas, 2000)

Grinshpon Y. *Crisis and Knowledge: The Upanishadic Experience and Storytelling*. (Oxford, 2003)

Clarke J.J. *Jung and Eastern Thought: A Dialogue with the Orient* (Routledge, 1994)

Jung C.G. *Psychological Types*. CW. Vol. 5 (1921)

Jung C.G. *The Holy Men of India*. CW Vol.11 (1944)

מושב ה'3 – הרצאה 5: **האימוץ של מדיטציית הויפאסנה על ידי ישראלים יהודים-**

אורתודוקסים

מר אורי מאוטנר (University of Cambridge, UK)

מחקרי עוקב אחר אסטרטגיות התרגום היצירתיות שמפעילים יהודים אורתודוקסים, בישראל ובגדה המערבית, בעת שהם מאמצים אל חייהם את התרגול של מדיטציית הויפסנא (vipassanā). האימוץ של הויפאסנה על ידי ישראלים יהודים-אורתודוקסים עשוי להפתיע. רבים מהם מצהירים כי היהדות עליונה על פני כל שאר הדתות, אך בוחרים לאמץ בכל זאת פרקטיקה שמקורה בודהיסטי. כמו כן, רבים מהם מאמינים כי ליהודים זכות אלוהית על 'ארץ ישראל', אך הם לומדים ויפסנא, פרקטיקה שמוצגת

פעמים רבות כמקדמת חמלה אוניברסלית, וזאת ממורים שחלקם ליברלים ו'שמאלנים'. מחקרי עוסק בדרכים שבהן מתרגלי ויפאסנה אורתודוקסים מתמודדים עם המתחים האלה.

התצפית המשתתפת שאני עורך מתמקדת במקום שהויפסנא תופסת בחיי היומיום של מתרגלים יהודים-אורתודוקסים. התצפית כוללת ביקור בבתיהם של מתרגלים, והצטרפות ל'ריטריטים' של ויפסנא שבהם הם משתתפים. הויפסנא שבה נתקלים ישראלים יהודים-אורתודוקסים היא במידה רבה 'חילונית', כלומר נפרדת מהקוסמולוגיה ומהקשר הממסדי הנזירי של הבודהיזם באסיה. ואולם, בעת שישאלים יהודים-אורתודוקסים מאמצים את הויפסנא, רבים מהם ממקמים אותה במסגרת תיאולוגיה דתית-לאומית, ולעתים משיחית, מורכבת. ההרצאה תעסוק באופנים שבהם מתרגלים יהודים-אורתודוקסים מיישבים ויפסנא, שתצורתה חילונית וליברלית, עם הקוסמולוגיה היהודית-דתית-לאומית שלהם. כמו כן, ההרצאה תעסוק באופנים שבהם מתרגלים אלה מיישבים את תרגול הויפסנא – שמחייב לעתים קרובות את עזיבת הבית למשך מספר ימים – עם מחויבותם לבני משפחותיהם, לפרנסתם, ולאורח החיים היהודי-דתי שלהם (קיום מצוות, לימוד תורה, תפילה, ופרקטיקות 'רוחניות' כגון התבודדות).

דומה כי בעידן המודרני עוברת הויפסנא תרגום חילוני. תרגום זה הופך אותה לפרקטיקה אלסטית, שנוחה לאימוץ ולעיצוב-מחדש על ידי מגוון קהלים (לרבות קהלים לא-חילוניים ולא-ליברליים), ולמען תכליות מנוגדות-לכאורה. מטרה מרכזית שלי היא להבין כיצד במסגרת דמוקרטיה ליברלית (ישראל), פרקטיקה חילונית (הויפסנא המודרנית) ממלאת תפקיד בפרויקט של גאולה תיאולוגית-לאומית.

רשימת מקורות

לוס, י. (2007), *חוויות אוניברסאליות בישראל: על אופני אימוץ מקומיים של דרכו הגלובלית של הבודהה*, אוניברסיטת חיפה. [חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה".]

McMahan, David. (2008), *The Making of Buddhist Modernism*. Oxford: Oxford University Press.

Persico, T. (2014), Neo-Hasidism & Neo-Kabbalah in Israeli contemporary Spirituality: The Rise of the Utilitarian Self. *Alternative Spirituality and Religion Review*, 31-54.

Stern, N. (2014). *First Flowering of Redemption: An Ethnographic Account of Contemporary Religious Zionism in Israel*. Emory University. [Dissertation.]

מושב 13: פסיכדליה ורוחניות

(רחבת הספינה, מוזיאון הכט)

יו"ר המושב: ד"ר אורי שויד (אוניברסיטת בן גוריון בנגב)

מושב 13 – הרצאה 1: אנתאוגן מזרח תיכוני: היסטוריה של חומרים פסיכואקטיביים בשימוש דתי-פולחני במזרח התיכון

מר דניאל פלוטקין (המכללה האקדמית צפת)

בשנים האחרונות אנו רואים בעולם המערבי תופעה שמתייחסת לעצמה כ"רנסנס פסיכדלי" ומטרתה המוצהרת היא להחזיר שימוש בחומרים פסיכדליים לשיח המרכזי של הציבור, אם זה שימוש למטרות בריאות ורפואה או אף לשימוש פולחני-דתי. תופעה זו מקודמת על ידי גורמים שונים שלא בהכרח קשורים אחד לשני. כתופעה גלובלית היא גם מקבלת ייצוג גלוקאלי במזרח התיכון ובפרט במדינות המערביות שבו. אף ניתן לראות בתופעה זאת כתופעה "ניו אייג'ית" שמכילה בתוכה אוסף מלוקט של מסורות ופרקטיקות רוחניות, ליקוט זה מכיל גם תכנים חדשים וגם מסורתיים, אך אנו לא מוצאים שם תכנים שניתן לייחסם לתרבויות המזרח התיכון הקדום. עקב זה נשאלת השאלה מה היא ההיסטוריה של תופעה אנושית רחבה זו בהיקשר מקומי ים

תיכוני? האם ידוע לנו על תרבויות או שימוש קדום בחומרים משני תודעה למטרות רוחניות ואם כן, כיצד?

הצלחת הדתות האברהמיות לא הותירה תרבות חיה של שימוש בחומרים שונים כאנתאוגנים באופן המוכר לנו למשל מתרבויות שבטיות של מרכז ודרום אמריקה. רק דרך התבוננות על מחקר ארכאולוגי וספרותי ניתן להתחיל לצייר תמונה של עולם שלם של פרקטיקה עתיקה שאבדה, פרקטיקה שהיוותה חלק מרכזי מחיי הדת והחברה בתרבויות שונות, כאלה שהתקיימו עד כמעט המאה ה-7 והופעת האסלאם באזור. דרך עיון בממצאים שונים מהתקופה הפרה היסטורית ועד היעלמותו של העולם העתיק ניתן לצייר תמונה שמראה שהתקיים עולם תוכן שהיה עשיר, מגוון ואקולטי. עולם שראה ערך מרכזי בשימוש של צמחים וחומרים שונים לחוויה הדתית-רוחנית, בצורה שהיתה טקסית, מכוונת ובעלת תיאולוגיה. הכרת עולם אבוד זה מתוך המקורות תהווה תרומה חשובה בפני עצמה, בין אם ללימוד המזרח הקדום בפני עצמו או כערש התרבות המערבית.

מושב 3' – הרצאה 2: פסיכדלים: מסע אל המקדש הפנימי

מר יאיר גולוב

הרצאה זו תספק מבט אישי על שימושים רוחניים ותרפוייטים בחומרים פסיכדלים.

אסקור את הדרך בה הגעתי בעצמי לחקירת האפשרויות הגלומות בחומרים כאלו בעקבות חוויות רוחניות, הן כאלו שהגיעו באופן בלתי אמצעי דרך שימוש בחומרים פסיכדלים והן כאלו שהגיעו באמצעות תרגול מודע בשיטות ריפוי אלטרנטיביות.

בהרצאה אעסוק ביתרונות כמו גם בחסרונות שחומרים פסיכדליים טומנים בחובם להתפתחות אישית וריפוי ובשינויים בתרגולים המתעוררים כתוצאה משבירת הטאבו.

ההרצאה תדגיש את ייחודם של תהליכים המשלבים חומרים פסיכדליים לעומת אפשרויות אחרות, על פני ארבעה מימדים: נגישות התהליך, עומקו של התהליך, פוטנציאל האינטגרציה בין התהליך למציאות היום-יומית ופוטנציאל הריפוי למצבים נפשיים קיצוניים הטמון בתהליך.

כמו כן אעסוק בחוויות מרכזיות בחוויה הפסיכדלית כמו אבדן שליטה, אבדן יכולת תמלול ותאור קוהורנטי, חוסר ויסות רגשי וחיבור אל חווית הריק והלידה מחדש בתהליך הרוחני השלם.

במרכז החקירה יעמוד תהליך החשיפה הטיפולי העוסק במעבר משיחה להתבוננות והעמקה לעולם האמונות והזכרונות הראשוניים. נדון בתמורות של תהליך זה במישור האישי, הרגשי והרוחני: החל מהתחברות עם- והכרה ב- תחושה וידיעה של שפע פנימי, דרך התגלות פנימית ועד למטרה התרפויטית, שחרור מהתניות אישיות, משפחתיות וקולקטיביות, או קשיים נפשיים העולים בחייו.

נדון במסקנות ובתובנות אליהן האדם מגיע בעזרת חומרים פסיכדליים באמצעות התעלות מעל כל מערך הזהות העצמית (המכונה בדרך כלל אגו) ובמפגש הייחודי עם זהות האדם כאשר איננה נאחזת באמיתות, באמונות ובהרגלים המגדירים אותה ומפעילים אותה מתוך ברירת מחדל.

לצד תיאור תהליך זה ההרצאה תעסוק באיכות החוויה האישית המיוחדת הזו, במרחבים בהם היא מתרחשת – כלומר ההרצאה תיגע גם בתרבות המחתרנית המתקיימת כיום סביב חומרים אלו, כמו גם באבני הבסיס הרעיוניות, הפילוסופיות והתיאורטיות המנחות תרגולים ופרקטיקות נפוצות בתת תרבות זו.

בסיכום הדברים אבחן את האפשרות לשלב בין עולמות שונים אלו של תרגול רוחני וחוויה פסיכדלית המונעת באמצעות חומרים על ידי תרגולים יומיומיים של תנועה, תרגילי תודעה, טכניקות נשימה, וחקירה רגשית, עם עקרון החניכה של המושאל

מעולם התוכן של מסעות פסיכדלים על מנת ליצור סינרגיה אופטימלית בין הגישות השונות.

מושב 3' – הרצאה 3: הפנומנולוגיה של החוויה הדתית והפסיכדלית

מר אסף באר

"הדת של אינדיבידואל יכולה להיות אנוכית, ואותן חוויות פרטיות אליהן הוא קשור יכולות להיות מצומצמות למדי; ואף על פי כן היא תמיד תהיה, ללא השוואה, פחות חלולה ומופשטת מאותו מדע שמתגאה בכך שאינו מביא בחשבון כל חוויה פרטית באשר היא."

על פי ממצאים רבים, השימוש בחומרים פסיכואקטיביים היוו חלק בלתי נפרד מטקסים דתיים בתרבויות רבות. מטרת השימוש בחומרים אלו היתה לעורר התעלות רוחנית ולפתוח שער לחוויות שאינן נגישות במצב תודעתי רגיל, ואף לאפשר לחוות באופן מיידני ובלתי אמצעי - בהתאם לתרבות והטקסים - נוכחות ישויות אלוהיות.

בעת המודרנית, עם התפתחות הפסיכולוגיה והפסיכיאטריה, החלו גישות מדעיות לחקור הן את החוויות הדתיות והן את החוויות הפסיכדליות. וויליאם ג'יימס בספרו 'החוויה הדתית לסוגיה' – מחקר בטבע האדם' (המצוטט לעיל) הניח את היסודות הפסיכולוגיים לחקר הדת, תוך הגדרת מספר מאפיינים משותפים לחוויות הדתיות השונות. הנחת היסוד המהפכנית במחקר היתה כי החוויה הדתית הינה חוויה סובייקטיבית שאינה שונה מהותית משאר החוויות האנושיות, ועל כן ניתן לבחון אותה באותם כלים. כמה עשורים לאחר מכן פרסם אלדוס האקסלי את מה שנחשב לספר המכונן של התנועה הפסיכדלית, דלתות התודעה, בו תיאר את התנסותו במסקלין ואת תובנותיו לגבי התודעה תחת השפעת והחוויה המיסטית ככלל. על פי התיאור אותו נותן האקסלי, וכן על פי תיאורים רבים נוספים, ישנן נקודות השקה רבות בין החוויות.

אם כך, השאלה הנשאלת היא האם ניתן לומר שמדובר למעשה בסוגים שונים של אותה חוויה?

בהרצאה ננסה לברר מה מהות החוויות, מנקודות מבט חוויתיות, אבולוציוניות, קליניות וביולוגיות, תוך בחינת מהות התודעה עצמה ומצבי תודעה שונים. בהרצאה נסקור התפישות השונות בתחום חקר התודעה, ובחינת תיאורי חוויות, מחקרי רוחב, ואף בחינת מודלים נוירולוגיים להסברת התופעה.

מושב 3' – הרצאה 4: האקומי במחקר פסיכותרפיה מבוססת MDMA ל-PTSD

ד"ר קרן צרפתי

חומרים משני תודעה היו מאז ומתמיד חלק אינטגרלי מעולם המיסטי הדתי בתרבויות ומסורות שונות ברחבי העולם. חומרים אלו נחשפו בפני המערב באמצע המאה הקודמת, ובמסגרת המהפכה התרבותית שהביאו לנו שנות השישים אף הפכו לנחלתו של ציבור רב בארה"ב ובאירופה. ישנם סוגים שונים וקבוצות שונות של חומרים משני תודעה, אך המשותף לכולם הוא יצירת שינוי תודעתי, קוגניטיבי, תפיסתי, רגשי ותחושתי משמעותי בחווייתו של המשתמש. חומרים משני תודעה קלאסיים אינם ממכרים וכוללים למשל את הפסילוציבין, הנמצא בטבע ביותר ממאה זנים של פטריות, אייווסקה: תה המורכב ממגוון צמחים, וקטמין, LSD ו-MDMA אשר מיוצרים סינתטית. בניגוד לתרופות פסיכיאטריות רגילות שמטרתן הפחתת סימפטומים, חומרים משני תודעה מציעים התנסות תודעתית מסוימת, שהיא זו הנושאת בחובה את פוטנציאל ההתמרה והריפוי. במובן זה, תפיסת הטיפול התרופתי של חומרים משני תודעה שונה לחלוטין מזו של עולם הפארמה המערבי.

בבסיסה של שיטת האקומי עומדת חקירה מודעת של החוויה הפנימית ברגע ההווה. דרך הקשבה למחשבות, רגשות, תחושות, תנועות ותצורותיו של הגוף ניתן להעמיק לחומר לא מודע מגביל המבקש שינוי. פוטנציאל הריפוי העמוק של חומרים משני

תודעה נעוץ בעיקר בחוויה העמוקה והרב מימדית, שעובר המטופל תחת השפעתם ובלמידה שחוויה זו מאפשרת. תהליך זה מעלה צורך ברור למיכל פסיכולוגי-רוחני שיכיל חוויה זו ויעזור להתרחשותו של תהליך אינטגרציה בריא. עקרונות שיטת האקומי וארגז כליה, מציעים הלכה למעשה דרך בטוחה ויעילה להכלה והחזקת התהליך הטיפולי שמציעה עבודה עם חומרים משני תודעה.

בהרצאה זו זה אציג את שילובם של שני עולמות הקרובים לליבי. ראשית אציג את עולם המחקר של חומרים משני תודעה ובתוכו את אחד המחקרים הבולטים העדכניים בשדה, זה הבודק את השפעת תרפיה מבוססת 3,4-*methylenedioxymethamphetamine* (להלן MDMA) על תסמונת דחק פוסט-טראומתית. מחקר זה, בו אני משתתפת כחוקרת קלינית ופסיכותרפיסטית, הוכר על ידי מנהל המזון והתרופות האמריקאי (להלן FDA) כמחקר פורץ דרך, זאת בעקבות תוצאותיו הראשוניות המרשימות (68 אחוזים מהמטופלים שקיבלו את ה-MDMA לא הוגדרו יותר כסובלים מ-PTSD בבדיקה שנערכה שנה מסיום הטיפול). שנית, אציע את שיטת האקומי תפיסתה הסומטית ועקרונותיה כתיאוריה וכגישה עבודה המאפשרת עבודה טרנספורמטיבית בהקשר של MDMA בפרט, וחומרים משני תודעה בכלל. בתוך כך אציג תיאור מקרה של עבודה טיפולית במחקר.

רשימת מקורות

- Feduccia AA, Yazar-Klosinski B, Jerome L, Mithoefer MC, Emerson A, Doblin R (2016) MDMA-assisted Psychotherapy for Treatment of Chronic PTSD: Findings from MAPS-Sponsored Phase 2 Clinical Research Trials. Paper presented at the The 46th Annual Meeting of the Society for Neuroscience, San Diego, California
- Johnson, M. W., Richards, W. A., & Griffiths, R. R. (2008). Human hallucinogen research: guidelines for safety. *Journal of psychopharmacology*, 22(6), 603-620.
- Kurtz, R. (1990). *Body-centered psychotherapy: The Hakomi method; the integrated use of mindfulness, nonviolence, and the body*. Mendocino, CA: LifeRhythm.

Levine, P. A. (1997). Waking the tiger: Healing trauma: The innate capacity to transform overwhelming experiences (Vol. 17). *North Atlantic Books*.

Mischke-Reeds, M. (2011). Trauma States, Mindfulness and the Body. The Therapist, California Association of Marriage and Family Therapists (*CAMFT*) *Journal* September/October 2011. pp 1-4.

Mithoefer, M. (2015) MDMA-assisted psychotherapy; promising treatment for PTSD In: American Psychiatric Association Annual Meeting, Toronto, ON .

Mithoefer, M. (2016). *A Manual for MDMA-Assisted Psychotherapy in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder*; Version 8

Mithoefer, M. C., Grob, C. S., & Brewerton, T. D. (2016). Novel psychopharmacological therapies for psychiatric disorders: psilocybin and MDMA. *The Lancet Psychiatry*, 3(5), 481-488.

Shalev, A. Y., Ankri, Y., Gilad, M., Israeli-Shalev, Y., Adessky, R., Qian, M., & Freedman, S. (2016). Long-term outcome of early interventions to prevent posttraumatic stress disorder. *The Journal of clinical psychiatry*, 77(5), e580-7.

Van der Kolk, B. A. (2002). Beyond the talking cure: Somatic experience and subcortical imprints in the treatment of trauma. EMDR as an integrative psychotherapy approach: Experts of diverse orientations explore the paradigm prism, 57-83

מושב 13' – הרצאה 5: רשת ביטחון לחוקרי תודעה

מר יגאל טרטקובסקי

אנחנו חיים בתקופה בה יש חקירה מואצת של התודעה ושל חומרים המשנים אותה. לצד חקירות כאלו המתבצעות במעבדותיהם של פסיכולוגים וחוקרי מוח ובמשרדיהם של פילוסופים, חקירה זו מתבצעת תדיר גם מחוץ לכתלי הממסד האקדמי - באופן אישי או קבוצתי, בטקסים ייעודיים אשר שואבים השראה מתרבויות ילידיות עתיקות. לצד צורות חקירה אלו, חלק הארי של צריכת חומרים משני תודעה מתרחש במסיבות טבע המוניות ובפסטיבלים טרנספורמטיביים. הטקסים הילידיים הללו, המהווים השראה גם היום, בהם היה נהוג לצרוך חומרים משני תודעה, משקפים את פיתוחו של ידע מסורתי במשך דורות. ידע זה מתרכז רובו ככולו בתנאים האופטימלים הנדרשים

על מנת למקסם את הפוטנציאל הרוחני וההתפתחותי של חומרים פסיכדלים כחומרים לעבודה פנימית, מחד, ובתנאים והתגובות המיטיבות עם חוויות קשות ומאתגרות, מאידך. חוויות מאתגרות כגון אלו הן לעתים חלק בלתי נפרד מהתהליך ההתפתחותי ולעתים אינן חלק ממנו, אך ניתן בהחלט לראותן כתופעת לוואי לא מאד נדירה של השימוש בחומרים משני תודעה. אך בעוד תרבויות ילידיות שונות פיתחו טקסים ותהליכים על מנת למסגר את השימוש בחומרים אלו, בתרבות המערב המודרנית השימוש בחומרים אלו מתרחש בעיקר במסיבות ופסטיבלים. בסיטואציות כגון אלו הדגש אינו על התפתחות אישית וגם אינו על בטיחות השימוש, אלא הדגש מושם על ההנאה שבחוויה. כתוצאה מכך, מי שעובר חוויה שאינה מהנה בהקשר של חומרים פסיכדלים בפסטיבל עלול "לאבד את עצמו" בהמולת האירוע ובכך להקצין את אפקט המצוקה ולהוסיף עליו חוויות של בדידות ותלישות. ההרצאה תעסוק בפרקטיקות שונות של הכלה של מצבים אלו: צורת ההקשבה, סידור מרחב מתאים לעבודה זו ובעיקר - מה לא לעשות במצבים אלו. ההרצאה מתבססת על פעילות מתמשכת בקבוצה (שאני ממקימיה) אשר מקימה מרחבים בטוחים עבור אנשים החווים חוויות מצוקה בפסטיבלים גדולים. במרחבים הללו מתנדבים מלווים את מי שמגיע אליהם, לעתים קרובות בזמן חוויה קשה הקשורה לשימוש בחומרים פסיכדלים.

משתתפי פאנל המנהיגות הרוחנית

הלה אשתר (ליווי רוחני)

מלווה רוחנית מוסמכת SCP-C, עמיתה שותפה בעמותה 'מרכז שוורץ לבריאות ורוח' ופעילה בעמותה לליווי רוחני בישראל. מדריכה ומורה בתוכנית 'משיב הרוח' להכשרת מלווים רוחניים, מרצה ומנחה השתלמויות לאנשי מקצוע ולקהל הרחב בנושאים הנוגעים להתמודדות עם מוות, זקנה ומחלות קשות. פועלת להעלאת המודעות לשפת הרוח במוסדות אשפוזיים, גריאטריים ורפואיים וליצירת תרבות של חמלה ואמפטיה במקומות אלה. מלווה קשישים, יחידים ומשפחות בהתמודדות עם מצבי-משבר ומחלות כרוניות וספניות. לומדת וחוקרת בהשראת מסורות ותרבויות שונות; מיהדות, דרך ספיזם, בודהיזם, טאו, מורים רוחניים ועוד. כיום מתרגלת זן בזרם הסנבו-זן.

גבריאל מאיר הלוי (מוסיקה מקודשת, sacred activism)

גבריאל נולד וגדל בארגנטינה. בן לרב מרשל מאיר ז"ל, פעיל בזכויות האדם בזמן הדיקטטורה. קיבל מאביו את מורשת מוריו: אברהם י' השל ומרטין בובר. גבריאל מוזיקאי ואומן רב תחומי. הוא משמש "גשר חי" בין דתות, תרבויות ועמים דרך המוזיקה, הסדנאות והכנסים בהם הוא משתתף.

מאיטרי כהן (שמאניזם ודרכי אדמה)

חוקרת את מגוון מערכות היחסים בכדור הארץ, את התקשורת האישית, החושית, הרגשית, אינטימית ורוחנית של האדם עם האדמה. יודעת שהמשך האבולוציה של המין האנושי מחוברת ליכולת שלו לתקשר עם הפלנטה שעליה הוא חי, בכל הגופים בכל הרבדים בכל קווי הזמן. מאמינה ש"השלם גדול מסכום חלקיו"; לכן תומכת בטכנולוגית המעגל ככלי

להעצמה, קירוב לבבות ומציאת הידע שלו אנו כה זקוקים בעידן הנוכחי, מתוך עוצמת השייכות והביחד.

אוהד (פלא) אזרחי - מיניות מקודשת, ניאו-חסידות

חזר בתשובה בשנות השמונים, היה חרדי, חסיד, ה"ינוקא" של ישיבת המקובלים "שער השמיים" בירושלים. היה רב ומורה בישיבות שונות. למד 10 שנים באקדמיה אך לא טרח להוציא תואר. שימש כחוקר אורח בתכנית רב תחומית באוניברסיטת אורגון. הוסמך כרבי בתנועת הJEWISH RENEWAL על ידי רבי זלמן שחטר המנוח. הקים את ה"ישיבה-אשראם" במצוקי דרגות שם התפתחה "קהילת המקום". הקים יחד עם דון-שרי אשתו את בית הספר לאהבה וקבלה KALALOVE בניסיון להביא תובנות קבליות לתחום האהבה והמיניות המקודשת. הוא נושא מקטרת מקודשת שקיבל כהכרה בדרכו על ידי צ'יף של הלקוטה והוכר כ"דהארמה הולדר" על ידי זן מאסטר ברני גלסמן. הקים יחד עם שמואל שאול את האקדמיה העברית "נביעה" שפעלה בתל אביב עד שהצטרף יחד עם אשתו לבית הספר הבין לאומי לשמאניזם מיני ISTA, שבמסגרתו הוא עובד מאז שנת 2012 ומלמד באירופה, אמריקה, ישראל, המזרח הרחוק, אוסטרליה וניו-זילנד. פרסם שישה ספרי הגות קבלית חדשה, ביניהם הספר "מי מפחד מלילית" ואת הרומן ההיסטורי "קדשה". שני אלבומי מוזיקה מקורית שלו יצאו לאור: "מתהו ממש" ו-"COSMIC SNAKE".

Program of the 9th ICSCS

The Ninth Israeli Conference for the Study of Contemporary Spiritualities

Schedule Overview

Tuesday | 29/5/18 | University of Haifa, Israel

Registration and light refreshments (Hecht Auditorium atrium)						8:00
Morning Plenary Session (<i>Hecht Auditorium</i>)						9:00
Chair: Prof. Ofra Mayselless (University of Haifa, Conference co-Chair)						-
Greetings: Prof. Ron Rubin, President, University of Haifa						10:00
Music by: Liat Zion						
Launching the Multi-University Center for the Study of Spirituality (in progress)						
Break						10:15 - 10:00
Theme 1 Spirit in Matter	Theme 2 Israel/Judaism	Theme 3 Care and Therapy	Theme 4 Spirituality in Education and Institutions	Theme 5 Various Spiritual Traditions	Theme 6 Consciousness	Parallel Sessions
Auditorium, Library	Jerusalem Wing, Hecht Museum	Senate Room, Eshkol Tower, Level 29	Art Wing, Hecht Museum	Israeli House, Hecht Museum	Ancient Ship, Hecht Museum	
Witchcraft Today	Neo-Hassidism Meets other Traditions	Spirituality in Therapy	Mindfulness in Education and in Organizations	Asian Thought I - Body-Soul in Psychoanalysis II - Esthetics	Consciousness: Theory and Research	10:15 - 12:15
Lunch Break and SIG (Special Interest Groups): (Hecht Museum garden) such as: between the personal and the professional in spirituality; research on spiritualities in Academia – possibilities and limitations; spirituality and social change; how can one quantify spirituality?; Spirituality, nature and ancient cultures; psychotherapy and spirituality; spiritual music/art						12:15 - 13:15

Round A

Break						13:30 - 13:15
Consciousness-Altering Art	Spirituality, Politics and Nationalism	Byron Katie's IBSR Method: Research and Application	Panel: Spiritual Chaplaincy	Panel: Student-Spiritual Teacher Relations	Meditation: Brain and Physiological Research	13:30
						-
Break						15:15 - 15:00
Spirituality in Nature		Spiritual Workshops and Healing Methods	Spirituality and Academic Studies	Encountering Spirituality via Different Traditions	psychedelics and Spirituality	15:15
Spirituality and Sexuality						-
Break and Refreshments						17:30 - 17:15
Evening Plenary Session (Hecht Auditorium): Spiritual Perspectives on the Contemporary Challenges of Western and Israeli Societies						17:30
Chair: Dr. Marianna Ruah-Midbar Shapiro (Zefat Academic College, Conference Co-Chair)						-
Speakers: 1. Hila Eshhar (Spiritual Care)						19:00
2. Gabriel Meyer Halevy (Sacred Music, Sacred Activism)						
3. Mayatree Cohen (Shamanism and Earth Ways)						
4. Ohad (Pele) Ezrahi (Sacred Sexuality, Neo-Hassidism)						
Discussion and Q&A						

Round B

Round C

Parallel Sessions in Detail

Round A of Parallel Sessions (10:15 – 12:15)

Theme 1: Spirit in Matter

Session A1 **Witchcraft Today** (Auditorium, Library)

Chair: Prof. Yael Keshet (Western Galilee College)

1. **Forms of Divination in Early Israel** – Dr. Tzachi Cohen (Ono Academic College)
2. **Amulets: Magic and Contemporary Design in Israel** – Ms. Efrat Fridenzon (Bar Ilan University)
3. **Attitudes towards Magic and Witchcraft among Israeli Neopagans** – Dr. Shai Feraro (Max Stern Yezreel Valley College and Zefat Academic College)
4. **Clavicula Salomonis and the Solomonic Seal: A Transformation of Ritual Practices** – Mr. Gal Sofer (Ben Gurion University of the Negev)
5. **Attitudes on the Belief in the Supernatural and Witchcraft in the Criminal Law** – Dr. Sharon Warshavsky (Tel Aviv University, Ashkelon Academic College and Sapir Academic College)

Theme 2: Israel/Judaism

Session A2 **Neo-Hassidism Meets Other Traditions** (Jerusalem Wing, Hecht Museum)

Chair: Dr. Hizky Shoham (Bar Ilan University)

1. **The Musar Movement's Directives for Enhanced Spirituality** – Ms. Esther Solomon (Bar Ilan University)
2. **I Am Though** – Ms. Anha Osimlak Tsylin (Tel Aviv University)

3. **Money – Between Materialism and Spirituality: A Study of the Satmar Rebbe's "Money Theory"** – Dr. Menachem Keren-Kratz
4. **Nakedness and Left: Structural links between the Freudian discourse and Rabbi Kook's psychological-spiritual approach** – Mr. Ofir Achimeir (Bar Ilan University)
5. **Coaching and Hassidism** – Dr. Ron Wacks (Herzog College)

Theme 3: Care and Therapy

Session A3 **Spirituality in Therapy** (Senate Room, Eshkol Tower, Level 29)

Chair: Prof. Nurit Yirmiya (Hebrew University of Jerusalem)

1. **"Oh, for a saying such as the things themselves would never have profoundly said": From the Ars Poetica of R. M. Rilke to Potentials in the Psychoanalytic Theory and Practice** – Mr. Guy Perel (University of Haifa)
2. **From Object-Relations to a Relationship with the Divine: Unveiling the Faith Dimension in Psychoanalytic Thinking** – Ms. Einat Feldhay (University of Haifa)
3. **"Look into the Depths within Yourself and Find the Outside World": Psychotherapy as a Modern Path of Spiritual Development** – Ms. Tali Sella (Bar Ilan University)
4. **The 12 Steps Program- A spiritual Way of Life for Recovery from Eating Disorders** – Ms. Orr Shachar Angel
5. **Psychotherapists on a Spiritual Path: The Interplay Between the Personal Spiritual Path and Professional Development** – Ms. Aya Rice (University of Haifa)
6. **What is Anthroposophic-oriented Psychotherapy?** – Ms. Hagar Dror Maliniek

Theme 4: Spirituality in Education and Institutions

Session A4 **Mindfulness in Education and in Organizations** (Art Wing, Hecht Museum)

Chair: Prof. Shay S. Tzafir (University of Haifa)

1. **Mindfulness in education: An overview** – Dr. Oren Ergas (Beit Berl College) and Dr. Linor L. Hadar (Beit Berl College)
2. **"Sagol school" - A whole school approach to brain, mindfulness and education** – Mr. Amos Avisar (The Interdisciplinary Center Herzliya)
3. **Mindfulness in Action: Effects on Teachers and Students** – Dr. Ricardo Tarrasch (Tel Aviv University)
4. **Contemplative Neuroscience as a tool for personal and professional transformation of teachers** – Dr. Noa Albelda (The Interdisciplinary Center Herzliya)
5. **Mindfulness and Self-Efficacy** – Ms. Naama Katan (University of Haifa)
6. **Mindfulness and Organizations in Israel – Can the two walk hand in hand? A look at a decade of their special bond in Israel** – Ms. Shiri Aviel

Theme 5: Various Spiritual Traditions

Combined Session A5 **Asian Thought** (Israeli House, Hecht Museum)

Chair – Dr. Esther Peled

I – A Session Dedicated to Dr. Yorai Sella's Book: *From Dualism to Oneness in Psychoanalysis: a Zen Perspective on the Mind-Body Question*

1. **The Unitary turn in Psychoanalysis** – Dr. Yorai Sella (Tel Aviv University)

2. **Mind-Body-meaning: Dualism & Monism of Body & Mind from an anthropological perspective – thoughts & research findings** – Ms. Tamar Eshel Bialer (University of Haifa)
3. **Mind and Body Between Unity and Nonduality: Examining Dogen's Terminology** – Dr. Eitan Bolokan (Tel Aviv University and the University of Haifa)
4. **Non duality in psychiatric ward – Qi as a bridging concept** – Dr. Alon Reshef (The Technion – Israel Institute of Technology)

II – Esthetics and Asian Thought

1. **The Beauty of the Ugly: Art, Aesthetics and Transformation** – Prof. Daniel Raveh (Tel Aviv University)
2. **Art, Aesthetics and a Glimpse of Spirituality from India's Northeast** – Prof. Bhagat Oinam (Jawaharlal Nehru University, Delhi)

Theme 6: Consciousness

Session A6 **Consciousness: Theory and Research** (Ancient Ship, Hecht Museum)

Chair: Prof. Oded Maimon (Tel Aviv University)

1. **Definition of the field of consciousness** – Mr. Moshe Klein (University of Tel Aviv)
2. **The Psychoanalysis of Intuition and its Mathematical Description** – Mr. Amnon Pud (University Tel Aviv)
3. **Spirituality in an Information-Laden World** – Dr. Israel Belfer (Bar Ilan University)
4. **Gödel's theorem in consciousness' space** – Dr. Uri Ben-Ya'acov (Kinneret College on the Sea of Galilee)
5. **The Challenge of Firmness: Yoga, Tai Chi, Meditation, and the Connection of Body and Consciousness** – Dr. Daniel Mishori (Tel Aviv University)

Round B of Parallel Sessions (13:30 – 15:00)

Theme 1: Spirit in Matter

Session B1 **Consciousness Altering Art** (Auditorium, Library)

Chair – Dr. Adam Klin Oron (Van Leer Jerusalem Institute)

1. **Theatralization of life: change of consciousness and new creation** – Dr. Uri Daigin (Zefat Academic College)
2. **Mystical-Cinematic Techniques in the Film “2001: A Space Odyssey”** – Mr. Dan Wasserman (Zefat Academic College)
3. **Cyborgs and Shamans in Fields of Compassion: Networked Filmic and Ritualistic Art** – Dr. Lila Moore (Zefat Academic College and Plymouth University, UK)
4. **The influence of the “Music for Dialogue (MFD)” model on changing consciousness in aspects of dialogue with others** – Dr. Ori Leshman (The Interdisciplinary Center Herzliya and Tel Aviv University)

Theme 2: Israel/Judaism

Session B2 **Spirituality, Politics and Nationalism** (Jerusalem Wing, Hecht Museum)

Chair – Dr. Uriel Simonson (University of Haifa)

1. **‘The Spiritual is Political’: Spiritual Care as Means for Social Change in Israel** – Ms. Orly Tal (Bar Ilan University)
2. **Counterculture & New Age Movement: New Spiritual Politics?** – Ms. Iris Harpaz Kaye (Hebrew University of Jerusalem)
3. **“A German Group and I’m an Israeli”: Discourse of Guilt and Forgiveness after the Holocaust in a Voyage Story to India** – Ms. Carmit Rosen Even-Zohar (University of Haifa)

4. **A Tragic Self-fulfillment? Spirituality in the Cult of Bereavement**
– Dr. Hizky Shoham (Bar Ilan University)

Theme 3: Care and Therapy

Session B3 **Byron Katie's IBSR (Inquiry Based Stress Reduction)**

Method: Research and Application (Senate Room, Eshkol Tower, Level 29)

Chair: Dr. Shahar Lev-Ari (Tel Aviv Sourasky Medical Center and Tel Aviv University)

1. **Byron Katie's IBSR (Inquiry Based Stress Reduction) Method: Theory, Research and Application in Israel and the World** - Dr. Shahar Lev-Ari (Tel Aviv Sourasky Medical Center and Tel Aviv University)
2. **Inquiry Based Stress Reduction: A Novel Third Wave Approach for Enhancing Well-Being** – Dr. Neomi Apel (Tel Aviv University)
3. **Controlled trial of the Inquiry-Based Stress Reduction (IBSR) meditation technique for teachers' burnout** – Ms. Keren Zafrani (Tel Aviv University)
4. Randomized controlled clinical trial of Inquiry Based Stress Reduction (IBSR) technique for adults who stutter – Ms. Omrit Feldman (Tel Aviv University)

Theme 4: Spirituality in Education and Institutions

Session B4 **Spiritual Chaplaincy – Discussion Panel** (Art Wing, Hecht Museum)

Chair: Dr. Pninit Russo-Netzer (University of Haifa)

1. **Spiritual Care in Cases of Sudden Bereavement** – Mr. Ilan Sharif (The Ministry of Social Affairs and Social Services)
2. **Combining Spiritual Care in Educational Guidance** – Ms. Tami Umansky (Ministry of Education)

3. **The Development of the Profession of Spiritual Care and its Integration in the Medical System** – Rabbi Mike Schultz (Rambam Medical Center)
4. **Research on the Integration of Spiritual Care in Fieldwork** – Dr. Shirli Resnizky (The Myers-JDC-Brookdale Institute)
5. **Spirituality and Spiritual Care in Nursing Professions** – Ms. Naava Zohar Sykes (Joint Israel Ashalim)

Theme 5: Various Spiritual Traditions

Session B5 **Student - Spiritual Teacher Relations** - Panel (Israeli House, Hecht Museum)

Chair: Dr. Shlomy Mualem (Bar Ilan University)

1. **Research and Inquiry - Engaging with Life Story and Questions through Academic Research** – Mr. Amir Friemann (University of Haifa)
2. **Teacher - follower Relationship in the anthroposophical movement** – Dr. Gilad Goldshmidt (David Yellin College of Education, Tel-Hai Academic College and Oranim Academic College)
3. **Philosophers Mentors and Apprentices: Problems and Possible Solutions** – Prof. Lydia Amir (Beit Berl College)

Theme 6: Consciousness

Session B6 **Meditative Practices: Brain and Physiological Research** (Ancient Ship, Hecht Museum)

Chair: Prof. Nadav Davidovitch (Ben Gurion University of the Negev)

1. **Time in the Ganzfeld** – Prof. Joseph Glicksohn (Bar Ilan University)
2. **Being here and now: Mindfulness and neuroscience** – Dr. Aviva Berkovich Ohana (University of Haifa)

3. **Neuronal and behavioral effects of the Quadrato Motor Training meditation** – Dr. Tal Dotan Ben-Soussan (Research Institute for Neuroscience, Education and Didactics, Italy)
4. **Mindfulness and the fringes of consciousness** – Dr. Eyal Rosenstreich (Peres Academic Center)

Round C of Parallel Sessions (15:15 – 17:15)

Theme 1: Spirit in Matter

Session C6

I Spirituality in Nature (Auditorium, Library)

Chair: Prof. Nurit Bird-David (University of Haifa)

1. **Nature: Embodiment of the spiritual** – Ms. Lia Naor (University of Haifa)
2. **From the clinics to the wilderness** – Mr. Amit Ben David (University of Haifa)
3. **Desert as an amplifier: Experiences of connection and growth in trips for at-risk youth** – Mr. Ayal Margolin (Hebrew University of Jerusalem)

II Spirituality and Sexuality (Auditorium, Library)

Chair – Dr. Hagar Lahav (Sapir Academic College)

1. **Halachic rulings of Nida, as a way to control Feminine sexuality from Foucault to Rabbi Ovadia Yosef** – Hila Nadav-Carmel Esq. (Adam Mickiewicz University)
2. **Immersion: Between body and soul** – Dr. Inbal Cicurel (Ashkelon Academic College) and Dr. Naomi Silman (Ashkelon Academic College)
3. **Changes in the perception of masculinity and sexual practices among men who have undergone spiritual sexual development workshops** – Ms. Michal Maayan Don (Bar Ilan University)

Theme 3: Care and Therapy

Session C3 **Spiritual Workshops and Healing Methods** (Senate Room, Eshkol Tower, Level 29)

Chair – Prof. Aryeh Lazar (Ariel University)

1. **Spirituality, Emotional Labor and Work Performance** – Ms. Smadar Weinstein (Bar Ilan University) and Dr. Nadav Gabay (Ariel University)
2. **The psychology of the soul: Reframing psychopathology** – Dr. Liora Birnbaum
3. **Self-Compassion groups: Practices and Ethnography** – Ms. Meital Ronen (University of Haifa) and Ms. Yafit Auerbach (University of Haifa)
4. **Enlightenment as a work plan: Project-oriented spirituality among practitioners of Tibetan Buddhism in Munich** – Mr. Yotam Burstein (Tel Aviv University)
5. **Spiritual preparation for birth and its impact on the birth experience** – Ms. Noa Rachel Ben David (Bar Ilan University)

Theme 4: Spirituality in Education and Institutions

Session C4 **Spirituality and Academic Studies** (Art Wing, Hecht Museum)

Chair – Prof. Guy Enosh (University of Haifa)

1. **The perception of spirituality and the perception of its connection to education among Arab Israeli college students of education** – Dr. Ety Shachar Siman Tov (The Arab Academic College of Education)
2. **An individual-centered but not self-centered spiritual journey: Reflections on what spirituality means to students studying in a medium-sized college in the Galilee** – Dr. Jonathan Kasler (Tel Hai Academic College)

3. **The Potential Role of a Focusing Invitation in Social Work Education** – Dr. Ofra Walter (Tel Hai Academic College)
4. **Gates to contemplative pedagogy** – Dr. Sofi Barzilay (Oranim Academic College) and Dr. Galit Kliger (Oranim Academic College)

Theme 5: Various Spiritual Traditions

Session C5 **Encountering Spirituality via Different Traditions** (Israeli House, Hecht Museum)

Chair – Prof. Hanan Alexander (University of Haifa)

1. **Romanticism and Mysticism in Education** – Dr. Yotam Hotan (University of Haifa)
2. **Cosmopolitan Education and the Need for a New Trans-religious Imaginary: A Muslim perspective** – Dr. Ayman Agbaria (University of Haifa)
3. **"Avant-garde to the Salvation of the World" – The People and State of Israel in the Kabbalistic Teachings of Rabbi Y.L. Ashlag** – Dr. Eli Vinokur (Gordon College of Education)
4. **Trauma annihilates meaning and giving birth to a new one - Reflection upon Indian Myths** – Ms. Noa Schwartz Feuerstein (Hebrew University of Jerusalem)
5. **The Adoption of Vipassana Meditation by Orthodox Israeli Jews** – Mr. Ori Mautner (University of Cambridge, UK)

Theme 6: Consciousness

Session C6 **Psychedelics and Spirituality** (Ancient Ship, Hecht Museum)

Chair - Dr. Uri Shwed (Ben Gurion University of the Negev)

1. **A Middle Eastern entheogen: A history of psychoactive substances in religious-ritualistic use in the Middle East** – Mr. Daniel Plotkin (Zefat Academic College)
2. **Psychedelics: A journey to the inner sanctum** – Mr. Yair Golov

3. **The phenomenology of religious and psychedelic experience** –
Mr. Asaf Be'er
4. **Hakomi and MDMA Assisted Psychotherapy for PTSD Research**
– Dr. Keren Tzarfaty
5. **A safety net for consciousness explorers** – Mr. Igal Tartakovsky

Conference Chairs

Prof. Ofra Mayselless (University of Haifa)

Dr. Marianna Ruah-Midbar Shapiro (Zefat Academic College)

Academic Advisory Board

Prof. Hanan Alexander (University of Haifa)

Prof. Nadav Davidovitch (Ben Gurion University of the Negev)

Prof. Nurit Yirmiya (Hebrew University of Jerusalem)

Dr. Hagar Lahav (Sapir Academic College)

Prof. Oded Maimon (Tel Aviv University)

Prof. Yael Keshet (Western Galilee College)

Dr. Hizky Shoham (Bar Ilan University)

